

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО, НОТАРІАЛЬНОГО ТА ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ

НОВЕЛИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 8 квітня 2024 року

Одеса
Фенікс
2024

Укладачі:

Голубєва Н. Ю. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України, адвокат;

Іліопол І. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сатановська О. В. – аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора Н. Ю. Голубєвої

Н 72

Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 8 квітня 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. – 139 с. – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/27821>

ISBN 978-617-8430-10-8

У збірці матеріалів науково-практичної конференції зібрано тези доповідей науковців, що розкривають сучасні проблеми цивільного процесуального права стосовно визначення процесуальних строків і розмежування судової юрисдикції, деталізовано шляхи вирішення проблемних аспектів визначення цивільної юрисдикції, а також запропоновано вирішення й інших актуальних проблем цивільного процесу, виконавчого провадження та нотаріату, що постають перед науковцями і юристами-практиками в процесі захисту й охорони порушених, невизнаних, оспорених прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

УДК 347.9

ISBN 978-617-8430-10-8

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2024

ЗМІСТ

Голубева Неллі Юрійвна

ЧИ НЕ НАСТАВ ЧАС ВІДПУСТИТИ СТРОКИ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ
НА ВОЛЮ?..... 6

Андронов Ігор Володимирович

СУДОВА ЮРИСДИКЦІЯ ЗА ЗВ'ЯЗКОМ СПРАВ..... 10

Волкова Наталія Василівна

ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (ПІДСУДНІСТЬ) ТА ЇЇ ВИДИ У
ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ..... 13

Давидова Ірина Віталівна

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОСУДДЯ:
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ..... 18

Чванкін Сергій Анатолійович

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗБИРАННЯ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ..... 20

Бут Ілля Олександрович

УПРАВЛІННЯ СПРАВАМИ У СУДАХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДОТРИМАННЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ..... 25

Гетманцев Олександр Валентинович

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СВОЄЧАСНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ... 28

Дрогозюк Крістіна Борисівна

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАКОНОДАВЧОГО
ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «БЛОГ» В УКРАЇНСЬКОМУ
ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ..... 33

Журило Сергій Сергійович

ЗМІНИ У ПРОЦЕДУРІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ..... 36

Ліопол Інна Михайлівна

«ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» ЯК ДОДАТКОВА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ У
ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ..... 40

Павлова Юлія Сергіївна

ТРЕТЕЙСЬКЕ СУДОЧИНСТВО ЧИ СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ СУДІВ? 44

Полуніна Ольга Олександрівна

УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКА У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ:
ІНОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 47

Полюк Юлія Іванівна

ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВУ БЕЗ РОЗГЛЯДУ ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ
ПОРУШЕННЮ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ..... 50

Притуляк Валерій Миколайович

АКТУАЛЬНИЙ СТАН ІНТЕГРАЦІЇ МЕДІАЦІЇ У ВИКОНАВЧОМУ
ПРОВАДЖЕННІ 53

Radu DUBOLARI

THE DIFFICULTIES ARISING TO AN EFFICIENT ENFORCEMENT 57

Стоянова Тетяна Анатоліївна

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ
ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПISУ..... 60

Цал-Цалко Юлія Юліївна

СУТНІСТЬ ТА ПРОЦЕДУРА ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ
У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ
В АЗАРТНИХ ІГРАХ..... 64

Яніцька Інна Анатоліївна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРОЦЕС ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... 66

Вдовенко Андрій Анатолійович

ПРОЦЕСУАЛЬНІ УГОДИ: МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО
СУДОЧИНСТВА ТА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ПРАВОВІДНОСИН 69

Веретільник Анна Ігорівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У
ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 71

Гончарук Анастасія Сергіївна

ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ ІПОТЕКОДЕРЖАТЕЛЯ В УМОВАХ
РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ..... 73

Hrytsenyuk Vladyslav Oleksandrovych, Golovatyuk Ivan Mykolayovych

JURISDICTION OF LEGAL RELATIONS ON THE INTERNET 77

Зарічанський Григорій Віталійович

РОЗМЕЖУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ
У СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ..... 82

Кисельов Вадим Костянтинівич

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ
ПРАВА ВЛАСНОСТІ..... 85

Кикоть Артем Володимирович

РОЛЬ УСНИХ ДОКАЗІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ ГЕТЬМАНЩИНИ..... 88

Колечко Дмитро Миколайович ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ З ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В УКРАЇНІ ТА ПОЗА ЇЇ МЕЖАМИ.	91
Кракан Руслан Олегович ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ВИКОНАВЦЯ . . .	96
Кочіашвілі Альберт Давидович КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.	99
Лукаsevич Геннадій Олегович НОВЕЛИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПРО ПОНОВЛЕННЯ НА РОБОТІ.	103
Мельниченко Алла Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ДОХОДИ БОРЖНИКА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ	106
Мумерко Назар Володимирович СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПЕРІОД ВІЙНИ	110
Парфьонов Георгій Володимирович СУЧАСНІ НОВЕЛИ В ОБМЕЖЕННЯХ ПРАВ БОРЖНИКІВ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ	113
Петренко Наталія Дмитрівна АСТРЕНТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ БРАЗИЛІЇ	117
Привиденцев Олександр Геннадійович ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В СУДОЧИНСТВІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	120
Сатановська Олена Валентинівна ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЖИТЛОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.	125
Снітко Андрій Сергійович ДОКТРИНА ЕСТОПЕЛЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	128
Соколов Дмитро Сергійович ПРЕДМЕТНА ЮРИСДИКЦІЯ СУДІВ ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЗА УЧАСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.	133
Федорчук Юлія Олександрівна СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ЗА ДОГОВОРОМ, НА ПІДСТАВІ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ НОТАРІУСА	136

Голубєва Неллі Юрїївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
заслужений юрист України, адвокат*

ЧИ НЕ НАСТАВ ЧАС ВІДПУСТИТИ СТРОКИ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ НА ВОЛЮ?

Пунктом 12 Прикінцевих та перехідних положень ЦК передбачено, що під час дії карантину, встановленого КМУ з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), строки, визначені статтями 257, 258, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк дії такого карантину (внесено Законом України № 540-IX від 30.03.2020 року). Постановою КМУ від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» встановлено з 12 березня 2020 р. на всій території України карантин. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 червня 2023 р. № 651 «Про відміну на всій території України карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» карантин скасовано з 24 години 00 хвилин 30 червня 2023 р.

Так само у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені цими ж статтями, продовжуються на строк його дії (доповнено п. 19 згідно із Законом України № 2120-IX від 15.03.2022), а Законом № 3450-IX від 08.11.2023 змінено його редакцію «У період дії воєнного стану в Україні, введенного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022..., перебіг позовної давності, визначений цим Кодексом, зупиняється на строк дії такого стану». Воєнний стан продовжено вже не раз.

Відмітимо, що зміна терміну у вищезазначеному п. 19 «продовження» на «зупинення» відповідає термінології ЦК (зокрема ст. 263), але змістовно на вирахування строків позовної давності не впливає.

За ЦК строк позовної давності відлічується від дня, коли особа дізналася або мала дізнатися про порушення свого права (ч. 1 ст.

261 ЦК). Строк позовної давності визначає строк звернення до суду з тією чи іншою вимогою. Наприклад, строк оплати за договором – 1.02.2024 року, позовна давність відлічується з дня, наступного за останнім днем для виконання такого зобов'язання (ч. 5 ст. 261 ЦК) – з 2.02.2024 року, якщо не враховувати «карантинно-воєнні» норми про позовну давність. Якщо строк виконання зобов'язання не встановлений – вираховуємо строк позовної давності з пред'явлення вимоги кредитором з урахуванням льготного строку для боржника на виконання (як правило, 7 днів), при цьому якщо вимога не пред'явлена – початок відліку строку позовної давності не настає.

Але карантин і війна значно змінили звичні нам правила. Так, строк позовної давності продовжується на період дії карантину (п. 12 Прикінцевих та перехідних положень ЦК) та воєнного та надзвичайного стану (п. 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦК). Продовження строків позовної давності в період дії карантину та воєнного стану є безумовним та автоматичним в силу закону (наприклад, див. постанову Верховного Суду від 22.09.2022 у справі № 920/724/21).

Якщо останній день строку, наприклад, для повернення боргу припав на день введення карантину, точніше на переддень його початку, чи у наступні «карантинно-воєнні» роки, то 3-річний строк позовної давності почне спливати з дня, наступного за днем закінчення воєнного стану (оскільки карантин закінчився вже під час воєнного стану, 30.06.2023 року, та строки продовжуються вже за новою підставою). У випадку, якщо строк позовної давності почав текти до введення карантину, то з початком карантину він зупиняється і продовжиться з дня, наступного за днем закінчення воєнного стану.

Наприклад, якщо з договору позики (чи розписки) випливає, що гроші мали бути повернені 10.03.2017 року, то строк позовної давності вираховується за класичними правилами, а значить він сплив 11.03.2020 та не підлягає зупиненню. Якщо строку в договорі не було передбачено, а позикодавець пред'явив вимогу про повернення боргу 10.03.2017 року, то у боржника в силу ст. 1049 ЦК було 30 днів на виконання зобов'язання (до 9.04.2017 року), тобто строк позовної давності почав відлік від 10.04.2017 року, а тому він мав спливати 11.04.2020 року – вже в період карантину, але строки зупинилися 12.03.2020. 30 днів, що залишились, будуть відраховуватися від з дня, наступного за днем закінчення воєнного стану.

До речі, хоч постанова КМУ №211 про запровадження карантину та набрання чинності Законом №540-IX (2 квітня 2020 року) не співпадає у часі, була суперечлива судова практика щодо питання чи продовжуються строки, які мали б спливати під час дії карантину, запровадженого Постановою №211, але до набрання чинності Законом №540-IX, тобто у період з 12.03.2020 по 02.04.2020. Закон №540-IX містить пряму вказівку на продовження позовної давності – на строк дії карантину, який, відповідно до Постанови №211, починається саме з 12.03.2020. ВС вважає, що відсутні підстави пов'язувати можливість продовження позовної давності саме з датою набрання чинності Законом № 540-IX, а не датою введення карантину (ухвала КГС ВС від 16.11.2022 у справі № 910/18489/20).

При цьому, введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами. Питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку (постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 по справі № 990/115/22).

Таким чином, ми живемо вже більше 4 років із зупиненням перебігу позовної давності. Розуміючи аргументи введення проаналізованих вище норм, поставимо під сумнів таке тривале зупинення вираховування відповідних строків. Наприклад, якщо останній день 3-річного строку позовної давності припав на день початку карантину, то право на позов, що виникло 12.03.2017 року та існує до сих пір – 7 років.

Інститут позовної давності за трактуванням Європейського суду з прав людини має кілька важливих цілей: забезпечувати юридичну визначеність і остаточність, захищати потенційних відповідачів від прострочених позовів, спростувати які може виявитися нелегким завданням, та запобігати несправедливості, яка може статися в разі, якщо суди будуть змушені вирішувати справи про події, що мали місце у далекому минулому, спираючись на докази, які вже, можливо,

втратили достовірність і повноту із плином часу (Stubbings Nd Others v. The United Kingdom, № 22083/93, № 22095/93, § 51, ЄСПЛ).

Вважаємо, що захист особи від вторгнення в сьогодення застарілого минулого такий же важливий як і захист прав і інтересів особи, права якої порушені. Так, розгляд судом вкрай за давнього спору тягне можливість винесення несправедливого рішення, адже боржник просто не зможе отримати відповідні докази, що доводять його позицію, натомість, якщо б позивач вчасно звернувся до суду – боржник зміг би згадати певні обставини чи отримати відповідні докази. Крім того, коли кредитор довго не звертається до суду, то у боржника є зрозуміле очікування та розуміння, що кредитор втратив інтерес до вимоги, а тому відповідно планує свою поведінку. Звісне це не стосується вимог, які не підлягають давненню (ст. 268 ЦК) . Позовна давність дисциплінує позивача.

Позовну давність також можна трактувати як право правопорушника уникнути притягнення до відповідальності після закінчення певного визначеного періоду після скоєння правопорушення. Існування такого права давно обґрунтоване та прийняте всіма правопорядками.

Зволікання із позовами вже більше 4 років деструктивно впливає на цивільний оборот. Якщо кредитор дійсно пропустив строк подання позову через карантинні обмеження чи обставини воєнного стану – він це зможе довести суду обґрунтовуючи продовження строків за ч. 1 ст. 263 ЦК. Так це не просто, але дійсно дозволить відділити дійсно вплив надзвичайних та невідворотних обставин від лінії, зловживання своїми правами, організаційного безсилля чи, навіть, втрати інтересу до отримання захисту своїх прав. Наприклад, чи справедливо, що позовна давність для вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) зупинилась? Так, для договорів позики та кредиту є норми, про їх незастосування під час дії згаданих обставин. Але є багато інших відносин, в яких вони застосовні.

Тому пропонуємо, змінити норми про автоматичне зупинення перебігу позовної давності у Перехідних положеннях ЦК. Згадаємо, що за аналогією з ЦК України до процесуальних кодексів з початком карантину також було внесено положення, за якими процесуальні строки продовжуються на строк дії карантину. Але зрозуміли, що це несправедливо та неефективно, оскільки завжди є можливість доводити вплив відповідних обставин на конкретну особу, якщо таке

відбулось. Тому процесуальні строки можуть бути поновлені судом, якщо учасник справи доведе, що пропуск строку був зумовлений дією карантинних обмежень чи воєнним станом. Аналогічно має відбуватися і за ЦК (ч. 5 ст. 267 ЦК).

Андронов Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДОВА ЮРИСДИКЦІЯ ЗА ЗВ'ЯЗКОМ СПРАВ

Судова юрисдикція – це інститут права, який покликаний розмежувати компетенцію як різних ланок судової системи, так і різних видів судочинства – цивільного, кримінального, господарського та адміністративного [1]. Також її визначають як компетенцію спеціально уповноважених органів судової влади здійснювати правосуддя у формі встановленого законом виду судочинства щодо визначеного кола правовідносин [2].

За загальним правилом, встановленим ст. 20 ЦПК України, не допускається об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом [3]. Аналогічна норма закріплена в ч. 6 ст. 21 КАС України та ст. 21 ГПК України.

Однак конструкція даної норми допускає винятки з цього правила, які в теорії цивільного процесуального права інколи називають юрисдикцією за зв'язком справ. Суть цієї категорії полягає в тому, що позовні вимоги, які окремо та незалежно одна від одної підлягають розгляду в різних видах судочинства, будучи пов'язаними між собою, можуть розглядатися спільно в одній справі за правилами одного судочинства.

Приклади такого зв'язку можна знайти в кожному виді судочинства. Так, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 19 ЦПК України суди наділені правом розглядати в рамках цивільної юрисдикції вимоги, пов'язані з реєстрацією майна і майнових прав, а також інших реєстраційних дій, якщо ці вимоги є похідними від спору про таке майно або майнові права, за умови якщо даний спір підлягає розгляду місцевим загаль-

ним судом і був переданий на його розгляд разом з такими вимогами [3]. Також відповідно до ч. 5 ст. 21 КАС України адміністративні суди уповноважені розглядати позовні вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок ухвалення протиправних рішень, вчинення протиправних дій чи бездіяльності суб'єктом владних повноважень або внаслідок інших порушень прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, або позовні вимоги про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, за умови якщо вони були заявлені в рамках одного провадження з вимогами про вирішення публічно-правового спору. У протилежному випадку ці вимоги підлягають розгляду та вирішенню судами в порядку цивільної або господарської юрисдикції [4]. Крім того, відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 20 ГПК України позовні вимоги, пов'язані з реєстрацією майна і майнових прав, іншими реєстраційними діями, визнанням недійсними актів, які порушують майнові права, якщо ці позовні вимоги є похідними від спору про таке майно чи майнові права або спору, який виник з корпоративних правовідносин, якщо такий спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства і був переданий на розгляд господарського суду разом із такими вимогами [5].

Як вбачається з наведених положень закону, правило судової юрисдикції за зв'язком справ стосується, переважно основних та похідних позовних вимог. Визначення похідної вимоги закріплено у п. 23 ч. 1 ст. 4 КАС України: «похідна позовна вимога – вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги)» [4]. Аналогічне визначення міститься в абз. 2 ч. 1 ст. 173 ГПК України. Такий зв'язок та залежність вирішення похідної вимоги від результату вирішення основної вимоги зумовлює необхідність їх спільного розгляду судом з огляду на дію принципу процесуальної економії та їх розгляду в розумний строк, адже об'єднання таких вимог в одне провадження позбавляє необхідності розпочинати окремий судовий процес за похідною вимогою, а також перешкоджає можливості затягування розгляду справи за похідною вимогою шляхом зупинення провадження у справі до вирішення судом основної вимоги.

Відповідно до ч. 3 ст. 19 КАС України адміністративні суди не уповноважені розглядати позовні вимоги, що є похідними від позовних вимог у приватно-правовому спорі, що були заявлені разом з ними, якщо такий спір підлягає розгляду в порядку іншого судочинства і вже перебуває на розгляді у відповідному суді [4].

Так, наприклад, Велика Палата Верховного Суду у п. 72 своєї постанови у справі № 580/4531/23 відзначила, що у цій справі «основна позовна вимога направлена на припинення договірних (зобов'язальних) правовідносин суб'єктів приватного права (відповідачів) у приватноправовій сфері. При цьому зміст похідної вимоги, можливість стягнення за якою на користь держави прямо передбачена ЦК України у разі визнання правочину недійсним, не є визначальною для віднесення спору до юрисдикції адміністративних судів» [6].

Таким чином, судова юрисдикція за зв'язком справ – це компетенція судів у визначених законом випадках розглядати в одному провадженні справи за основною та похідною позовною вимогами, які у разі їх окремого розгляду належать до різних видів судової юрисдикції, однак об'єднані в одній справі вони розглядаються за правилами судової юрисдикції, визначеної для основної вимоги.

Список використаних джерел:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі № 161/20662/18, провадження № 14-631цс19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87902105>.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 квітня 2021 року у справі № 591/5242/18, провадження № 14-168цс20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97150181>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 лютого 2024 року у справі № 580/4531/23, провадження № 11-176апс23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884139>.

Волкова Наталія Василенівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (ПІДСУДНІСТЬ) ТА ЇЇ ВИДИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Відповідно до цивільного процесуального законодавства цивільна юрисдикція поділяється на певні види, до яких відноситься: предметна та суб'єктна юрисдикцію (ст. ст. 19-22 ЦПК України), інстанційна юрисдикцію (ст. ст. 23-25 ЦПК України) та територіальна юрисдикцію (підсудність) (ст. ст. 26-32 ЦПК України).

Отже, «...відповідно до чинного ЦПК України законодавець суттєво змінив інститут підсудності в порівнянні з минулою редакцією та пропонує розглядати підсудність як різновид юрисдикції, що в свою чергу змінює усталені погляди на його правову природу. Норми попередньої редакції цивільного процесуального законодавства передбачали два терміни, такі як цивільна «юрисдикція» та «підсудність». Під терміном «юрисдикція» та «підсудність» науковці, як правило, визначали різні поняття та відокремлювали їх в самостійні інститути, що є справедливим» [1, с. 150-151]. Так, «...під терміном «юрисдикція» науковці передбачали компетенцію суду щодо розгляду певних категорій справ за правилами цивільного судочинства, а терміном «підсудність» – конкретний суд, що уповноважений вирішувати справу (визначався територіально)» [2, с. 27].

Необхідно зазначити, що «незважаючи на формулювання в ЦПК України «територіальна юрисдикція (підсудність)», що такі поняття як юрисдикції та підсудності не можна ототожнювати, оскільки юрисдикція – це характеристика суду, а підсудність – характеристика справи. Отже, вважаємо, що це взаємопов'язані, але не тотожні поняття» [1, с. 151].

А. Г. Гулик коментуючи такі нововведення законодавства, зазначає позитивні та негативні моменти, а саме «... позитивно слід оцінити прагнення відокремити інститут цивільної юрисдикції (підсудності) і зібрати відповідні норми в одному розділі. Одночасно із цим відмова від простоти і єдності наявних правил родової й функціональної підсудності в напрямі ускладнення, поєднання різних функцій у меж-

ах однієї інстанції видається вкрай хибним кроком. Відповідні зміни можуть мати досить несприятливий вплив на ефективність і доступність цивільного судочинства. Також неправильним видається зловживання поняттям «юрисдикція» та необгрунтоване звуження сфери застосування терміну «підсудність» [3, с.52]. Деякі науковці не підтримують такої позиції законодавця та критично висловлюється щодо вищезазначених змін. Так, наприклад Х. А. Джадаєв зазначає, що «недоліків у ньому більше, ніж переваг». Аргументуючи свою позицію тим, що «...норми, що містяться в ЦПК України, повністю відкидають усталені у вітчизняній науці правила використання понять «юрисдикція», «підвідомчість», «підсудність» без достатніх на те підстав» [4, с. 182].

Щодо територіальної підсудності в юридичній літературі зазначається, що «...метою нормативної регламентації територіальної підсудності є визначення конкретного суду першої інстанції, який у межах цієї території має повноваження з розгляду й вирішення цивільних справ» [3, с.52].

Аналізуючи доктрини права, необхідно зазначити, що підсудність у цивільному процесуальному праві передбачена як компетентний, належний суд по справі. Визначаючи поняття підсудності у цивільному процесі, М. Й. Штефан, вказував, що «підсудність покликана допомогти визначити компетенцію між ланками судової системи з розгляду й вирішення цивільних справ» [5, с. 227]. Таку позицію підтримує Н. М. Бессараб та вважає, що «...основне призначення підсудності в розмежуванні предметів ведення різних судів, які утворюють нині судову систему України» [6, с. 5].

Відповідно до п. 2 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» №3 від 03 березня 2013 року «підсудність визначає коло цивільних справ у спорах, вирішення яких належить до повноважень конкретного суду першої інстанції» [7].

К. О. Стопченко досліджуючи питання територіальної юрисдикції (підсудності) зазначає, що «необхідно враховувати територію, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду», далі авторка приходить до висновку, що «територіальна юрисдикція (підсудність) – це компетенція суду щодо розгляду і вирішення цивільних справ залежно від території, на яку поширюються його повноваження» [8, с. 69].

Щодо видів територіальної юрисдикції (підсудності), то законодавець передбачає наступні: підсудність справ за зареєстрованим місцем проживання або місцезнаходженням відповідача (ст. 27 ЦПК України); підсудність за ухвалою суду (статті 26, 29 ЦПК України); за вибором позивача (ст. 28 ЦПК України); виключна підсудність (ст. 30 ЦПК України).

Щодо такого виду підсудності як підсудність справ за зареєстрованим місцем проживання або місцезнаходженням відповідача (ст. 27 ЦПК України) або як її ще називають загальна територіальна підсудність у науці цивільного процесуального права визначається «...як загальне правило і застосовується у тому випадку, якщо не застосовуються спеціальні правила інших видів територіальної підсудності. Встановлення цього загального правила пояснюється тим, що сам факт пред'явлення позову до відповідача не свідчить про те, що на ньому лежить певний обов'язок перед позивачем, а також для недопущення зловживання правом на звернення до суду» [9, с. 35].

Альтернативна підсудність (за вибором позивача) надає право позивачеві вибирати до якого суду пред'явити заяву, а бо за своїм місцем проживання або використовувати загальну територіальну підсудність, за місцем проживання відповідача. Так, наприклад справи про стягнення аліментів можуть розглядатись за місцем проживання позивача (ч. 1 ст. 28 ЦПК України). Також законодавець передбачає правило, коли позивач має право звернутися до суду за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем заподіяння шкоди (ч. 3 ст. 28 ЦПК України), або за місцем виконання договору (ч. 5 ст. 28 ЦПК України) тощо.

Якщо позов пред'являється до декількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, то позивач на свій вибір звертається до суду з позовом за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача.

Наявні у судовій практиці випадки, коли об'єднується декілька вимог в одне провадження, то якщо такі вимоги відносяться до різних правил територіальної юрисдикції (підсудності), то позивач на свій розсуд може вибрати, за правилами якої підсудності пред'явити позов до суду, але це не стосується виключної територіальної підсудності. Так, наприклад, справи про визначення місця проживання малолітньої дитини може розглядатись разом з вимогою про стягнення аліментів на утримання такої дитини. У такому випадку, вимога про

визначення місця проживання малолітньої дитини може розглядатися за правилами альтернативної територіальної підсудності (ст. 28 ЦПК України), за умови, що вона розглядається разом з вимогою про стягнення аліментів на утримання дитини. З цього прикладу є позиція Верховного Суду, яка викладена у постанові від 11 вересня 2020 року у справі № 725/2910/19. Справа розглядалася за правилами ст. 28 ЦПК України за вибором позивача, оскільки вимога про визначення місця проживання дитини розглядалася разом з вимогою про стягнення аліментів на утримання дитини, відповідач у скарзі зазначала, що «...це є порушення правил підсудності, оскільки головна вимога є визначення місця проживання дитини. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду відмовив у задоволенні касаційної скарги щодо неправильного застосування підсудності та обґрунтував свою позицію тим, «...що на час звернення до суду дитина проживала з позивачем, тому при об'єднанні в одному позові кількох вимог, одна з яких підлягає розгляду за правилами загальної підсудності, а інша – за правилами альтернативної підсудності, справа за такими вимогами може бути розглянута за правилами альтернативної підсудності у суді за вибором позивача» [10].

Щодо наступного виду територіальної підсудності, а саме виключної підсудності, то необхідно зазначити, що такий вид підсудності передбачений ст. 30 ЦПК України. Як зазначає, Г. В. Чупріна «виключною така підсудність називається тому, що виключається можливість застосування інших правил територіальної підсудності, крім тих, які встановлені у законі для цієї категорії справ» [11, с. 131].

Отже, відповідно до виключної підсудності позивачу не належить право вибору суду і не залежить від його волі, дана підсудність встановлена законом в імперативному порядку. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 30 ЦПК України «позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою».

Також необхідно звернути увагу, що законодавець звертає увагу на визначення підсудності у разі пред'явлення зустрічного позову та позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Отже за загальними правилами такі позови подаються незалежно від їх підсудності до суду за місцем розгляду первісного позо-

ву. Однак, на відміну від попередньої редакції ЦПК України, чинний ЦПК України у ч. 6 ст. 30 уточнює, що «це правило не застосовується, коли відповідно до інших визначених у цій статті правил виключної підсудності такий позов має розглядатися іншим судом, ніж тим, що розглядає первісний позов».

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. В. Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Волкова, Наталія Василівна. Одеса, 2022. 444 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>
2. Порівняльний цивільний процес : навчально-методичний посібник / Т. В. Заварза, С. М. Бервено, Л. В. Новікова, К. М. Тоцька. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 156 с.
3. Гулик А. Г. Проблеми формування оптимальних правил підсудності цивільних справ. Приватне та публічне право. № 4. 2019. С.51-55.
4. Джавадов Х. А. Проблеми ефективності цивільного судочинства. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2018. 334 с.
5. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
6. Бессараб Н. М. Юрисдикція та підсудність цивільних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 19 с.
7. Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 року. №3. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13>.
8. Стопченко К. О. Судочинство у справах про оспорування батьківства та материнства. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 199 с.
9. Цивільний процес: навчальний посібник. / А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін. / За ред. Ю. В. Білоусова. К.: Прецедент, 2005. 172 с.

10. Постанова Верховного Суду від 11 вересня 2020 р. у справі №725/2910/19.
11. ЛІГА: ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91466347>
12. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.]. К. : Алерта, 2016. 488 с.

*Давидова Ірина Віталівна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОСУДДЯ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасна доба відзначається стрімким розвитком технологій, особливо штучного інтелекту. Цей прогрес відкриває нові перспективи і можливості, зокрема в сфері правосуддя.

Роль штучного інтелекту у забезпеченні правосуддя пов'язано з наступним: по-перше, з автоматизацією процесів, адже штучний інтелект може значно полегшити рутинні завдання (обробка документів, аналіз доказів, ідентифікація правопорушень тощо), що дозволить звільнити час суддів та інших працівників правосуддя для більш глибокого аналізу справ; по-друге, з прогнозуванням рішень, адже штучний інтелект може аналізувати великі обсяги даних про подібні справи та формувати прогнози щодо вироків на основі попередніх рішень суду, а це може допомогти у забезпеченні більшої консистентності та об'єктивності у судових рішеннях; по-третє, з підвищенням доступності правосуддя, адже штучний інтелект може стати важливим інструментом для забезпечення доступності правосуддя для всіх верств населення, зменшуючи бюрократичні бар'єри та спрощуючи процес подання скарг, заяв та інших документів.

Зазначимо, що 13 березня 2024 року Європейський парламент схвалив Закон про штучний інтелект, який забезпечує безпеку та дотримання основних прав, одночасно стимулюючи інновації. Він спрямований на захист фундаментальних прав, демократії, верхо-

венства права та стійкості навколишнього середовища від штучного інтелекту з високим ризиком, одночасно стимулюючи інновації та утверджуючи Європу як лідера в цій галузі.

В контексті використання штучного інтелекту у забезпеченні правосуддя можливі такі виклики:

по-перше, використання штучного інтелекту в правосудді ставить перед собою ряд етичних питань (наприклад, виникає питання щодо можливості забезпечення об'єктивності та справедливості алгоритмів при їхньому програмуванні);

по-друге, зберігання та обробка великих обсягів даних у сфері правосуддя може потенційно порушити приватність осіб, які стають учасниками судового процесу;

по-третє, впровадження штучного інтелекту вимагатиме наявності кваліфікованих спеціалістів, які зможуть розробляти, впроваджувати та підтримувати відповідні системи.

В Україні уже розпочато перший етап розробки правового регулювання у сфері штучного інтелекту. У 2020 році була прийнята Концепція розвитку штучного інтелекту, що визначає основні принципи та завдання розвитку цієї технології на законодавчому рівні.

Згідно з цією Концепцією, штучний інтелект представляє собою систему інформаційних технологій, яка застосовується для виконання складних завдань шляхом використання наукових методів досліджень та алгоритмів оброблення інформації. Також вона передбачає можливість створення та використання власних баз знань, моделей прийняття рішень та алгоритмів роботи з інформацією для досягнення поставлених завдань.

Концепція охоплює дев'ять галузей застосування штучного інтелекту: освіта та наука; економіка, кібербезпека; оборона; публічне управління; правове регулювання; правосуддя.

В контексті розвитку штучного інтелекту в Україні Уряд 24 березня 2023 року ухвалив рішення про запуск sandbox (регуляторної пісочниці) для розробників штучного інтелекту, тобто контрольованого середовища, в межах якого компанії-розробники зможуть від початкової стадії створювати свій продукт з урахуванням вимог майбутнього акта про регулювання штучного інтелекту, який наразі готують у ЄС. Компанія, яка створює проєкт з використанням штучного інтелекту, може стати учасником "пісочниці" й отримати експертний супровід на всіх етапах розробки продукту. Це надасть їй можливість

згодом вийти на ринок ЄС. Одна з переваг використання sandbox – це прозорість, оскільки так можна дізнатися, які ризики враховували розробники ІІІ та які стратегії впровадили.

Також 07 жовтня 2023 року Україна розробила власну дорожню карту з регулювання штучного інтелекту, яка допоможе українцям навчитися захищати себе від ризиків при використанні штучного інтелекту. Зазначене є першим кроком до ухвалення закону-аналога AI Act Європейського Союзу, а громадянам – навчитися захищати себе від ризиків штучного інтелекту.

Говорячи про Україну та можливості впровадження штучного інтелекту у сфері правосуддя, перед нами постають наступні завдання:

- по-перше, створення спеціалізованих центрів з розробки штучного інтелекту, спрямованих на потреби судової системи;

- по-друге, залучення зарубіжних експертів та компаній з великим досвідом у цій галузі може допомогти швидше пристосуватися до сучасних технологій;

- по-третє, підготовка власних кваліфікованих кадрів у галузі штучного інтелекту, пропонуючи відповідні програми навчання та підтримку молодих фахівців.

Отже, використання штучного інтелекту в сфері правосуддя може значно покращити ефективність судочинства та доступ до самого судочинства, впровадження системи розгляду справ онлайн, покращити боротьбу з корупцією та захисту прав громадян.

Чванкін Сергій Анатолійович

доктор юридичних наук, доцент,

голова Київського районного суду м. Одеси,

голова Асоціації слідчих суддів України

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗБИРАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ

Гармонізація процесуального законодавства та законодавства про кіберзлочинність сприяє, серед іншого, глобальному збору електронних доказів та обміну ними через міжнародне співробітництво. Оновлений побіжний огляд глобального стану законодавства про кіберзлочинність, підготовлений Офісом програми боротьби з кіберз-

лочинністю Ради Європи (C-PROC), свідчить про те, що станом на середину грудня 2023 року 95% держав-членів ООН залучені до реформування свого законодавства щодо кіберзлочинності та електронних доказів [1].

Правовий режим та система електронних доказів динамічно розвиваються, однак досі відсутній єдиний нормативний акт, який містить комплексне регулювання даної сфери. І цілком імовірно, що такий акт взагалі не може бути прийнято, адже особливості кожного виду електронних доказів настільки визначальні, що уніфікованого підходу щодо правил створення, зберігання, збирання та подання доказів – не може існувати.

Кластерний підхід регулювання правового режиму електронних доказів характерний і законодавству іноземних країн: наприклад, у Китаї система нормативних актів щодо електронних доказів є відносно розпорошеною та заплутаною, а проблема ієрархії законодавства про електронні докази в основному втілюється в трьох аспектах 1) між різними рівнями законодавства про електронні докази бракує координації; 2) відмінність у правовому режимі електронних доказів та практиці їх застосування різними правоохоронними та судовими органами; 3) відсутність уніфікованого спеціального закону [2].

Подібного підходу дотримуються і міжнародні інституції, обираючи для унормування або окремих видів електронного доказу, або конкретну сферу, де такі електронні докази застосовуються: наприклад, Регламент Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС, Директива Європейського парламенту та Ради (ЄС) 2018/1972 про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій тощо. Приймавши Директиву 2014/41/ЄС 3 квітня 2014 року, додатково Європейський Парламент і Рада Європейського Союзу намагаються врегулювати міжнародне співробітництво у цій сфері, запровадивши Європейський порядок розслідування у кримінальних справах на основі принципу взаємного визнання електронних доказів.

Як зазначає Дагна Кнітель, безліч законодавчих інструментів, які були прийняті в останні десятиліття, залишили по собі мозаїку нормативних актів, які перешкоджали ефективному розгляду та виконанню, тому європейські законодавці мали на меті виправити цей стан

справ і забезпечити ефективну співпрацю шляхом запровадження принципу взаємного визнання також для збору доказів [3, с. 67]. При цьому рушійною силою розвитку правового регулювання збору та застосування електронних доказів є саме кримінально-процесуальна сфера та інституційні заходи протидії кіберзлочинності. Пояснюється це більш високим стандартом доказування, який має виключати будь-які обґрунтовані сумніви щодо винуватості особи, потребою в оперативності, а також суспільною небезпекою.

Природа сучасних комунікацій така, що навіть якщо правопорушник і постраждалий перебувають в одній юрисдикції, докази правопорушення ймовірно пройшли через інші юрисдикції або зберігалися в них. А оскільки в багатьох випадках електронні докази характеризуються транскордонністю (як правило, створюються, обробляються чи зберігаються в різних юрисдикціях), правила поведінки з ними мають бути стандартизовані. Одночасно із цим законодавство про електронні докази має бути технологічно нейтральним, щоб відповідати технологічним досягненням, що розвиваються, та має бути сумісним із законодавством інших країн.

В результаті більш ніж шістнадцяти років підготовчої роботи Ради Європи Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) набрала чинності 1 липня 2004 р. та стала першою багатосторонньою міжнародною угодою щодо подолання кіберзлочинності. Хоча Конвенція про кіберзлочинність залишається найбільш ґрунтовним актом у цій галузі, держави-учасниці на міжнародному, регіональному та національному рівнях доповнюють її положення.

Збирання електронних доказів у цивільному судочинстві доволі утруднено, особливо якщо мова йде про транскордонний характер доказу: вітчизняні суди вимушені застосовувати такий інструмент як судове доручення, яке надсилається у порядку, встановленому ЦПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено – через Міністерство юстиції України, яке надсилає доручення Міністерству закордонних справ України для передачі дипломатичними каналами. Тобто, при виникненні необхідності звернення з таким дорученням першочерговим для суду є перевірка наявності міжнародного договору або конвенції, учасницею якого (якої) є Україна та країна, куди необхідно спрямувати документи. З огляду на таку складну процедуру надсилання судового доручення, його виконання

та зворотного надсилання до суду, який його видав, тривалість судового розгляду суттєво затягується.

Електронні комп'ютерні дані дуже мінливі, декількома натисканнями клавіш або за допомогою автоматичних програм вони можуть бути видалені, унеможливаючи відстеження злочинця до його виконавця або знищуючи важливі докази провини, завдаючи завдано значної шкоди особі або майну, якщо докази не будуть швидко зібрані. Зважаючи на це, Будапештська конвенція передбачає, що у таких екстрених випадках не тільки запит, але й відповідь має бути зроблена в оперативному порядку, метою Конвенції є сприяння прискоренню процесу отримання взаємної допомоги, щоб критична інформація чи докази не були втрачені через те, що вони були видалені до того, як запит про допомогу можна було підготувати, передати та відповісти на нього шляхом надання Сторонам права надсилати термінові запити про співпрацю за допомогою прискорених засобів зв'язку, а не за допомогою традиційної, набагато повільнішої передачі письмових запечатаних документів через дипломатичну пошту або системи доставки пошти; та вимагати від запитуваної Сторони використовувати прискорені засоби для відповіді на запити за таких обставин [4].

Країни-учасниці Конвенції на взаємній основі надають один одному можливість отримати максимальну правову допомогу з метою ведення розслідування або судового розгляду у зв'язку з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з комп'ютерними системами та даними, або збору доказів у кримінальному провадженні в електронній формі. Кожна Сторона може в екстрених ситуаціях надсилати запити про взаємну допомогу або повідомлення, пов'язані з такими запитами, використовуючи оперативні засоби зв'язку, включаючи факсимільний зв'язок або електронну пошту, з наступним офіційним підтвердженням, якщо цього вимагає запитувана Сторона. Запитувана Сторона приймає такий запит та відповідає на нього за допомогою будь-яких аналогічних оперативних засобів зв'язку (ст. 25 Конвенції). Як і у випадку добровільної співпраці, це положення визнає, що ефективне міжнародне співробітництво є важливим не лише для «кіберзлочинів» у вузькому розумінні, а й для всіх злочинів, пов'язаних із цифровими доказами.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» та Закону України «Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність»» в

Україні органами, відповідальними за надсилання запитів про взаємну допомогу, надання на них відповідей, їх виконання або передачу уповноваженим органам, є Міністерство юстиції України (щодо доручень судів) та Генеральна прокуратура України (щодо доручень органів досудового слідства). Органом, на який покладаються повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, що обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі, є Міністерство внутрішніх справ України [5; 6]. Під час війни Росії проти України кожна людина може стати небезпечною зброєю в руках країни-агресора, оскільки викрадені електронні дані можуть завдати шкоди державній безпеці України і підірвати обороноздатність. В умовах війни кіберзлочини здійснюються з метою дестабілізації ситуації в країні, дезінформації серед населення [7, с. 894], саме тому пришвидшений обмін інформацією важливий не тільки з точки зору розслідування, а й національної безпеки.

Процес гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів відбувається як на міждержавному рівні, так і на регіональному рівні (наприклад Регламент Європейського парламенту та Ради ЄС про європейські ордери на пред'явлення та європейські ордери на збереження електронних доказів у кримінальному провадженні та для виконання покарань у вигляді позбавлення волі після кримінального провадження). Деякі регіональні ініціативи набувають характеру універсальних, прикладом чого є Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) Ради Європи, до якої приєдналися ще 22 країни, які не є країнами-учасницями Ради Європи (США, Канада, Аргентина тощо). Поряд із цим, відбуваються спроби для врегулювання протидії кіберзлочинності на рівні ООН. Поміж цим, залишаються країни, які не беруть участі в жодному із напрямів гармонізації, що створює ризики використання таких країн як «сірих зон».

Список використаних джерел:

1. The global state of cybercrime legislation 2013–2023 : A cursory overview, Bucharest, 8 December 2023 / Provisional version prepared by the Cybercrime Programme Office of the Council of Europe

- (C-PROC) URL: <https://rm.coe.int/3148-1-3-4-cyberleg-global-state-dec-2023-v4-public/1680adadf0>.
2. Schjølberg Stein. The History of Global Harmonization on Cybercrime Legislation -The Road to Geneva. *Journal of International Commercial Law and Technology*. 2008. vol. 1, no. 12. P. 1–19.
 3. Knytel Dagna. Evidence Gathering in the European Union: The Transposition of Directive 2014/41/EU into French and German Legislation. *European Criminal Law Review*. 2020. 10. 66-92. DOI: 10.5771/2193-5505-2020-1-66.
 4. Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. European Treaty Series-No. 185. URL: <https://rm.coe.int/16800cce5b>.
 5. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 07.09.2005 р. № 2824-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2824-15>.
 6. Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» : Закон України від 21.09.2010 № 2532-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2532-17>.
 7. Orlovskiy R., Kharytonov S., Samoshchenko Yu., Us O. and Iemelianenko V. Countering Cybercrime Under Martial Law. *Journal of Cyber Security and Mobility*. 2023. Vol. 12 (6). P. 893–910.

Бут Ілля Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

УПРАВЛІННЯ СПРАВАМИ У СУДАХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Питання судового менеджменту та управління справами знайшли своє відображення у працях С. Фландерса «Управління справами та судочинство в окружних судах США» 1977 року, в якій автором на підставі порівняння декількох судів, які поділені на умовні групи «повільних» та «швидких», зауважується, що найшвидші суди – це ті, що мають найвимогливіший контроль. У найшвидших судах кількість витраченого або невикористаного часу зведена до мінімуму, а

протягом розгляду справи найшвидшими судами виконується більше дій, ніж у повільних судах, не зважаючи на те, що справа знаходиться на розгляді протягом меншого строку [1].

З цього можна зробити висновок, що управління справами виходить за межі процесуального законодавства, адже передбачає взаємодію судді, сторін, представників, апарату та керівництва суду щодо організації судового розгляду. Судді, як правило, зосереджуються на процесуальному управлінні справами, однак концепція управління справами є ширшою, що включає адміністративне управління справами, організоване таким чином, щоб під час розгляду справи судді керувалися єдиними політиками, правилами або процесами, які не залежать від суддівського розсуду [2, с. 35]. На цьому ж наголошує і А. Нюлунд, виділяючи в управлінні справами декілька взаємопов'язаних аспектів, які мають управлінський, процесуальний та змістовний характер:

1) управлінські аспекти ведення справ передбачають організацію роботи в суді, в тому числі доручення справ відповідному судді або іншим працівникам суду;

2) процесуальне управління справами стосується визначення часових рамок для кожної справи та адаптації судового провадження;

3) змістовне управління справами стосується надання судом допомоги сторонам у визначенні обсягу справи напередодні основного слухання, щоб гарантувати, що сторони нададуть відповідні докази та юридичні та фактичні аргументи [3, с. 378].

Пітер Ч. Х. Чан, Ч. Х. ван Рі управління справами розглядають на макро- і макрорівнях, де макрорівень визначається структурою суду, управлінням судом [4]. Однак в будь-якому випадку, кінцевою метою управління справами все ж є своєчасний та ефективний судовий розгляд. Управління справами не слід ототожнювати лише із процесом збирання статистики тривалості судових розглядів, який не завжди є показником ефективності – найшвидший розгляд справи не завжди призводить до винесення справедливого рішення, а іноді може і порушувати право особи на справедливий суд більше, ніж тривалий судовий розгляд.

В європейському правовому просторі впровадження стандартизованих підходів щодо управління справами почалося з розробок Після того, як Європейська комісія з ефективності правосуддя (СЕРЕJ) зробила певні напрацювання щодо часових рамок розгляду справ, у

2007 році було створено Робочу групу SATURN з управління судовим часом. Статус робочої групи було підсилено Резолюцією міністрів юстиції держав-членів Ради Європи про сучасне, прозоре та ефективне правосуддя № 1 (24-26 листопада 2010 р.) якою «запропонували Комітету Міністрів спиратися на роботу Робочої групи SATURN в рамках СЕРЕЈ, далі розвиваючи її спроможність отримати кращі знання про час, необхідний для судового розгляду в державах-членах, з метою розробки інструментів, які дозволять державам-членам краще виконувати свої зобов'язання відповідно до статті 6 ЄКПЛ щодо права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку» [5].

Під егідою СЕРЕЈ було здійснено декілька досліджень: Дослідження щодо апеляції держав-членів Ради Європи та тривалості проваджень у Верховних судах, видання 2015 р. (дані за 2006-2012 рр.), «Тривалість судових проваджень у державах-членах Ради Європи на основі прецедентного права Європейського суду з прав людини», затверджений на 31-му пленарному засіданні СЕРЕЈ, 3 та 4 грудня 2018 р. Дослідження констатують, що тривалість судового провадження залишається серйозною проблемою не лише для національних судів у всьому світі, але також і перш за все для ЄСПЛ, існує явна потреба в «культурі оперативності», яка не обов'язково є синонімом швидкості, але означає, перш за все, зобов'язання щодо належного розподілу судового часу. Ця мета передбачає мобілізацію всіх сторін судового процесу, насамперед судів, а в них – магістратів, секретарів та адміністративного персоналу. [6, с. 77].

Рекомендації SATURN щодо управління часом суддів, затверджені на 37-му пленарному засіданні СЕРЕЈ (8 та 9 грудня 2021 р.) пропонують суддям активно користуватися наданими повноваженнями: встановлювати відповідні строки та пристосовувати розподіл часу до загальних і конкретних цілей, а також до особливостей кожної окремої справи; надавати можливість учасникам справи брати участь у плануванні процесу на ранній стадії (за можливості узгоджувати графік судових засідань); контролювати дотримання строків усіма учасниками; перешкоджати будь-яким спробам затягувати провадження тощо.

Список використаних джерел:

1. Case Management And Court Management In United States District Courts ; By Steven Flanders. Federal Judicial Center September, 1977. 170 p.

2. Kuhl C., Highberger W. Toward Fairer, Quicker, Cheaper Litigation: A Unified Theory of Civil Case Management. *Judicature*. 2023. Vol. 107 No. 1. P. 35-43. URL: <https://judicature.duke.edu/wp-content/uploads/2023/06/Kuhl-Highberger-%E2%80%93-Judicature-Vol-107-No-1.pdf>.
3. Nylund Anna. Case Management in a Comparative Perspective: Regulation, Principles and Practice. *Revista de Processo*. 2019. Vol. 292/2019. P. 377-395.
4. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7878310/mod_resource/content/1/ANNA%20NYLUND%20-%20CASE%20MANAGEMENT%20-%20GLOBAL%20PERSPECTIVE.pdf.
5. Peter C. H. Chan, C. H. van Rhee. Civil Case Management in the Twenty-First Century: Court Structures Still Matter. Springer Singapore, 2021. 204 p. DOI: 10.1007/978-981-33-4512-6.
6. Resolution No. 1 on a modern, transparent and efficient justice : 30th Council Of Europe Conference Of Ministers Of Justice (Istanbul, Turkey, 24–26 November 2010). URL: <https://rm.coe.int/1680694513>.
7. Calvez Françoise, Regis Nicolas. Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights : 3rd edition, As adopted at the CEPEJ 31th plenary meeting (Strasbourg), 3 and 4 December 2018. European commission for the efficiency of justice (CEPEJ), 2018. 122 p. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2018-26-en-rapport-calvez-regis-en-length-of-court-proceedings-e/16808ffc7b>.

Гетманцев Олександр Валентинович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СВОЄЧАСНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Виходячи із положення статті 7 Загальної декларації прав людини прийнятої та проголошеної резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН 19 грудня 1948 року закріплено, що: «Всі люди

рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом» [1]. Акцентується увага на праві кожної людини отримати ефективне поновлення своїх прав компетентним національним судом у випадку порушення її основних прав наданих конституцією чи національним законодавством. Також, ратифікація Україною 17 липня 1997 року Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод було взято зобов'язання щодо приведення свого законодавства до міжнародних стандартів, закріплених у Конвенції [2]. Можна говорити, що декларація і конвенція стали важливою подією, як для правової системи України, так і для формування судової практики національних загальних судів заснованих вже на досвіді застосування їх положень.

Судовий захист в Україні заснований на конституційній правовій платформі яка визначена статтею 55 через декларування положення, що: «права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [3].

Терміни «захист», «судовий захист», «право на судовий захист» часто вживаються у змісті норм цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПКУ) і використовуються науковцями цивільного процесуального права для характеристики природи і значення цивільного судочинства його мети та завдань, процесуальних дій суду і учасників судового процесу, для розкриття механізму правової регламентації цивільного судочинства ставлячи його ефективність у залежність від його темпоральності (від лат. *temporalis* – часовий) про що неодноразово відмічалось у літературі з цивільного процесуального права [4, с. 158].

У науці цивільного процесуального права на судовий захист пов'язується із здійсненням органами правосуддя справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ відповідно до мети, яка визначена у частині першій статті другої ЦПКУ. Судовий захист є основним способом захисту у порівнянні з іншими існуючими правовими способами захисту.

Для стадій і процесуальних проваджень у цивільному судочинстві у межах яких вчиняються процесуальні дії судом і учасниками судового процесу встановлена процесуальна вимога про те, що вони мають вчинятися не лише у певній послідовності але й протягом певного часу, тобто у межах визначених процесуальних строків.

У частині першій статті 2 ЦПКУ закріплено одне із завдань цивільного судочинства, а саме вимога про своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи судом у межах розумного строку. Вимога про своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи судом ґрунтується на встановлених для суду часових межах протягом яких суд і учасники судового процесу мають право або зобов'язані реалізувати свої процесуальні права й обов'язки [5, с. 81].

Необхідно відмітити, що авторитет судової влади у населення України продовжує падати у наслідок неможливості отримати своєчасного судового захисту в порядку цивільного судочинства. Це не може формувати позитивного відношення суспільства до системи правосуддя у цілому і на його авторитет. Таке ставлення формує і негативне відношення до судового захисту. Довіра до ефективного судового захисту у населення України, на жаль, падає. Цьому сприяє падіння авторитету судового захисту і довіри у населення до такого захисту. Це основні критерії, що впливають на «довіру» та «авторитет» судової форми захисту у нашому суспільстві.

Реалізація права на судовий захист у процесуальному порядку в цивільному судочинстві асоціюється із морально-психологічними переживаннями, грошовими витратами пов'язаними із веденням судової справи, що розтягується на тривалий термін, наявність не визначеністю можливого кінцевого результату у вирішенні справи, відсутністю реальних критеріїв у захисті та виконанні судового рішення, об'єктивності суду, законності та обґрунтованості судового рішення тощо. Це усе та інші фактори впливають на зниження авторитету суду і судового захисту у цивільному судочинстві.

Звернення до суду за захистом асоціюється у громадян, юридичних осіб, а отже у суспільстві в цілому із значними фінансовими і моральними витратами, пов'язаними втратою часу, судовою тяганиною, емоціональними навантаженнями, невизначеністю можливого кінцевого результату у вирішенні справи, правовою некомпетентністю судового представника тощо. До цього варто додати і негативним ставленням до можливості майбутнього невиконання судового рішення, що повністю перекреслює «реальність» судового захисту.

Серед деяких критеріїв не належного ставлення до судового захисту пов'язаних із процесуальними строками, на наш погляд, можна виділити:

1. Не дотримання процесуальних строків розгляду і вирішення справи. Наведена причина не є новою. Вона вже є хронічно притаманною для нашого правосуддя.

2. Навмисне затягування судового процесу з вини судового представника. Можливо слід передбачити більшість випадків участі учасника справи у судовому процесі без представника. Сучасний стан розвитку нашого суспільства характеризується правовою обізнаністю і досвідченістю наших громадян у сфері права, їх спроможністю захистити свої права та інтереси особисто, без адвокатської допомоги.

3. Не достатньою кваліфікацією суддів. Це потребує удосконалення правової програми відбору і призначення на посаду судді. Це також підвищення авторитету судового захисту та його реальності.

4. Оптимізація і гарантування строків судового розгляду, і головно, вирішення справи.

5. Перегляд порядку відбору і призначення на посаду судді.

6. Оптимізація дотримання процесуальних строків розгляду і вирішення цивільної справи судом з метою забезпечення ефективності судового захисту. Шляхи вирішення такого важливого питання достатньо актуальні і об'ємні. Це важливий критерій ефективності судового захисту. Потрібно виходити із навантаження суддів цивільними справами, ступеня їх складності, строків розгляду тощо. Можливим варіантом розвантаження судів загальної юрисдикції може бути запровадження альтернативних способів вирішення справ і законодавче запровадження обов'язкового досудового і поза судового вирішення деяких категорій справ.

7. Встановлення скорочених строків розгляду справи для деяких категорій цивільних справ. А також, законодавче встановлення скорочених процесуальних строків розгляду деяких категорій цивільних справ. Такі строки можуть бути продовжені суддею на невеликий термін. Це також питання прийняття позовної заяви, заяви, скарги, клопотання, перенесення, відкладення, зупинення, відновлення і поновлення строків розгляду справи тощо.

8. Судовий захист можна вважати дієвим коли рішення суду буде дієвим, тобто, виконаним повністю і своєчасно. Судове рішення повинно бути ухвалено так, щоб при його виконанні не виникало труднощів. У такому разі можна говорити про реальність судового захисту.

9. Питання занадто деталізованої регламентації поведінки суду. Це негативно впливає на дотримання процесуальних строків. Відсутність можливого судового розсуду не дає шансів для суду спланувати судовий процес у його оптимальному та ефективному напрямку для виконання мети і завдань цивільного судочинства. Ставлення законодавця до судового розсуду повинно ґрунтуватися на критеріях невизначеності та інших недоліках законодавства з можливістю застосування суддею життєвого досвіду, інтуїції, критеріїв моралі та етики, звичаїв тощо. Норма права може відставати від вимог життя і не завжди врегульовувати нову реальну ситуацію.

Отже, процесуальні строки мають важливе значення у питанні правового регулювання судового захисту і виконанні такого судового рішення. Цивільне процесуальне законодавство і судова практика повинні сприяти і гарантувати дотримання своєї мети і завдань за допомогою такого важливого процесуального засобу яким є процесуальні строки.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята 19 грудня 1948 року на Генеральній Асамблеї ООН URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (ратифікована Україною 17.07.1997) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конституція України принята Верховною Радою України 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / Комаров В. В. та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2016. 848 с.
5. Цивільне процесуальне право України : підруч. / Гетманцев О. В. та ін.; за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2022. 408 с.

Дрогозюк Крістіна Борисівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного Університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «БЛОГ» В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Дослідження та визначення поняття «блог» обумовлено сталим ростом кількості блогів в українському інформаційному просторі, їх впливом на суспільну свідомість, а також відсутністю чіткого законодавчого закріплення правового регулювання діяльності блогів, зокрема, у питанні контролю за розміщенням достовірної інформації в блогах. Вищенаведені проблеми надають можливість блогерам вести діяльність (зокрема, підприємницьку) майже поза правовим полем, що є однією з ключових проблем в умовах дії воєнного стану, а також так званої «кібер війни».

Окремі проблеми блогосфери були предметом досліджень в наукових працях вітчизняних вчених, зокрема: Р. Крохмального, О. Горошко, С. Демченко, А. Досенко, О. Карпенка, В. Різуна, І. Тонкіх, О. Чекмишева, Л. Ярошенко та ін. Наразі питанням правового регулювання та діяльності блогів займаються: Р. Еннан, В. Лисенко, Г. Красноступ, Я. Нечипорук та ін.

Поява терміну «блог» обумовлена скороченням слова «веблог» (з *англ.* weblog – «мережевий журнал»). Відповідний термін фактично започаткував П. Мерхольдз, який у квітні 1999 р. розмістив у своєму блозі Peterme.com фразу «we blog» (що можна перекласти як «ми ведемо блог»). Разом з тим, першим блогом вважають сторінку Т. Бернерса-Лі, де він, починаючи з 1992 р., публікував новини [2, с. 279].

Проте, поняття «weblog», «weblogger», «weblogging» вперше набули своє закріплення лише у 2003 р., коли Оксфордський словник англійської мови вперше включив їх до свого складу.

Не зважаючи на те, що в українському інфопросторі щодня з'являються нові блоги, в Україні залишаються відсутніми як законодавче визначення поняття «блог», так і єдиний підхід до визначення правової природи блогу у юридичній науці.

Наприклад, І. Тонкіх зазначає, що блоги – це форма інтерактивного зв'язку, який забезпечується за допомогою різних форм інтер-

активності: обмін думками, вподобання, оцінки, коментарі, за кількістю яких визначається резонанс публікації[3].

На думку Еннан Р. С. блог – це мережевий журнал або щоденник (або запис) подій в Інтернеті, а суть блогу полягає у тому, що людина записує інформацію у формі тексту, фотографії, музики, відео, чи їх поєднання та розміщує на певному ресурсі, створюючи таким чином контент самостійно [4, с. 268].

Іншим доволі поширеним в науці підходом до визначення блогу є його розуміння як особистий щоденник на власному сайті, або окремий, (у тому числі персональний) веб-сайт, основний зміст якого регулярно поповнюють особисті записи, зображення або мультимедіа, що додаються у хронологічному порядку [6]. Прихильники цієї точки зору обґрунтовують розкриття сутності блогу як веб-сайт тим, що діяльність блогерів має інтелектуальну та творчу складову, у зв'язку з чим на практиці постають питання щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності блогерів, а також захисту інформації, розміщеної в блозі. Оскільки блог, як об'єкт правовідносин, так само як правовий статус блогерів, не отримали законодавчого врегулювання, у контексті охорони відповідних прав блогерів залишається спиратись на визначення веб-сайту, закріплене у ст.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [7, с. 82].

Разом з тим, безсумнівним є те, що в умовах сьогодення розкриття сутності блогу як веб-сайту є застарілим, адже для того, щоб бути власником веб-сайту, потрібно володіти, користуватись та (або) розпоряджатись веб-сайтом. Проте, наразі більшість блогів створюються на відеохостингах (Youtube), у соціальних мережах (Instagram, TikTok), або у месенджерах (Telegram, WhatsApp, Viber), на яких блогери є лише користувачами, а не засновниками чи власниками. Функціонування блогів, на яких розміщується контент блогерів, безпосередньо залежить від функціонування відповідного ресурсу або соціальної мережі, що належить певній юридичній особі, яка зазвичай зареєстрована не в Україні. Отже, очевидно, що блогер, який розмістив свій контент на Youtube або у Instagram, не може вважатись власником цих ресурсів.

Потрібно погодитись з твердженням Р. С. Еннан, що блог – це насамперед спосіб комунікації з іншими користувачами мережі. З погляду права, головна відмінність блогу від звичайного особистого

щоденника – це його *публічність*, яка і накладає обмеження на зміст блогу [4 с. 269].

З урахуванням багатогранності діяльностей, які впливають з діяльності блогів (підприємницька, просвітницька, рекламна тощо) саме комплексний підхід до визначення поняття «блог» дозволить визначити сукупність прав, обов'язків та відповідальності, які виникають під час здійснення блогерської діяльності. Видається доцільним, визначити поняття «*блог*» як публічний щоденник особи або групи осіб у мережі Інтернет (на відеохостингах, у соціальних мережах, месенджерах, інших онлайн-платформах), у якому регулярно публікується контент (інформація) у текстовій, аудіо-, аудіовізуальній (відео), візуальній (фото) чи іншій формі, з метою висловлювання своїх думок, просування своїх ідей або послуг, а також спілкування з аудиторією, зокрема, у комерційних цілях (рекламна діяльність, продаж інформаційних продуктів та/або інших способів отримання доходу).

Список використаних джерел:

1. Мальцева Л. Українська блогосфера: функціонально-стильова характеристика. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філологічна. 2011. Вип. 52. С. 278–289.
2. Тонкіх І. Ю. Функції блогів на сайтах Український Інтернет-ЗМІ. Діалог. 2012. Вип. 15. С. 341-350.
3. Еннан Р. Є. Формування правових засад використання блогів у мережі Інтернет. ІТ-Право: Проблеми і перспективи розвитку в Україні, 2017/ URL:https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=w_yIa3QAAAAJ&citation_for_view=w_yIa3QAAAAJ:eQOLeE2rZwMC (дата звернення 22.02.2024).
4. Чекмишев О. В., Ярошенко Л. А. Основи якісного блогерства: навч. посіб. Київ: ФОП А. М. Рудницька. 2014. с. 48.
5. Лисенко В. В. Блог як складова сучасного інформаційного простору. Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 6. Том 3. 2018. С. 80-84.

Журило Сергій Сергійович
кандидат юридичних наук

ЗМІНИ У ПРОЦЕДУРІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до законодавства України охорона дитинства в нашій державі визнається загальнонаціональним пріоритетом і здійснюється з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток.

У преамбулі Конвенції про права дитини [1], проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року та ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року зазначається, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи й належний правовий захист». Принцип 8 Декларації прав дитини проголошує: «Дитина повинна за всіх обставин бути серед тих, хто першими одержують захист і допомогу».

Зі змісту норм Конвенції ООН «Про права дитини» можна дійти висновку, що діти виступають повноправними суб'єктами права. На підтвердження цього положення українське законодавство, а саме Сімейний кодекс України, розглядає дитину як самостійного учасника правовідносин. Законодавство визначає, що неповнолітні й малолітні особи наділені комплексом цивільних прав, серед яких є і майнові, і особисті немайнові. Для їх забезпечення слід наділити дітей також відповідними процесуальними правами.

Передумови участі неповнолітніх і малолітніх у цивільному процесі закладено ст. 129 Конституції України [2], де зазначено, що основними принципами судочинства є рівність усіх учасників перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів та в доведенні перед судом їх переконливості тощо. Очевидно, що Конституція в цій частині не зазначає обмежень щодо неповнолітніх.

В умовах введення воєнного стану особливої актуальності набувають належна охорона і захист інтересів дітей, адже дитинство є найважливішим періодом в житті людини. Саме в дитинстві відбувається формування людини фізично, психічно, інтелектуально, набуваються всі необхідні знання, вміння і навички.

Безперечно, найкращим для дитини є проживання в сім'ї з люблячими батьками, які піклуються не лише про матеріальні питання, а й

забезпечують «здорову» моральну атмосферу спілкування, мають здорову психіку тощо. Якщо ж дитина залишилася сиротою або ж її батьки позбавлені батьківських прав, законодавець передбачає можливість встановлення опіки або піклування над дитиною, усиновлення, знаходження у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу.

Загальним принципом, на якому ґрунтується весь інститут усиновлення, є найкраще забезпечення при усиновленні захисту інтересів дитини. Саме інтереси дитини мають бути визначальним критерієм оцінки осіб, які бажають бути усиновлювачами, під час винесення судами рішень про усиновлення, відміну усиновлення тощо. Аналіз правовідносин, які виникають в результаті усиновлення, дають змогу вести мову про можливість створення справжніх сімейних відносин між усиновлювачем та усиновленим.

У зв'язку із введенням воєнного стану, евакуації дітей та сімей з дітьми в безпечні зони в межах України, а також за межі України – до інших держав, актуалізувались питання усиновлення дітей. Кожна дитина, яка тимчасово або назавжди позбавлена сімейного оточення, має право на захист та на особливу допомогу з боку держави, в першу чергу, шляхом створення належних умов і можливостей для її усиновлення.

Регулювання процесу усиновлення в Україні відбувається за допомогою застосування низки нормативно-правових актів, серед основних: Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України «Про охорону дитинства», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» від 08.10.2008 р. № 905[3], «Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866[4] та інших нормативно-правових актів.

Реагуючи на потреби (виклики) сьогодення, Кабінет міністрів України видав 22 березня 2024 р. постанову № 331 «Деякі питання провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального захисту дітей, залишених без батьківського піклування» [5].

Даною Постановою № 331 передбачено та внесені відповідні зміни до Постанови № 905, а саме, родина, яка перебуває в процесі

усиновлення дитини, зможе забрати дитину до себе раніше, ніж буде винесене рішення суду. Що дасть можливість дитині адаптуватися в майбутній сім'ї.

Тимчасове влаштування дитини до сім'ї потенційних усиновлювачів буде можливим за умови, якщо сім'я або одна людина – кандидат в усиновлювачі: 1) отримала позитивний висновок райдержадміністрації або виконавчого органу міської або районної у місті ради про доцільність усиновлення і відповідність інтересам дитини 2) подала до суду заяву про усиновлення дитини.

Окрім того, збільшується термін дії довідки про проходження курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (до 24 місяців).

Служби у справах дітей на рівні місцевих громад тепер матимуть можливість доступу до інформації про дітей, які потребують усиновлення, не лише в межах своєї громади (міста), але й по всій області. Крім того, служби у справах дітей на регіональному рівні матимуть змогу переглядати дані про дітей, зареєстрованих у інших регіонах, а також мати доступ до централізованого обліку. Це означає, що більше дітей і потенційних усиновлювачів матимуть можливість знайти одне одного.

Внесенню Постанови № 331 та внесенню відповідних змін під час дії воєнного стану до процедури усиновлення передували внесення змін до Постанови № 905 від 24 травня 2022 р. постановою КМУ № 618[6], від 31 травня 2022 р. постановою КМУ № 636 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання» [7], від 16 серпня 2022 р. постановою КМУ № 907[8], від 1 червня 2023 р. постановою КМУ № 576 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану» [0-9].

Підсумовуючи викладене можна зазначити, що у світлі воєнного стану, держава визначає необхідність адаптації законодавства, що регулює процедуру усиновлення дітей. Реакція держави на зміни в суспільстві виявляється у внесенні відповідних корективів до процедури усиновлення, спрямованих на захист дитячих прав, створення стабільних умов для їх виховання та розвитку, а також забезпечення гармонійного формування сімейних відносин.

Ми спостерігаємо досить часті та об'ємні зміни до основних законодавчих нормативно-правових актів, що регулюють проделу усыновлення. Разом з тим, за швидкою зміною законодавства важливо не втратити діючі захисні норми та враховувати особливості соціально-психологічного стану дітей, які пережили війну або були позбавлені батьківського піклування у зв'язку з конфліктними ситуаціями. Процес усыновлення в умовах воєнного стану повинен бути спрямований на максимальне забезпечення фізичного та психологічного благополуччя дитини, що вимагає ретельного підходу до самого процесу та врахування особливостей ситуації.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усыновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усыновлених дітей: Постанова КМУ від 08.10.2008 р. № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>
4. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова КМУ від 24.09.2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>
5. Деякі питання провадження діяльності з усыновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального захисту дітей, залишених без батьківського піклування: Постанова КМУ від 22.03.2024 р. № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2024-%D0%BF#top>
6. Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усыновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усыновлених дітей: Постанова КМУ від 24.05.2022 р. № 618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-%D0%BF#Text>
7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання: Постанова КМУ від 31.05.2022 р. № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-%D0%BF#top>
8. Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усыновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усыновле-

них дітей: Постанова КМУ від 16.08.2022 р. № 907. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2022-%D0%BF#n8>

9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану: Постанова КМУ від 01.06.2023 р. № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2023-%D0%BF#top>

Гліюпол Інна Михайлівна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

«ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» ЯК ДОДАТКОВА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Забезпечення права на судовий захист з використанням інформаційних технологій залишається досить актуальною темою для досліджень. Стратегія диджиталізації судочинства обиралась у зв'язку із суспільною необхідністю та розвитком державності. Ключовим аспектом цифрової трансформації судочинства стало оновлення процесуальних кодексів та прийняття змін до законодавства про запровадження функціонування такої системи, яка б розширила можливості комунікацій між судами та учасниками судового процесу, що в подальшому допомагало функціонувати судам під час карантину й запровадження воєнного стану.

В. С. Рудюк визначає два основних значення «Диджиталізації»: «digitization (оцифрування) – перенесення інформації з фізичних носіїв на цифрові та digitalization (цифровізація) – першопочатково – це створення нового продукту в цифровій формі» [1, с. 82].

Слід враховувати, що диджиталізація стосується не тільки судочинства але й різних сфер нашого суспільства.

Досліджуючи способи альтернативного вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution (ADR)), що прогнозовано зазнали

трансформацій із розповсюдженням Інтернету, професор Н. Ю. Голубєва зазначає: «система онлайн-вирішення спорів включає в себе різні способи, пов'язані з інформуванням про можливості ADR, з автоматизованим зверненням (заповненням формуляра), електронними консультаціями, можливістю винесення рішення залученим експертом онлайн, можливістю онлайн-обговорення конфліктної ситуації» [2, с. 5]. Водночас науковиця зауважує, що: «в Україні розвиток онлайн-вирішення спорів не має помітного розвитку. Можливо, через вартість звернення до суду, яка навіть після збільшення судового збору в 2015 р. є меншою, ніж у розвинутих країнах. Не останню роль грають і особливості національного характеру – впевненість у власній правоті і відсутність бажання йти на поступки та шукати компроміс тощо» [2, с. 8-9].

Як підкреслює доцент І. М. Іліопол: «із затвердженням положення щодо функціонування окремих модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС) у 2021 році було визначено порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя таких окремих підсистем, як: «Електронний суд», «Електронний кабінет», відеоконференцз'язок» [3, с. 40]. А відтак, вона звертає увагу на те, що: «звернутися до суду із заявою, зокрема й апеляційної скаргю можна в електронній формі через «Електронний суд» із використанням кваліфікованого електронного підпису і навіть за допомогою нового функціоналу КЕП «Дія. Підпис». Цей функціонал дає можливість громадянам, в тому числі які вимушено покинули територію країни й не мають можливості отримати КЕП від атестованих в Україні АЦСК, зареєструватися в підсистемі «Електронний суд» та отримати доступ до правосуддя» [4, с. 44].

Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Наталія Сакара дослідила деякі правові позиції Верховного суду щодо використання інформаційних технологій в цивільному судочинстві. А саме: щодо осіб, які зобов'язані зареєструватися в ЄСІТС; щодо доступу до матеріалів електронної справи, щодо особливостей оформлення електронних доручень через підсистему «Електронний суд»; щодо процесуальних особливостей розгляду справ з використанням відеоконференцз'язку тощо [5].

Як відомо, конституційна засада «право на апеляційний перегляд справи» є складовою гарантованого права на судовий захист, а отже, стадія перегляду судового рішення в апеляційному порядку

(апеляційне провадження) розвивається та трансформується разом із цивільним судочинством, чому сприяє й запровадження вказаних підсистем. Не можна виключати також і наявність певних проблем, пов'язаних із цифровізацією цивільного судочинства за допомогою таких підсистем (модулів). Насамперед відсутність достатнього фінансування та ресурсів спрямованих на оцифрування матеріалів судової справи, недостатня захищеність інформації від несанкціонованого доступу, неможливість надсилання матеріалів справи в електронній формі до суду апеляційної інстанції тощо. Однак, хочеться зупинитись й на позитивних аспектах.

Відтак, І. М. Іліопол «перевагами електронного судочинства на стадії апеляційного провадження називає:

- створення та надсилання апеляційної скарги та інших процесуальних документів в електронній формі;

- надання довіреності в електронній формі за допомогою Електронного кабінету з визначенням обсягу повноважень повіреного;

- визначення колегії судів (судді-доповідача) за допомогою автоматизованого розподілу справ;

- обмін документами в електронній формі між судом та учасниками судового процесу, у тому числі про отримання та реєстрацію документів у справі, а також інші відомості, що призвели до зміни стану розгляду справи;

- обмін документами в електронній формі між учасниками судового процесу;

- використання електронних засобів доказування, у випадках встановлених ст. 367 ЦПК України;

- автоматичне надсилання матеріалів справ в електронному вигляді до Електронних кабінетів учасників справи та їхніх повірених;

- участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів або у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду;

- здійснення розгляду справ дистанційно в режимі реального часу в мережі Інтернет (у визначених законом випадках);

- розгляд справи за матеріалами судової справи у паперовій або електронній формі» [6, с. 41-42].

«Електронний суд» в апеляційному провадженні має безліч переваг, насамперед обмін між судом апеляційної інстанції та учас-

никами судового процесу, можливість участі учасників справи в режимі відеоконференції, визначення колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду справи ЄСІТС, крім того, було введено в дію обов'язковість реєстрації електронних кабінетів в ЄСІТС юридичними особами (приватної форми власності), що сприятиме швидкому обміну документами тощо. Однак, поряд із цим існують й проблемні питання щодо процесуально-технічної складової функціонування підсистем (модулів) ЄСІТС. Це пов'язано із великим навантаженням на систему, скануванням великої кількості документів, випадками не зберігання та не розпізнавання відсканованих документів, не можливістю долучення до матеріалів електронної справи документів, що надійшли у судовому засіданні, проблемами навчання суддів та персоналу, що працюють із системою (модулем) та інші складні аспекти, що потребують вирішення. Практики постійно наголошують на потребі «повноцінного» запровадження електронного судочинства та необхідності прямувати у бік подекуди дистанційної форми правосуддя, що відповідатиме засадам процесуальної економії та доступності правосуддя, однак не відмовляючись при цьому від «традиційної» форми здійснення судочинства.

Підсумовуючи зазначимо, що у науковому дослідженні було визначено переваги та недоліки модуля «Електронний суд» в апеляційному провадженні та окреслено питання щодо адаптування цивільної процесуальної форми до електронного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Рудюк В. С. Диджиталізація в сучасному судочинстві. *Filosofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2020. № 2 (20). С.с. 82-85. URL.: <file:///C:/Users/%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/1326-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2667-1-10-20210405.pdf>
2. Голубєва Н. Ю. Онлайн вирішення спорів (odr): переваги та недоліки / Н. Ю. Голубєва // *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу* (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання]. за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубєвої ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. С. 5-9. URL.: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/783b5c9e-cb37-4250-9655-3f68bd4bea4c/content>

3. Іліопол І. М. Розвиток інституту апеляційного перегляду судових рішень у цивільному судочинстві в цифрову еру України : Захист прав людини у цивільному судочинстві : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2021. С.с. 39-42. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=bQNSWIMAAAAJ&hl=uk>
4. Іліопол І. М. Апеляційне провадження під час дії воєнного стану : Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 16 грудня 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2022. С.с. 43-47. URL: <https://hdl.handle.net/11300/22957>
5. Діджиталізація правосуддя. Використання ЄСІТС під час розгляду справ: огляд окремих правових позицій ВС. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_ESITS.pdf
6. Іліопол І. М. Розвиток інституту апеляційного перегляду судових рішень у цивільному судочинстві в цифрову еру України : Захист прав людини у цивільному судочинстві : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2021. С.с. 39-42. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=bQNSWIMAAAAJ&hl=uk>

Павлова Юлія Сергіївна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ТРЕТЕЙСЬКЕ СУДОЧИНСТВО ЧИ СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ СУДІВ?

В наш час все більшу популярність набувають альтернативні способи вирішення спорів, зокрема з використанням інституту третейського судочинства, який є досить серйозним суперником зі здійснення правосуддя для державної монополії. Причиною підвищеної уваги

до альтернативних способів вирішення спорів є їх пріоритетність в захисті прав окремих сторін цивільного обороту, а не захист інтересів держави в цілому.

Третейський судоустрій надає можливість конфлікту, що зав'язуються між суб'єктами певних правовідносин, вирішувати цивілізованим шляхом. Третейський суд не державний, але його рішення обов'язкові до виконання та прирівнюються до рішень державних судів.

Третейський суд – це альтернативний спосіб вирішення спорів, який використовується у комерційних та інших видах правових відносин. Він являє собою арбітражний процес, в якому суперечка між сторонами передається на вирішення третій нейтральній стороні або групі осіб, які називають третейським судом.

Процес третейського суду зазвичай швидший і гнучкіший, ніж судовий процес, і може бути зручнішим для сторін, оскільки вони можуть обирати арбітрів та визначати процедури. У більшості випадків рішення третейського суду є остаточним та обов'язковим для сторін.

Рішення третейського суду часто бувають більш конфіденційними, ніж судові рішення, що може бути привабливим для сторін, які бажають зберегти конфіденційність своєї суперечки чи бізнес-інформації [1].

У різних країнах існують різні закони та правила, що регулюють третейський процес. У деяких випадках, третейські рішення можуть бути схильні до обмеженої можливості апеляції або контролю з боку суду.

Державні суди і третейські суди дійсно мають свої власні функції і повноваження, і вони не напряму пов'язані між собою за законом. Кожен з них вирішує спори відповідно до власної компетенції та процедур.

Третейські суди не пов'язані з судовою системою України. Їх вироки можуть бути скасовані тільки за процесуальних підстав, при тому державні суди виконують лише функцію контролю.

Через те, що третейський суд не відноситься до державного органу, а інститути примусового виконання рішень перебувають у сфері розпорядження держави, то, як і у всіх інших країнах, для використання цих інститутів функціонує процедура отримання дозволу через державний суд.

Якихось виняткових проблем, що стосуються процесуальних аспектів розгляду справ третейськими судами майже немає. Усі пи-

тання, що виникають, регламентовані законом, регламентом третейського суду. Це дозволяє судам активно працювати, про що свідчить статистика розгляду справ [2].

Третейський суд не настільки нормований законом відносно державних судів. Процесуальні правила засновником третейського суду, а не державою.

Третейські суди при аналізі справ дотримуються закону «Про третейські суди» та власного регламенту, а не процесуальних кодексів. При цьому, в регламенті можна зафіксувати все що завгодно, аби він не суперечив законодавчим принципам організації та діяльності третейських судів. Такий підхід, на жаль, спричиняє формування місцевого порядку вирішення спорів [3].

Список використаних джерел:

1. Третейський суд в Україні як альтернативний метод вирішення спорів. Pravokator. URL: <https://pravokator.club/news/tretejskyj-sud-v-ukrayini-yak-alternatyvnyj-metod-vyrishennya-sporiv/> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Третейське судочинство – значно гнучкіша система, ніж система державних судів – Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://jur-gazeta.com/interview/treteyske-sudochinstvo--znachno-gnuchkisha-sistema-nizh-sistema-derzhavnih-sudiv.html> (дата звернення: 05.04.2024).
3. Третейський кінь для цивільного та господарського судочинства. Газета „Закон і Бізнес”. Законодавство, влада, права людини. URL: <https://zib.com.ua/ua/143841.html> (дата звернення: 05.04.2024).

Полуніна Ольга Олександрівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКА У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ІНОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Участь представника в справах окремого провадження є важливим елементом цивільного процесу, оскільки вона забезпечує захист прав та інтересів заявників і заінтересованих осіб.

До 2017 року ЦПК України не конкретизував, у яких саме випадках участь представника є обов'язковою. Однак зміни, внесені після 2017 року, встановили обов'язковість участі представників у деяких категоріях справ окремого провадження. Наприклад, у випадках, пов'язаних з обмеженням цивільної дієздатності фізичних осіб або надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, суд вимагає участі адвоката. Це забезпечує ефективний захист прав та інтересів осіб, що перебувають під судовим розглядом у таких справах[1].

У випадку, якщо особа не залучила адвоката, суд залучає його через орган або установу, яка має законне право надавати безоплатну правову допомогу. Рішення суду про призначення адвоката повинно бути зроблене негайно, але не пізніше, ніж протягом двох робочих днів. Це рішення надсилається відповідному органу або установі, уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, для виконання.

З аналізу Глави 1 Розділу 4 ЦПК України випливає, що участь представника не передбачена в інших категоріях справ окремого провадження, що може обмежувати особу у використанні її права на правову допомогу. У зв'язку з цим, думка вчених Татулича І. Ю. та Савчин Н. М. є обґрунтованою, і вони правильно вказують на необхідність уточнення законодавства щодо забезпечення конституційного права учасників окремого провадження на правову допомогу та участь представника у справах як учасника судового процесу[2, 115].

Проблема адвокатської монополії, що обмежує можливості інших осіб у здійсненні представництва та захисту інтересів у судових та інших правових процедурах, є актуальною в сучасних реаліях України. Згідно з загальними положеннями Цивільного процесуального

кодексу України, можливість непрофесійних юридичних осіб, які не мають статусу адвоката, представляти інтереси сторін, обмежена лише малозначними справами позовного провадження та трудовими спорами.

Ця обмежена можливість представництва інших осіб породжує проблеми доступу до суду та рівності перед законом. Нерівність у можливостях захисту прав може призвести до невідповідності принципам справедливості та об'єктивності в судових процедурах[3]. Для вирішення цієї проблеми можуть бути розглянуті різні шляхи, включаючи розширення повноважень представників інших категорій юридичних осіб, створення більш гнучкої системи представництва, а також реформування адвокатської системи з метою забезпечення більшого доступу до правосуддя та рівних умов участі у судових процедурах для всіх громадян.

Як приклад наведемо Постанову у справі № 619/1908/23 від 21 червня 2023 року Верховного Суду, яка задовольнила касаційну скаргу за заявою гр. П, підписану гр. В, щодо встановлення факту народження дитини в м. Сімферополь, АР Крим, показує, що у випадках, коли справа стосується території, де введений воєнний чи надзвичайний стан, або тимчасово окупованій території України, представник без статусу адвоката може подати апеляційну скаргу. Ця практика Верховного Суду, щодо можливості участі представника без статусу адвоката у деяких категоріях справ окремого провадження, сприяє розширенню доступу до правосуддя та забезпечує рівність сторін перед судом.

У цілому, зміни до ЦПК України, що стосуються обов'язкової участі представників у деяких категоріях справ окремого провадження, мають значний вплив на ефективність судового процесу та захист прав учасників справ.

Так, представник у справах окремого провадження є ключовою фігурою, що діє від імені та в інтересах заявника або інших зацікавлених осіб. Він має на меті захистити їхні права та інтереси у судовому процесі. Повноваження представника повинні бути чітко визначені та належно оформлені, а його дії повинні відповідати цілям, які ставить перед ним заявник або заінтересована особа.

Представник виступає як посередник між заявником і судом, забезпечуючи представлення доказів, аргументів та інших важливих матеріалів у судовому процесі. Він повинен мати достатні знання

та кваліфікацію для ефективного представництва інтересів своїх клієнтів перед судом. Отже, роль представника у справах окремого провадження полягає в забезпеченні адекватного та компетентного захисту прав та інтересів заявників та інших зацікавлених осіб у судовому процесі. Його дії сприяють забезпеченню справедливості та об'єктивності у вирішенні правових спорів.

Але, умови воєнного стану створюють особливі умови, які можуть вимагати обмеження адвокатської монополії. У таких випадках, коли доступ до адвоката обмежений або складний через обставини воєнного стану, існує необхідність розширення можливостей інших осіб для представництва та захисту інтересів у судових та інших правових процедурах. Обмеження адвокатської монополії в умовах воєнного стану може допомогти забезпечити швидкий та ефективний доступ до судового захисту для всіх громадян, незалежно від їхнього статусу або можливостей залучення адвоката. Це може включати надання можливості непрофесійним юридичним особам або іншим представникам, які мають відповідні знання та досвід, для представлення інтересів сторін у судових процедурах. Такий підхід сприятиме забезпеченню доступності та доступу до правосуддя для всіх громадян. Розширення можливостей представництва може також сприяти підвищенню довіри до судової системи та забезпеченню рівності перед законом у складні часи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Татулич І. Ю., Савчин Н. М. Участь адвоката у справах окремого провадження. Юридичний науковий електронний журнал. № 8/2021. С. 112–116. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/27.pdf.
3. Ухвала у справі № 154/2620/22 від 17 лютого 2023 року: Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109102360>

Полюк Юлія Іванівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВУ БЕЗ РОЗГЛЯДУ ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЮ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Процесуальні строки відіграють важливу роль у цивільному процесі, адже спрямовані впорядкування процедури розгляду і вирішення справи судом, забезпечуючи чіткість, визначеність та дисципліну в цих правовідносинах. Ними встановлюються конкретні часові межі для реалізації прав і виконання обов'язків суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, недотримання яких негативно впливає на здійснення судочинства і може бути розтлумачено як порушення розумних строків розгляду справи судом.

Нормами ст. 121 ЦПК України передбачена така вимога до процесуальних строків як розумність [1]. Натомість поняття «розумний строк» розкрито в п. 11 ст. 4 КАС України [2], спрямованість якого – забезпечити, щоб справи були розглянуті і вирішені в найкоротший строк, але при цьому такий строк має бути достатнім, щоб забезпечити своєчасний судовий захист прав та інтересів учасників справи, уникаючи непотрібних зволікань чи затягувань у судовому процесі. Приписами ст. 6 ЄКПЛ «розумний строк» визначено як стандарт здійснення судочинства і встановлення за висновком ЄСПЛ обставин надмірної тривалості провадження у справі є порушенням права на справедливий суд. Прикладами недотримання критеріїв «розумного строку» у справах проти України є: 1) неодноразові направлення справ на новий; 2) не проведення судових засідань протягом тривалого періоду; 3) незастосування заходів примусу до учасників справи, які не з'являються на призначене судові засідання; 4) не врахування важливості предмета позову для заявника у справі [3, с. 241-242].

Серед вищенаведеного саме неявка учасників справи на призначене судові засідання є найбільшим ризиком порушення критеріїв «розумного строку» розгляду справи, оскільки такі дії частіше за все є зловживанням процесуальним правом та направлені на затягування судового процесу.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 43 ЦПК України учасники справи наділяються правом брати участь в судовому засіданні, якщо інше не визначено законом. Так, конструкція вказаної норми передбачає можливість суду втручатись в його регулювання, яка передбачена правомочністю суду визнати явку учасника справи обов'язковою і в цьому випадку це право стає обов'язком відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 43 ЦПК України. Відмова від цього права передбачена ч. 3 ст. 211 ЦПК України і здійснюється вона шляхом подання клопотання про розгляд справи за відсутності учасника справа, в інших випадках воно реалізується/виконується особисто або через представника. Бездіяльність учасника справи в розпорядженні правом брати участь в судовому засіданні і тому разі, якщо їх явка визнана судом обов'язковою, неминухо призводить до застосування наслідків ст. 223 ЦПК України.

Так, ч. 5 ст. 223 ЦПК України визначено: «У разі повторної неявки позивача в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки суд залишає позовну заяву без розгляду, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору». Вказана норма перебуває у системно-логічному зв'язку з нормою п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України і вказують на те, що повторна неявка позивача в судове засідання призводить до настання процесуального наслідку у вигляді залишення позову без розгляду.

Вирішаючи питання щодо правомірності застосування підстав для залишення позову позивача без розгляду у разі його неявки в судове засідання, ВС у постанові від 18 листопада 2022 року (справа № 905/458/21) визначив умови, за наявності яких можливе прийняття такого рішення та виснував, що приймаючи рішення про залишення позову без розгляду з підстави нез'явлення позивача на судове засідання необхідно, щоб всіх наведених умови одночасно були наявні, зокрема: 1) належне повідомлення судом позивача про час і місце судового засідання; 2) неявка позивача в судове засідання або неповідомлення позивачем суду причин його неявки в судове засідання; 3) неподання позивачем суду заяви про розгляд справи за його відсутності [4].

Приписи ч. 5 ст. 223 та п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України виражають заборону щодо продовження розгляду справи і вказують на необхідності завершення судового провадження без ухвалення рішення при наявних обставинах. З імперативну вказівку суду (судді). Імперативні

повноваження суду щодо залишення позову без розгляду з підстави повторної неявки позивача у судові засідання без поважних причин та неповідомлення про причини своєї неявки не залежить від того, чи була визнана судом явка позивача в судові засідання обов'язковою.

Питання щодо можливості залишення позову без розгляду з підстав передбачених ч. 5 ст. 223 ЦПК України на стадії підготовчого провадження було предметом жвавих дискусій з причин недостатності нормативного регулювання зокрема, визначаючи підстави для відкладання підготовчого засідання ст. 198 ЦПК України містить відсилочну норму на ч. 2 ст. 223 ЦПК України, яка не регулює питання щодо наслідків повторної неявки позивача, тому суди застосовували ч. 5 ст. 223 ЦПК України і залишали позовну заяву без розгляду. В судовій практиці існували й інші підходи до вирішення такої ситуації – після вчинення всіх необхідних процесуальних дій для забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті суд на підставі п. 3 ч. 2 ст. 200 ЦПК України постановлював ухвалу про закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті.

Щодо цього питання ВС у постанові від 1 вересня 2021 року у справі № 757/54510/17 наголосив на неможливості залишення позову без розгляду в підготовчому провадженні з причин того, що ст. 223 ЦПК України стосується розгляду справи по суті, у зв'язку із чим регулятивний вплив цієї статті не поширюється на випадок повторної неявки позивача в підготовче засідання [5].

Однак на сьогодні вказана позиція ВС втрачає актуальності, з урахуванням оновлення цивільного процесуального законодавства з набуттям чинності Законом України № 3200-ІХ від 29.06.2023 року. Зокрема правила п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України розширюють свою дію щодо залишення позову без розгляду при повторній неяві належним чином повідомленого позивача на випадки встановлення цих обставин і в підготовчому засіданні також. Такі законодавчі ініціативи є цілком позитивними, адже мають на меті посилення ролі підготовчого провадження, розвантаження судової системи, дотримання процесуальних строків та підвищення ефективності правосуддя.

Залишення позову без розгляду – це форма закінчення розгляду справи без ухвалення рішення суду по суті справи у зв'язку з наявністю обставин, які перешкоджають розгляду справи, але можуть бути усунуті в майбутньому, зумовлюючи можливість повторного

звернення до суду з тотожним позовом. Маючи на меті попередження зловживання правом, запобігання затягування судового процесу та значної тривалості судової процедури залишення позову без розгляду виступає одночасно і способом запобігання порушенню процесуальних строків, що сприяє оптимізації судочинства, ефективному розгляду і вирішенню справ, а також забезпечує рівне ставлення до всіх учасників судового процесу.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005. № 2747-IV. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9521>
3. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 840 с.
4. Постанова Верховного Суду у справі № 905/458/21 від 18 листопада 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107802762>
5. Постанова Верховного Суду у справі № 757/54510/17 від 01 вересня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99747977>

Притуляк Валерій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНИЙ СТАН ІНТЕГРАЦІЇ МЕДІАЦІЇ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасному правовому просторі вирішення конфліктів та спорів через судові інстанції може бути часом тривалим і фінансово витратним процесом. У цьому контексті концепція медіації набуває все більшої актуальності, пропонуючи альтернативний шлях вирішення конфліктів, що базується на співпраці, а не на протистоянні сторін. Зокрема, запровадження медіації у виконавчому провадженні має по-

тенціал стати інноваційним кроком у напрямку покращення ефективності правосуддя та задоволення інтересів усіх сторін, спрощуючи та прискорюючи процес виконання судових рішень. У цьому контексті важливо проаналізувати можливості, переваги та виклики, що стоять перед перспективою впровадження медіації у виконавчому провадженні, з метою створення ефективної та збалансованої системи вирішення спорів.

Медіація – це процес вирішення конфліктів, в якому незалежна третя сторона, відома як медіатор, допомагає учасникам процесу медіації знайти взаємоприйнятні рішення для їхніх проблем. Основними принципами медіації є добровільність, конфіденційність, нейтральність медіатора, рівність прав сторін та їх активна участь у пошуку рішення [1, ст. 4].

У сфері виконавчого провадження медіація може функціонувати шляхом залучення медіатора для сприяння вирішенню спорів між виконавчими органами та боржниками. Наприклад, медіатор може допомогти сторонам узгодити план погашення боргу, визначити альтернативні способи виконання рішення суду або знайти компромісне рішення, що враховує інтереси обох сторін [2, с.4].

Основні переваги медіації у виконавчому провадженні включають зменшення навантаження на суди, економію часу та грошей для сторін, збереження взаємовідносин між ними та зниження ризику невиконання судового рішення. Крім того, медіація сприяє виникненню більш гнучких та інноваційних рішень, а також забезпечує високий рівень сторонньої участі в процесі вирішення спору.

Однак важливо враховувати, що медіація не завжди є належним рішенням для всіх конфліктів які виникають у виконавчому провадженні, і її успішність залежить від готовності та співпраці сторін. Також необхідно враховувати потенційні виклики, такі як відмова однієї зі сторін від участі в медіації або недостатня кваліфікація медіатора.

У всіх випадках, впровадження медіації у виконавчому провадженні може стати ефективним інструментом для досягнення швидкого та ефективного вирішення спорів, що вигідно як виконавцям, так і сторонам провадження.

Оксана Цимбрівська, керівниця Проекту ЄС «Право-Justice» в Україні, наголосила на важливості просування медіації в Україні та розвитку професії приватних виконавців. Вона відзначила, що ці

теми об'єдналися під час стратегічної сесії для приватних виконавців. О. Цимбрівська підкреслила необхідність дослідження можливостей використання медіації у виконавчому процесі та можливостей залучення приватних виконавців у ролі медіаторів.

Також активно обговорювалася можливість надання приватним виконавцям повноважень з медіації. Такі зміни у законодавстві, як відзначили учасники обговорення дозволили б приватним виконавцям виконувати медіаційну діяльність як у відкритому виконавчому процесі, так і в окремих випадках вирішення спору як незалежний медіатор. Також було висловлено переконання, що імплементація відповідних законодавчих змін допоможе розширити функціональні можливості приватних виконавців.

Аліна Сергєєва, сертифікований медіатор ІМІ, адвокат та представник України в Європейській асоціації суддів з медіації, розповіла, що медіація може бути застосована на будь-якій стадії судового розгляду, включаючи виконавчий процес. Вона зазначила, що медіація на стадії виконавчого провадження не призводить до зміни судового рішення, але дозволяє сторонам домовитися про порядок його виконання [3, с.4].

Можливість використання медіації у виконавчому провадженні хоча прямо і не передбачена, але законом про виконавче провадження передбачається, що сторонами провадження може бути укладено мирову угоду, яка повинна бути затверджена судом, який видав виконавчий документ [4, ст. 19].

А. Сергєєва також висвітлила переваги використання медіації у виконавчому процесі, такі як зменшення кількості скарг, збільшення кількості фактично виконаних виконавчих документів, збільшення кількості стягнутої основної винагороди та можливість застосування медіації на етапі розгляду скарги на дії приватного виконавця у суді або під час засідання Дисциплінарної комісії приватних виконавців.

Ці думки свідчать про потенційні переваги впровадження медіації у виконавчому провадженні, зокрема в зменшенні конфліктних ситуацій та підвищенні ефективності виконання судових рішень.

Медіація у виконавчому провадженні може стати потужним інструментом для вирішення спорів між сторонами та полегшення процесу виконання судових рішень. Перш за все, вона сприяє ефективному вирішенню конфліктів. Використання медіатора дозволяє сторонам знайти компроміс та прийти до взаємовигідного рішення,

яке задовольняє обидві сторони. Це особливо важливо в контексті виконавчого провадження, де швидке та мирне вирішення спору може сприяти ефективному виконанню судового рішення.

Другим важливим аспектом є зменшення навантаження на судову систему. Залучення медіатора допомагає розгрузити суди та зекономити час та ресурси, які можуть бути направлені на вирішення інших справ. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли судові установи часто перенавантажені, а кожна можливість зменшити це навантаження є важливою.

Проте, медіація у виконавчому провадженні може зазнавати певних перепон та обмежень. Наприклад, недостатня кваліфікація медіаторів може призвести до неефективної медіації та неправильного вирішення спору. Крім того, не всі сторони можуть бути готові до участі у медіаційному процесі, що може ускладнити його успішне завершення.

Для вирішення цих проблем важливо розвивати інститут медіації та забезпечувати високий рівень професіоналізму серед медіаторів. Надання відповідної підготовки та сертифікації медіаторам допоможе забезпечити якісне проведення медіаційних процесів та збільшити їхню успішність. Також важливо проводити інформаційну роботу серед громадян про переваги та можливості медіації, щоб збільшити її популярність та застосування.

Висновок полягає в тому, що медіація у виконавчому процесі може стати важливим інструментом для вирішення спорів та полегшення виконання судових рішень. Вона дозволяє сторонам швидше та ефективніше вирішувати конфлікти, зменшуючи навантаження на судову систему та забезпечуючи збереження взаємовідносин. Проте, для успішного впровадження медіації у виконавчому процесі важливо надати відповідну підготовку медіаторам та сторонам, підтримувати медіаційну культуру серед громадян та фахівців, а також удосконалити законодавство. Тільки за таких умов медіація може стати ефективним та успішним інструментом для вирішення спорів у виконавчому процесі.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#n27>

2. Можайкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. Київський національний торговельно-економічний університет, 2018;
3. Медіація у виконавчому провадженні: міжнародний досвід та перспективи для України – Проект ЄС «Право-Justice» провів Стратегічну сесію для АПБУ. 05.10.2022. <https://www.pravojustice.eu/ua/post/mediaciya-u-vikonavchomu-provadhenni-mizhnarodnij-dosvid-ta-perspektivi-dlya-ukrayini>
4. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-19. Відомості Верховної Ради України. 2016. №30. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

Radu DUBOLARI

State University of Moldova

Doctoral School of Legal Sciences

THE DIFFICULTIES ARISING TO AN EFFICIENT ENFORCEMENT

Since 2010, the enforcement system in the Republic of Moldova has been radically reformed. First of all, bailiffs have acquired a liberal status from the status of civil servant, through the adoption of Law no. 113 of June 17, 2010, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova, no. 126-128 of July 23, 2010. Also, since 2010, the enforcement system in the Republic of Moldova benefits from the Enforcement Code, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova, no. 214-220.

Therefore, starting from 2010, the general enforcement system in the Republic of Moldova experienced an impressive evolution, with convincing achievements in the first 7-8 years. These achievements were ensured by the active involvement of the entire professional body in the organization and consolidation of the bailiff profession, making ferenda law proposals accepted by the legislative body, through which a series of flexible and innovative provisions were introduced, which supported the prompt implementation and effective creditor's right recognized in the content of the execution act. Also, on this occasion, a number of effective mechanisms regarding the work procedure were adopted and put the legislator at the disposal of the bailiffs.

However, in the period 2017-2018, it is no longer possible to talk about an increase in the efficiency of the system or an increase in its quality, but rather about stagnation, and one could even admit that there is a beginning of decline, and this is demonstrated by the statistical indicators available to UNEJ representatives.

At the same time, due to the lack of information regarding the goods or the person of the debtor, they make it difficult or even impossible to effectively execute and recover debts for the benefit of creditors.

In the same way, in recent years, as a result of the amendments made to the Enforcement Code of the Republic of Moldova and other normative acts, the bailiff has been deprived of several levers that would lead to the efficient execution of enforcement documents, such as:

Cancellation of the ban on the issuance of passports and other travel documents;

The lack of mechanisms, including informational ones, in order to track the debtor's assets held by third parties;

The lack of a judicial practice of applying the oblique action, as a means of regaining the goods in the debtor's patrimony;

The suspension of the individual pursuit of creditors and forced execution on the assets of the legal person debtor, as a result of the admission to the examination of the introductory application by the insolvency court, according to the provisions of art. 24, par. (2), lit. d) from the Insolvency Law no. 149 of 29.06.2012 (excessive examination procedure contrary to ECHR practice, more than 2 years);

The lack of an efficient mechanism to cancel the transactions that led to the alienation of the debtor's patrimony, between the date of the appearance of the obligation and the Court Decision, on a case-by-case basis;

Non-inclusion by IP «Public Services Agency», Cadastre Department in the web search system of information on future goods and investment contracts;

The impossibility of tracking the immovable property, means of transport and the debtor's income, through the lens of the provisions of art. 89, par. (1), lit. i) and lit. k) and art. 110, par. (1), lit. o) Enforcement Code of the Republic of Moldova, amended by Law of the Republic of Moldova no. 132 of 07.10.2021, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova no. 249-253 of 15.10.2021;

The non-compliance by the courts of the deadlines regarding the examination of the appeals to the execution and the examination of the

bailiff's actions, which leads to the delay of the execution procedure and the violation of the principle of speed, as well as puts in uncertainty the undertaking of the subsequent execution actions, or, through the changes made in the year 2017 in the Enforcement Code of the Republic of Moldova, the 30-day period regarding the examination by the courts of the requests on the documents of the bailiff was excluded.

The lack of material interest of the bailiff in the execution of enforcement documents regarding the collection of debts greater than 9,700,000 lei, or, upon collection of the debt in the respective size, the fee of the bailiff, which is capped in accordance with the provisions of art. 38, par. (1), lit. c) Enforcement Code (amendment to the Enforcement Code of the Republic of Moldova in 2014), constitutes the sum of 300,000 lei. Therefore, upon collection of amounts exceeding 9,700,000 lei, the work of the bailiff remains unpaid and the motivation and active role of the bailiff in the full recovery of the debt disappears.

Professional risk, public pressure and the media are not taken into account when determining the bailiff's fee in handling high-profile cases, and the consequences on the continuation of the profession cannot be estimated over time;

Lack of the legal framework regarding criminal liability for the act of outrage or interference in the activity of the bailiff;

The concurrence of seizures applied by the bailiff and the criminal investigation bodies on the debtor's assets, and the lack of a mechanism to track those assets leads to the impossibility of recovering the debts established according to the enforcement documents.

The excessive procedure of bringing the debtor to contraventional liability, according to the provisions of art. 318-319 Criminal Code of the Republic of Moldova.

The demotivation of both potential buyers of litigious goods in the framework of execution procedures, as well as of judicial executors to expose the respective goods to sale, as a result of the amendments brought to the Law of the Republic of Moldova no. 308 of 22.12.2017 regarding the prevention and combating of money laundering and the financing of terrorism, following which the provisions of that law are also applied to bailiffs, especially in light of the provisions of Provision no. 74 of 28.06.2023 of the Commission for Exceptional Situations of the Republic of Moldova in the part related to informing the SPCSB about the alienation of movable, immovable property and securities, through the use of legal

instruments, which is carried out in cash payments exceeding the sum of 10,000 EURO.

Concluding what has been reiterated above, we mention that in order to identify the debtor, his assets, the source of income and other information necessary in the execution procedure, the bailiff benefits from the information made available through the registers to which he has access or their holders.

Thus, in the mentioned circumstances, the bailiffs remain alone face to face with the causes of non-recovery of debts and encounter difficulties in order to effectively execute the enforcement documents, and the given problem, being one of public interest, remains exclusively at the expense of the enforcement body.

The lack of any levers of coercion of the debtor are likely to generate the unnecessary and artificial extension of the term of execution of an executory document, which, according to Law no. reasonable term of the case or the right to the execution of the court decision within a reasonable time creates the risk of impunity regarding the reparation by the state of the damage caused as a result of the non-execution of a favorable court decision.

Стоянова Тетяна Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного Університету «Одеська юридична академія»*

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПИСУ

Обмежувальний припис є одним з заходів протидії домашньому насильству, що видається судом в результаті розгляду відповідної заяви [1].

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) в Главі 13 передбачає розгляд справ про видачу і продовження обмежувального припису, але не дивлячись на те, що вимоги витікають з одних правовідносин, доказування та докази в таких справах мають свої відмінності. Тому, при розгляді обраної теми увагу буде зупинено тільки на доказах та доказуванні в справах про видачу обмежувального припису.

В цивільному процесуальному праві давно триває дискусія, чи є доказування у справах окремого провадження? Згідно ч. 3 ст. 294 ЦПК України справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Керуючись таким положенням, а також, з урахуванням відсутності спору про право в окремому провадженні (ч. 6 ст. 294 ЦПК України), в науковій літературі тривали думки, що доказування в таких справах відсутнє. Дане бачення здається доволі поверхневим, оскільки тоді під сумнів підпадає й сенс правосуддя й роль суду в розгляді справ окремого провадження та ухваленні судового рішення. Погоджуючись з думкою І. Ю. Татулич, й інших авторів, які дотримуються такої думки, що в справах окремого провадження можливий спір про факт, якщо він не призведе до спору про право [2, ст. 77], слід дійти висновку, що доказування в справах окремого провадження проводиться в рамках спору про факт, встановлення чи від встановлення якого залежить розгляд справи. З цього ж випливають такі особливості доказування в справах окремого провадження, як виняток щодо змагальності, як наслідок більш активна участь суду в процесі доказування. Наприклад, відповідно до ч.2 ст. 294 ЦПК України, суд має право за власною ініціативою витребувати необхідні докази тощо. Тому у справах про видачу обмежувального припису, встановлення доказування зосереджується коло факту вчинення форми насильства.

В справах про видачу обмежувального припису суд перевіряє наявні докази на усі ознаки – допустимості, належності, достатності та достовірності, як й у справах позовного провадження [3, ст. 26-29]. Аналіз судової практики у таких справах свідчить, що труднощі виникають при визначенні судом достатності доказів. Суди по різному підходять до аналізу та оцінки достатності доказів з огляду на обставини справи, зокрема деякі суди видають обмежувальний припис тільки, якщо кривдника було притягнуто до адміністративної чи кримінальної відповідальності [4]. Така практика, хоча й є доволі зрозумілою з огляду на певну новизну інституту домашнього насильства, патріархальний психоустрій України та складні часи впровадження механізму протидії – часи Covid та воєнного стану, але не відповідає принципам та меті протидії такого явища. Зокрема, коли заявники звертаються на підставі психологічного та економічного насильства. Визначення таких форм домашнього насильства зазначені в п.п. 4,

14 ст. 1 Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, але не мають детальних ознак, класифікацій, вони потребують детального аналізу [5]. Так, економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру. Як видно з визначення, законодавець лише надає перелік можливих варіантів економічного насильства, що можуть суди? Лише орієнтуватися за обставинами справи. Це, робить практику судів, якщо вони видають обмежувальний припис лише, якщо кривдник був притягнутий до адміністративної чи кримінальної відповідальності, такою, що унеможлиблює застосування припису за вчинення економічного чи психологічного насильства, тобто нівелює відповідальність кривдника.

Стосовно психологічного насильства слід зазначити наступне. По-перше, воно визначено, як форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи. По-друге, як у випадку економічного насильства – це лише перелік, до того ж не вичерпний й не систематизований, відсутні ознаки наслідків вчинення психологічного насильства, що залишає з одного боку простір для маніпуляції” з боку заявників, з іншого унеможлиблює реально впевнитися у його вчиненні, та створити дієвий захід протидії. Вирішенням такої проблематики є не тільки аналіз існуючої судової практики, її узагальнення, а й взаємодія з основними поняттями психології і розробці стандартів за якими можна оцінити, виміряти за психологічними наслідками вчинення психологічного насильства.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що питання доказів та доказування в справах про видачу обмежувального припису є центральним та об'ємним в інституті домашнього насильства, без детального аналізу якого не можливо почати створювати механізм його протидії.

В даній роботі увагу було зосереджено лише на двох аспектах тематики, по – перше, що в зазначених справах доказування існує стосовно факту вчинення домашнього насильства, й не може призводити до спору про право, по-друге звернуто увагу на односторонність судової практики видачі обмежувального припису тільки, якщо кривдник притягувався до адміністративної чи кримінальної відповідальності, особливо, якщо підставою звернення є психологічне або економічне насильство.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV : станом на 31 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Татулич І. Ю. Процесуальні особливості розгляду та вирішення справ окремого провадження / І. Ю. Татулич // Науковий вісник Чернівецького університету : [зб. наук, праць] ; [Правознавство]. – Вип. 682. – Чернівці: Рута, 2013. – С. 76-80.
3. Кашперський Р. Докази в справах окремого провадження / Р. Кашперський // Підприємництво, господарство і право – Вип. 3. – 2019. – С. 26 – 29.
4. Постанова Верховного Суду України від 16.11.2022, № 127/9600/22 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107441619&red=10000383dccc2087bd5c46433d8f303670781f&d=5>
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року // Відомості Верховної Ради від 2 лютого 2018 року. – №5. – Ст. 35.

Цал-Цалко Юлія Юлійвна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**СУТНІСТЬ ТА ПРОЦЕДУРА ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ
ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ**

Законодавством України закріплюються певні нормативні способи забезпечення протидії лудоманії, враховуючи, що ознаки такої залежності вже наявні, та можуть створити небезпеку як для гравця так і для членів його сім'ї. Необхідність закріплення і вжиття заходів боротьби з ігровою залежністю – є обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх.

Згідно Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [1] обмеження участі особи в азартних іграх передбачено шляхом внесення до відповідного реєстру (Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх), і реалізується трьома способами:

самостійно за заявою залежної особи;

уповноваженим органом у сфері регулювання грального бізнесу за обґрунтованою заявою членів сім'ї першого ступеня споріднення або законних представників;

за рішенням суду.

Щодо першого способу, то фізична особа, яка має ігрову залежність і усвідомлює це, може самостійно обмежити себе у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх на певний строк (законодавство передбачає, що строк може бути у межах від 6 місяців до 3-х років), здійснюється це особистим (приватним) надання організатору азартних ігор або Уповноваженому органу – заяви про самообмеження. Слід відмітити, що уповноваженим органом – органом державного регулювання у сфері організації та проведення азартних ігор – є Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей. Заява може бути подана у електронному форматі або письмовій формі з дотриманням вимог Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2] та Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [3].

Стосовно другого способу, то гравець може бути обмежений у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх тимчасово до ухвалення судового рішення, відповідною Комісією за заявою законних представників або членів сім'ї (саме першого ступеня споріднення), але строком не більше ніж на 6 місяців. У разі подання такої заяви про обмеження, в її змісті має бути зазначено – обґрунтування необхідності встановлення такого обмеження.

Відносно третього способу – судового порядку, то відповідно до положень ст. 300-1 ЦПК – 300-3 ЦПК України, особа може бути обмежена у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх виключно за заявою, яка подається за місцем проживання особи, щодо якої здійснюється обмеження, і яка має містити підтвердження наявності підстав, за яких особа має право на таке звернення, а саме наявність одного з певних фактів, спричинених поведінкою гравця [4]. Стосовно кола осіб, які можуть виступати заявниками у зазначених справах окремого провадження, то право на таке звернення передбачається виключно для членів сім'ї першого ступеня споріднення (чоловіка або дружину гравця, дітей чи батьків гравця) або законних представників особи, щодо якої здійснюватиметься обмеження.

Справи даної категорії судом розглядаються в окремому провадженні за участю заявника та особи, стосовно якої розглядається справа. Витрати, пов'язані з судовим провадженням даних справ, сплачуються за рахунок державних коштів. Суд, ухвалюючи рішення про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, встановлює строк дії такого обмеження, який складає від шести місяців до трьох років.

Щодо процедури, то набравши законної сили судове рішення має бути направлено до відповідної Комісії, після чого організатор ігор або Уповноважений орган, після дня отримання заяви про самообмеження або відповідного рішення повинен наступного робочого дня внести відомості про фізичну особу, стосовно якої наявні обмеження участі в азартних іграх, до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх.

Підсумовуючи, слід зазначити, що виключно обмеження шляхом внесення відомостей до Реєстру може бути недостатнім для забезпечення протидії гральній залежності особи. Доцільним є впровадження повноважень суду у зазначених справах щодо встановлення обов'язку для залежної особи проходження терапії для лікування від

залежності. Такий механізм буде забезпечувати ефективну протидію «гральній залежності» у членів українського суспільства. До того ж, проблемою є те що такі «обмеження ігроманів» є дієвими та ефективними тільки в гральних закладах, які провадять свою діяльність легально, на підставі ліцензії. Реєстр лудоманів нараховує близько 300 осіб, проте дані з Єдиного державного реєстру судових рішень свідчать про досить мінімальну кількість судових рішень у відповідних справах.

Список використаних джерел:

1. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14 липня 2020 року // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/768-20>
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15>
3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19>
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15>

Яніцька Інна Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРОЦЕС ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Цифрова революція перетворює усі сфери нашого життя, включаючи і правову систему. В останні роки впровадження інформаційних технологій в судочинство стало необхідністю для покращення ефективності та доступності правосуддя. У цьому контексті цивільне судочинство виявляється особливо чутливим до впливу цифровізації, оскільки воно стосується найбільш широкого кола осіб та питань.

Цифровізація знаходить своє відображення в різних сферах сьогодення, а саме в сфері освітнього процесу, в сфері судочинства.

Цифровізація в освітньому процесі – відображення сучасної парадигми розвитку суспільства, коли конкурентоспроможність та ефективність постають як життєво необхідні якості. «Цифровізація сприяє спрощенню освітнього процесу, роблячи його більш гнучким, пристосованим до реалій сучасного дня, що забезпечує формування конкурентоспроможних професіоналів» [1, с. 188]

Поняття цифровізації в цивільному судочинстві на законодавчому рівні не закріплено.

Можна підійти до цього питання і визначити, що розуміється під цифровізацією в контексті цивільного судочинства. Це не лише впровадження електронних систем для зберігання та обробки даних, а й використання штучного інтелекту, автоматизації процесів, електронного документообігу та інших інноваційних підходів для поліпшення всіх аспектів судової діяльності. Одним із викликів, який стоїть перед цифровізацією цивільного судочинства, є забезпечення конфіденційності та захисту особистих даних. Перехід до електронних систем може стати джерелом загрози для конфіденційності інформації, тому необхідно розробити ефективні заходи забезпечення безпеки даних, низку нормативно-правових актів, внести до них зміни. Слід відмітити ті, до яких вже внесено ряд змін, а саме: Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [2]; Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», що встановлює правові засади електронного документообігу, використання електронних підписів та інші аспекти цифрової комунікації в правових відносинах [3]; Закон України «Про захист персональних даних» [4], який регулює використання та захист персональних даних у цифровому середовищі, зокрема в електронних системах цивільного судочинства.

З іншого боку, цифровізація відкриває безліч можливостей для поліпшення доступності судових послуг. Завдяки електронним системам можна зменшити час на обробку справ, спростувати процедури подання документів та звернень до суду, а також підвищити рівень інформованості учасників процесу щодо стану їх справи. Додатково використання штучного інтелекту може сприяти ухваленню більш об'єктивних судових рішень за рахунок аналізу великих обсягів даних та виявлення закономірностей, які можуть бути недосяжні для людини.

Необхідно також враховувати вплив цифровізації на рівень доступності правосуддя для різних соціальних груп, включаючи людей з обмеженими можливостями та малозабезпечених верств населення. Забезпечення рівного доступу до суду та засобів правового захисту залишається одним із головних завдань сучасної цифровізованої у сфері судочинства.

Виникнення цифрових технологій і віртуального простору є закономірним наслідком науково-технічних досягнень людства. На сьогодні цифрові технології активно застосовують у сфері права, зокрема в правозастосуванні. Цифрові технології та зміни в суспільному житті вплинули на види й форми здійснення правосуддя. Судочинство як процес здійснення правосуддя в умовах цифрової культури та вимушених заходів відреагувало на виклики сучасності створенням електронного суду та застосуванням і використанням штучного інтелекту[5].

Отже, цифровізація цивільного судочинства принесе як виклики, так і можливості. Вирішення цих викликів та використання можливостей, що відкриваються, вимагає не лише технічної експертизи, а й уваги до правового регулювання та захисту прав людини в цифровому світі.

Список використаних джерел:

1. Карплук С. О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку // Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / за ред. В. Кременя, О. Ляшенка ; укл. А. В. Яцишин, О. М. Соколюк. Київ, 2019. С. 188–197.
2. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19?find=1&text=%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2#w1_3
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закону України від 22 червня 2002 р. № 36 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
4. Про захист персональних даних Закон України від 1 червня 2010 № 34 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
5. Рудюк В. С. Диджиталізація в сучасному судочинстві // Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 2 (20). С. 82-85.

Вдовенко Андрій Анатолійович

*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – Бут Ілля Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ УГОДИ: МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Значення процесуальних угод у сучасних умовах залишається актуальним, оскільки вони вважаються оптимальним засобом регулювання відносин між сторонами, надаючи їм можливість самостійно встановлювати умови та зобов'язання відповідно до їх потреб та інтересів. Процесуальні угоди створюють можливість сторонам забезпечити додаткові гарантії щодо виконання матеріальних правовідносин, узгоджених між ними, і надати правову силу домовленостям, які досягли в процесі угоди.

Процесуальні угоди спрямовані на впорядкування процесуальних відносин з урахуванням вільної волі та узгодження між приватними суб'єктами під час судового розгляду і вирішення справи. Прикладом процесуальних угод можна вважати мирову угоду, угоду про підсудність, третейську угоду.

Аналізуючи законодавчі акти, можемо зазначити, що цивільні процесуальні правовідносини змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів. При цьому, на відміну від виникнення таких правових відносин, підставою для цього може бути як дія, так і подія [1]. Чинним цивільним процесуальним законодавством врегульовано здійснення широкого спектру юридичних фактів, які можуть мати вплив на цивільні процесуальні правовідносини – від подання сторонами клопотань, до укладення ними мирової угоди [2, с. 85].

На нашу думку, жодний правотворчий орган не може створити ідеальну систему норм, яка б вичерпно вирішувала різноманітні життєві ситуації, особливо в сфері приватних відносин. Природа правових норм в цій сфері дозволяє регулювати відносини через укладення договорів. Зокрема, більшість науковців згодні, що приватні відносини мають диспозитивний характер, що означає можливість вільного укладення договорів.

Головною відмінною ознакою договірного регулювання від правового можна вважати те, що в договірному регулюванні перш за все втілюється воля учасників відносин, яка тим не меш може бути поставлена в рамки, визначені законодавцем [1, с. 13-14].

Враховуючи вищевикладене, правове регулювання завжди має певну мету, зокрема впорядкування відносин відповідно до тих ідеальних моделей, які закладено в норми права [3, с. 189].

Та оцінка договору, як форми цивільного законодавства, викликає дискусії серед науковців. Адже процесуальні угоди не тільки дають підстави для застосування тієї чи іншої норми права в даному конкретному випадку і для виникнення, зміни або припинення конкретних правовідносин, але й безпосередньо регулюють поведінку сторін, визначають права та обов'язки учасників правовідносин, які він породжує.

С. В. Кімчинська визначає механізм правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин як системну сукупність складних, взаємозумовлених процесуально-правових засобів, за допомогою яких держава забезпечує ефективний вплив цивільного процесуального права на ті правовідносини, що виникають, змінюються і припиняються в цивільному судочинстві [4, с. 79].

Хоча, визнається, що процесуальні угоди не є джерелом права, проте, вважаємо, вони можуть мати важливе значення у регулюванні цивільних процесуальних відносин. На сьогоднішній день, процесуальні процедури стають більш уніфікованими та глобалізованими, принципи договірності в цивільному судочинстві стають все більш поширеними.

У той же час, процесуальні угоди, у яких сторони можуть змінити процесуальні правила, є одним з проявів диспозитивного підходу в регулюванні цивільних процесуальних правовідносин.

Враховуючи реалії сьогодення, то процесуальні угоди дійсно виступають формою регулювання цивільних процесуальних відносин, незважаючи на особливості правового регулювання у надзвичайних умовах (зокрема, в умовах воєнного стану).

Важливо зазначити, що вивчення особливостей застосування договірних форм регулювання цивільних процесуальних відносин є вкрай важливим для забезпечення гнучкості правового регулювання. Це в свою чергу сприятиме найбільш ефективному захисту прав, свобод і інтересів громадян.

Список використаних джерел:

1. Завальна Ж. В. Договірні форми регулювання відносин у публічній сфері: теоретико-правовий аспект: монографія. Суми : Мрія, 2009. 132 с.
2. Паскар А. Л. Система цивільних процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 578. С. 83–87.
3. Сімутіна Я. В. Щодо механізму правового регулювання трудових відносин у сучасних умовах. *Часопис Київського університету права*. 2015. №3. С. 188–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_3_46.
4. Кімчинська С. В. Суб'єктний склад механізму цивільного процесуального регулювання. *Науковий вісник Чернівецького національного університету*. 2013. Вип. 714. С. 78–82.

Веретільник Анна Ігорівна

аспіранка 2 курсу кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Давидова Ірина Віталівна

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного права

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У теперішній редакції Цивільного процесуального кодексу України, а саме у главі, що має стосунок до процедури доказування, поряд із письмовими і речовими доказами зазначено зовсім інакший за своєю природою та сутністю вид доказів – електронний [1]. Закорінення електронних доказів є потребою, яка пояснюється шаленим розвитком суспільства. Найперше слід звернути увагу на факт, що електронні докази можуть бути висвітлені та представлені у великому масштабі носіїв та джерел, що всебічно забезпечує учасникам конкретної справи всі необхідні можливості щодо захисту своїх прав.

На сьогоднішній день, практики та науковці зосереджують свою увагу на питаннях та проблемах, котрі пов'язані з використанням електронних доказів у судочинстві. Наприклад проблемні питання

щодо електронних доказів у своїх працях досліджували такі вчені, як Н. Ю. Голубєва, О. Т. Боннер, О. Ю. Гусєв, О. С. Чорний та інші. На дисертаційному рівні в Україні дослідження питань, щодо електронних доказів здійснювала Ю. С. Павлова «Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі». [2].

Електронними доказами є певна інформація в цифровій формі, що несе в собі дані про обставини, які мають відношення до справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти, сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [3; с.63-112]. Такі дані можуть зберігатися на портативних пристроях (жорстких дисках, картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Хоча під час застосування процесуального права на надання саме електронних доказів виникають труднощі. Найголовнішим недоліком є відносна гнучкість щодо внесення змін до електронної інформації, яка виступає способом доказування, а підrobка електронних доказів говорить про їх недостовірність та неприпустимість. Виникає питання: як перевірити дійсність та правдивість електронного доказу? ЦПК України досить не глибоко регулює це питання, вказуючи пару можливих варіантів: або докази подаються в оригіналі, або в цифровій копії, що засвідчується електронним підписом. Принцип логіки законодавця є у тому: він вважає, що подані в оригіналі докази є апріорі дійсними з причини надання такого електронного доказу в оригіналі безпосередньо, і що в разі представлення копії – оригінальність засвідчується електронним підписом. Не вся цифрова інформація може бути перетворена у статичну форму для її друку на папері (наприклад, відео чи звукозаписи) це зазначається у науковій літературі. [4; с. 141].

На теперішній час не всі суди мають можливість бути з сучасним технічним обладнанням, тому брак достатнього правового регулювання порядку подання електронних доказів не мають покладати на сторони справи, які мають на меті захистити свої права, свободи чи законні інтереси завдяки електронним доказам.

Отже, Електронний доказ у цивільному процесі – це будь-яка інформація, яка надана в цифровій формі, що має роль для встановлен-

ня фактів предмета доказування в процесі цивільного судочинства, дослідження чого здійснюється при сприянні спеціальних програмно-технічних засобів.

Беручи до уваги зазначену інформацію, можна зробити висновки, що інститут електронних доказів є дійсно позитивним фактором, адже це визначено умовами бурхливої, інформаційної сучасності. Безперечно, це є екстра механізм забезпечення та реалізації прав і законних інтересів кожної особи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618 IV : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Павлова Ю. С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі : автореф. дис. канд. юрид. наук 2019 р. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019.
3. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. Молодий вчений. 2018. № 1. С. 111–115.
4. Сафонова Т. Р. Електронні докази як засіб доказування в цивільному процесі. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2022. Вип. 71. С. 141–149.

Гончарук Анастасія Сергіївна

аспірантка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Андронов Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ ІПОТЕКОДЕРЖАТЕЛЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Інститут іпотеки – поняття не нове для українського законодавства. Як вид забезпечення договірних відносин він набув широкого застосування серед фізичних та юридичних осіб. На законодавчому рівні був детально врегульований процес виникнення й припинення

іпотеки, розроблені та імплементовані на практиці основні механізми звернення стягнення на іпотечне майно, серед яких передача іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в порядку статті 37 Закону України “Про іпотеку” та право іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки в порядку статті 38 даного Закону донедавна вважалися єдиними цілком законними підставами реалізації права іпотекодержателя на іпотечне майно [1, стаття 37-38].

Тобто іпотекодержатель мав право звернути стягнення на предмет іпотеки в позасудовому порядку на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя чи іпотечного застереження або в судовому порядку шляхом продажу предмета іпотеки в рамках виконавчого провадження на підставі рішення суду чи виконавчого напису нотаріуса.

Верховний Суд, забезпечуючи сталість та єдність судової практики, протягом багатьох років приділяв пильну увагу регулюванню іпотечних відносин, в результаті чого була сформована багатогранна практика з питань обрання належного способу захисту при зверненні стягнення на предмет іпотеки, підстав припинення іпотеки, скасування державної реєстрації, спадкування іпотеки, яка мала неоціненне значення для учасників процесу при відстоюванні інтересів клієнта в іпотечних спорах. Кожен міг розраховувати на певний захист з боку держави та відновлення порушених, невизначених чи оспорюваних прав у тих випадках, коли іпотекодержателі в незаконний спосіб позбавляли фізичних чи юридичних осіб права власності. Судова практика у даній категорії спорів могла бути переглянута з підстав мінливості суспільних відносин, впливу політичних чи економічних подій, але не піддавалася значним змінам через свою значимість серед інших правових інститутів.

Ситуація змінилася за останні роки, у період реформування судової системи, коли Верховний Суд почав дуже активно переглядати власні ж правові позиції з метою відступлення від попередніх задля формування “ефективної судової практики” та “дотримання принципу правової визначеності”. Як влучно зазначає Велика Палата Верховного Суду в одній із своїх постанов, що “причинами для відступу можуть бути вади попереднього рішення чи групи рішень (їх неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість; зміни суспільного контексту; ... її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований

у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання” [2, п. 43-44]. Іпотечні правовідносини не стали виключенням, та почалася активна фаза перегляду найбільш усталених правових позицій даної категорії спорів.

Найбільш резонансним рішенням Великої Палати, таким що викликав певний шок та неоднозначність у правовій спільноті, була відмова Верховної Палати відступити від попередньої правової позиції Верховного Суду у постанові від 23 січня 2019 року у справі № 522/10127/14-ц (провадження № 14-428цс18), в якій суд підтвердив можливість реалізувати право іпотекодержателя на іпотечне майно в ході процедури виконавчого провадження без судового рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки в межах процедури стягнення коштів з іпотекодавця на користь іпотекодержателя [3, п. 7.1.10]. Тобто фактично суд підтвердив законність підстави для звернення стягнення на предмет іпотеки у спосіб, прямо не передбачений спеціальним Законом.

З часу прийняття даного рішення не було внесено на розгляд Конституційного Суду України подання щодо надання офіційного трактування положень Закону України «Про іпотеку» або законопроекту до Верховної Ради України про внесення змін до вказаного нормативного акту в частині включення окремої підстави для звернення стягнення на предмет іпотеки. Верховний Суд всупереч наданим повноваженням здійснив нормотворчу функцію, яка покладена на інший державний орган влади, чим було порушено баланс принципу розподілу гілок влади, який лежить в основі поняття правової держави. Більш того, іпотекодержателі в особі фінансових компаній та банків почали активно використовувати дану правову позицію при зверненні до суду з позовами про стягнення заборгованості за договорами позики чи кредиту. Видані судами виконавчі листи у даних справах стали підставою для відкриття виконавчих проваджень, в межах яких приватні виконавці блискавично справлялися з функцією щодо реалізації предмету іпотеки на прилюдних торгах. Сотні судових рішень містяться в Єдиному державному реєстрі та сотні об’єктів нерухомості було відчужено у такий спосіб.

Особливу увагу привертають справи про стягнення заборгованості, які розглядаються третейськими судами на підставі третейський угод. Фізичні особи, право власності яких є «непорушеним» відпо-

відно до статті 41 Конституції України, дізнаються про відкриття виконавчого провадження на підставі виконавчих листів апеляційних судів через застосунок «Дія» і, на жаль, через існування такого поняття як правовий нігілізм вживають відповідні заходи запізно, коли предмет іпотеки протягом трьох-п'яти днів реалізується на прилюдних торгах за безцінь. У зв'язку зі впливом строку на скасування рішення суду, особа позбавляється права на оскарження рішення третейського суду всупереч статті 55 Конституції України, а в тих випадках, коли представнику вдається поновити процесуальні строки, суди не приймають жодних доводів та приймають сторону кредитора (справи за участі ТОВ «Пан Кредит» щодо оскарження рішень Постійно діючого Третейського суду при Асоціації виробничих підприємств «Бона Деа» №824/138/23, № 824/124/23, № 824/119/23).

Легалізуючи підставу для звернення стягнення на предмет іпотеки у спосіб, підтриманий Великою Палатою у постанові від 25.05.2021 року у справі №923/971/19, вкотре була поставлена під сумнів відданість Верховного Суду ідеям та гарантіям Європейського суду з прав людини щодо дотримання принципів правової визначеності, доступу до суду та рівності усіх учасників перед законом й судом. Замість того, щоб збалансувати інтереси сторін та домогтися справедливості в іпотечних справах, суд не користується наданими повноваженнями та не відступає від попередньої правової позиції, сформованої в постанові від 04.09.2018 року у справі №823/2042/16, яка може вважатися ефективною лише для однієї сторони – кредитора.

Список використаних джерел:

1. «Про іпотеку»: Закон України № 898-IV від 05.06.2003. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 38. Стаття 313.
2. Постанова у справі № 823/2042/16 (провадження №11-377ап18) Велика Палата Верховного Суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515>, 2018, вересень, 4.
3. Постанова у справі № 923/971/19 (провадження № 12-21гс21) Велика Палата Верховного Суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97628611>, 2021, травень, 25.

***Hrytsenyuk Vladyslav Oleksandrovych,
Golovatyuk Ivan Mykolayovych***
*National University “Odesa Law Academy”
graduate students of the Department of Intellectual Property Law and
Patent Justice*

***Гриценюк Владислав Олександрович,
Головатюк Іван Миколайович***
*аспіранти кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – Еннан Руслан Євгенович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права інтелектуальної
власності і патентної юстиції*

JURISDICTION OF LEGAL RELATIONS ON THE INTERNET

ЮРИСДИКЦІЯ ПРАВОВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Issues related to jurisdiction are among the most frequently discussed in connection with the regulation of relations on the Internet. Difficulties arise even when trying to define the term “jurisdiction” itself. The problem is that its meaning can vary significantly depending on the context and legal order. It should be noted that a unified understanding of this term in legal science and practice has not yet been developed. Thus, the concept of “jurisdiction” can be used in a fairly broad sense, in particular as a synonym for a certain system of law (civil law jurisdiction, common law jurisdiction) or the legal order of a certain state. Sometimes jurisdiction is understood as the law applicable to a certain relationship (governing law). Quite often, jurisdiction is defined as the competence of the courts of a particular state to consider and make decisions on a given dispute.

In international legal acts, jurisdiction is usually considered from the perspective of the possibility of extending the sovereign power of a state to any objects or areas of territory, i.e. as a manifestation of territorial supremacy. In the doctrine, such an understanding of jurisdiction is reflected in the following formulations: “the ability of the state to exercise power in relation to all objects and subjects located on its territory”, “the scope of the state’s sovereign power in legislation, court, administration”; “the right of the state to establish generally binding rules of behavior and

to apply, in case of their violation, penalties provided for by law.” The multidimensional nature of the concept of “jurisdiction” is often presented in the form of its components: prescriptive jurisdiction (jurisdiction to prescribe), judicial jurisdiction (Jurisdiction to adjudicate) and compulsory jurisdiction (Jurisdiction to enforce).

Prescriptive jurisdiction represents the power of the state to establish generally binding rules of conduct (adopt normative legal acts); judicial – the power of the state to subject individuals and legal entities to decisions made by its courts; compulsory – the power of the state to enforce the decisions made by its bodies, including judicial ones. As can be judged from these approaches to the definition of the concept of “jurisdiction”, this phenomenon is in one way or another always connected with the state and the implementation of its powers of power, and with it the concept of state sovereignty, which assumes that the state territory is under exclusive and complete authority only one state and is not available to the authorities of another state. As a general rule, the following are subject to the authority of the state: 1) citizens of such a state and legal entities created (registered) on its territory, as well as 2) objects located on its territory, incl. and information located on the territory of such a state (in the form of tangible media with such information, which can be servers and other computer devices).

If the activities of citizens and legal entities do not extend beyond the territory of a certain state, then questions related to the jurisdiction of the authorities of such a state, the determination of the applicable law, as well as legal possibilities for the execution of decisions made, do not arise in principle. However, in relation to activities carried out on the Internet, this situation is not always possible. As you know, one of the fundamental features of the Internet is its “indifference” to geographical boundaries. Content on the Internet can be easily moved from one server to another, and can also be simultaneously hosted on different servers located in different countries. Once posted on the Internet, such content becomes available to any person connected to the network, thereby freely “penetrating” the territory of different states.

Any dissemination of information on the Internet can thereby give rise to relationships that are potentially cross-border in nature. At the same time, resolving jurisdictional issues always involves linking relations to a specific territory (localization), and therefore classical approaches to determining jurisdiction are quite difficult to “translate” to relations arising on the

Internet. As a consequence, the legal norms of several countries at once may allow the establishment of the competence of government bodies of different countries in relation to the same legal relationship and its subjects.

Taking into account the fact that the courts, like any government body, acting on behalf of the state, implement one of the important components of the sovereignty of this state, when resolving issues of jurisdiction, they are guided by the provisions of their domestic legislation and do not take into account the possibility of establishing jurisdiction over this issue by another state. Particular difficulties arise in cases where certain norms in force in one state are violated by foreign citizens or legal entities. Thus, the legislation of one state may contain a ban on carrying out certain activities on the Internet, while the legislation of another state, the nationality of which is the legal entity that organized such activities, does not. In conditions where citizens of the first state have access to such an Internet site, the activities of such an Internet site violate the legislation of this state, and therefore the attempts of its state bodies to establish their jurisdiction over a foreign person – the owner of the site, in order to stop this violation are quite understandable.

As a result, a situation may arise when the jurisdiction of one state will be of an extraterritorial nature, i.e. represent an attempt to extend the scope of its laws beyond its territory. On the other hand, court decisions rendered by a foreign state are not binding on the courts of another state. In order to become such, they must undergo a special procedure for recognition and enforcement, within the framework of which the court, guided by the norms of its legislation, will determine how justified the consideration of this dispute by a foreign court was. Considering that laws in different countries differ, as well as the fact that issues of the effect of foreign acts of power on the territory of another state are very “sensitive” to its sovereignty and often acquire political overtones, to achieve real execution of a court decision against a foreign person who, through his activities on the Internet violated the laws of the country where such a decision was made is very problematic.

If you look at the situation from the other side, you can see that the defendant often had no intention of violating the laws of another country and did not even expect the possibility of bringing him to trial in such a foreign country. It is foolish to expect any person to know and comply with the laws of all countries where there is access to the Internet. Finding a fair balance between the national interests of the state and the interests

of foreign entities operating on the Internet is one of the most difficult problems when resolving issues of jurisdiction on the Internet. I would like to cite several high-profile cases that clearly illustrate the above problems. The Dow Jones & Co. case Inc. v. Gutnik reached the Supreme Court of Australia and is an example of a dispute regarding the protection of honor, dignity and business reputation due to the dissemination of defamatory information on the Internet by a foreign person.

The defendant was the well-known American company Dow Jones, one of the world's leading financial information agencies and the founder of Barron's magazine. The magazine published an article in print and online entitled "Unholy Gains," which implicated the plaintiff, Joseph Gutnick, in tax fraud. A peculiarity of this dispute was the fact that the plaintiff filed a claim in the Australian court at his place of residence, despite the fact that only five paper copies of the publication were distributed in Australia. The online version had about 550,000 subscribers, of which only 1,700 were from Australia. The court, despite this, nevertheless accepted the claim for consideration and satisfied the plaintiff's demands, pointing out that "if someone intends to do business in a certain country or live in it, simply travel through it, no one expects that such a person will be released from the obligation to comply with its laws.

The fact that an event on the Internet occurs simultaneously "everywhere" does not mean that it occurs "nowhere." Rejecting the defendant's argument that this approach results in worldwide jurisdiction and the burden of reviewing material for compliance with defamation laws around the world placed on each person posting it on the Internet, the court said that these concerns were unfounded: by identifying a person, to which such material is devoted, it is always possible to determine the court to which it can appeal, and the law governing such relations. As a result, the case ended in a settlement agreement, in which Dow Jones agreed to pay compensation and published a refutation. Case Yahoo! Inc. v. LICRA received even greater resonance as it affected the public interest of various states. The essence of the matter boiled down to the following. On the American website of Yahoo! Nazi paraphernalia was sold. French citizens had access to this site. According to French law, the sale of such goods is prohibited. The French public organization against racism and anti-Semitism (LICRA) filed a complaint against Yahoo! Inc. to the court of Paris. The court, in a decision dated May 22, 2000, recognized the complaint as justified and ordered the American company to take measures

to block access of French citizens to the American site, and also to place a warning on the company's French site that the use of the Yahoo! may lead to the discovery of materials prohibited in accordance with Art. 645-1 of the French Criminal Code. The court rejected the defendant's argument that the French court lacked jurisdiction over the American company, holding that if the relevant material contained on the Internet was available in France, the owner of the web page must comply with French law. In response, Yahoo! filed a petition in the California District Court to declare the French court's decision invalid and unenforceable in the United States, since it violates the right to freedom of speech guaranteed by the US Constitution. In response, LICRA made a statement that the American court did not have jurisdiction over it. The court rejected the defendant's statement and satisfied the demands of Yahoo! stating that «the peaceful expression of violent viewpoints is preferable to government control of free speech» and that «if enforcement of a foreign judgment is contrary to US interests, a US court is not required to enforce it.»

The above disputes illustrate the fact that issues of competence of a foreign court to hear a dispute, issues of applicable law and prospects for enforcement of a foreign court's decision must be considered comprehensively. Only this approach allows you to create a holistic picture and assess the risks of being brought as a defendant in a foreign court in connection with activities carried out on the Internet. Therefore, as the basis for this issue, it is necessary to take a comprehensive understanding of jurisdiction as prescriptive jurisdiction (jurisdiction to prescribe), judicial jurisdiction (jurisdiction to adjudicate) and compulsory jurisdiction (jurisdiction to enforce). To reform and modernize national legislation on these issues, it makes sense to study and analyze existing approaches in foreign countries and the European Union to determining jurisdiction, applicable law and the procedure for the execution of foreign court decisions. From a practical point of view, this will allow us to assess and minimize the risks of unwanted processes, and from a scientific point of view, it will allow us to explore the most progressive approaches to regulating issues on the Internet today.

Список використаних джерел:

1. Ковалів М. Особливості правових відносин, які виникають в мережі Інтернет. *Trajectoriâ Nauki / Path of Science*. 2021. Vol. 7. № 3. С. 1001-1007.

2. Татарова В. С. Особливості правового регулювання мережі Інтернет. *Управління розвитком*. 2014. №6. С. 105 – 108
3. Новицький А. М. Міжнародний досвід правового регулювання Інтернет. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 2. С. 52–58.
4. Сфремова К. В. До перспектив правового регулювання Інтернет-правовідносин. *Право та інноваційне суспільство*. 2014. № 1. С. 5–11.
5. Баранов О. А. Інтернет і право: об'єкт і предмет регулювання. *Вісник НТТУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2011. № 4 (12). С.155–162.

Зарічанський Григорій Віталійович

аспірант кафедри господарського права і процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Будурова Ганна Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського права і процесу

РОЗМЕЖУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ У СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ

Віртуальні активи стали невід'ємною частиною сучасного світового ринку світу, але їх правовий статус та регулювання залишаються предметом дискусій. Питання розмежування господарської та цивільної юрисдикції у спорах, пов'язаних з віртуальними активами, стає актуальним у зв'язку зі зростанням числа судових справ у цій сфері.

Господарська юрисдикція зазвичай застосовується до справ, які стосуються комерційної діяльності, включаючи угоди, торгівлю та фінансові операції. З іншого боку, цивільна юрисдикція охоплює спори, що виникають у зв'язку з правами власності, договорами з фізичними особами та іншими цивільними питаннями. При розгляді спорів, пов'язаних з віртуальними активами, важливо визначити, яку юрисдикцію потрібно застосувати -господарську або цивільну?

У Законі України «Про віртуальні активи» № 2074-IX, який ще в березні 2022 року було підписано Президентом України, але по сьо-

годнішній день ще не набрав чинності через відсутність механізму оподаткування операцій з віртуальними активами, наведено узагальнене визначення віртуального активу. Так, віртуальним активом є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [1].

Хоча законодавча розробка є прогресом, ефективність закону у вирішенні проблем, пов'язаних із криптовалютами, залежатиме від його впровадження, виконання та адаптованості до динаміки розвитку криптовалютного ландшафту. Юридичне визнання віртуальних активів в Україні може означати передумову використання потенційних переваг технології блокчейн і децентралізованих фінансів, водночас ураховуючи внутрішні ризики та регуляторні проблеми.

В Україні протягом останніх років ринок криптовалюти фактично працює, але без якісного врегулювання з боку державних органів не може принести значні надходження до бюджету. Регулювання ринку криптоактивів є важливим не тільки для держави, а й для його учасників, адже законодавчо визначений правовий статус віртуальних активів – це юридичний захист для інвесторів у такі активи [2, с. 34].

У відповідності до положень ЦК України до об'єктів цивільних прав відносяться цифрові речі, зокрема і віртуальні активи, вони є благом, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. На цифрові речі поширюються положення ЦК України щодо речей, якщо ЦК України, закон або закон про природу цифрових речей не передбачає інше. Окрім того, Верховна Рада ухвалила Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», який регулює відносини між виконавцем та споживачем щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги [3].

З урахуванням того, що фактично обіг різних видів віртуальних активів вже існує протягом багатьох років, в тому числі і у нашій державі, та є предметом численних та інколи, не завжди законних фінансових операцій, – питання врегулювання на законодавчому рівні їх статусу та обігу на території нашої країни та за її межами є нагальною потребою. І таке продиктовано саме необхідністю унормування відносин, що виникають у результаті спорів, пов'язаних з віртуальними активами.

Свою чергою, врегулювання обігу криптовалют також буде сприяти зниженню кількості незаконних фінансових операцій та захисту прав та інтересів суб'єктів, які є учасниками ринку віртуальних ак-

тивів, в тому числі у судових інстанціях, контролю за ними й оподаткуванню.

У різних країнах існують різні підходи до розмежування господарської та цивільної юрисдикції у справах, пов'язаних з віртуальними активами. Наприклад, деякі країни можуть розглядати справи про криптовалюту як господарські, оскільки вони відносяться до фінансового сектору, тоді як інші можуть розглядати їх як цивільні, оскільки вони пов'язані з правами власності. Важливо враховувати конкретні обставини кожного випадку при визначенні відповідної юрисдикції.

До уточнення питання на рівні процесуальних кодексів, при розмежуванні юрисдикції спорів із віртуальними активами варто застосовувати напрацьовані наукою та практикою критерії розмежування – об'єктивний (коли враховується характер правовідносин, з яких виник спір), суб'єктивний (зважає на суб'єктний склад сторін спору) та предметний (коли віднесення спору до конкретної юрисдикції чітко зафіксовано у ЦПК України чи ГПК України).

Оскільки жоден з процесуальних кодексів наразі прямо не закріплює розгляд спорів із віртуальними активами, і криптовалютою у т.ч., предметний критерій врахований бути не може. У більшості ж випадків спірність юрисдикцій зніматиметься за одночасного застосування об'єктивного та суб'єктивного критеріїв. Так, якщо спір щодо віртуального активу пов'язаний зі здійсненням господарської діяльності (був переданий у якості внеску до статутного капіталу господарської організації, виступає об'єктом господарського договору тощо) і корелюється зі сферою господарських відносин, визначених у ст. 3 ГК України – господарсько-виробничими, організаційно-господарським та внутрішньогосподарськими [4], то можемо визнати наявність об'єктивного критерію для віднесення спору до господарської юрисдикції. Для визначення і суб'єктивного критерію дотриманим, необхідно встановити відповідність суб'єктного складу спору положенням ст. 4 ГПК України. Якщо сторонами спору є юридичні особи та фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають – виникає право на звернення до господарського суду [5]. Спір щодо віртуального активу, що виникає між двома фізичними особами, що не мають статусу підприємця, і не пов'язаний зі здійсненням господарської діяльності, відповідно, має бути розглянутий у порядку цивільного судочинства.

Розмежування господарської та цивільної юрисдикції у спорах, пов'язаних з віртуальними активами, є складною задачею, яка вимагає уважного аналізу кожного конкретного випадку. Важливо враховувати специфіку віртуальних активів та судову практику різних країн при вирішенні таких спорів. Дотримання принципів справедливості та верховенства права у цих справах є ключовим для забезпечення правового захисту сторін.

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>. (дата звернення: 02.04.2024).
2. Ковальчук О. Адміністративно-правове регулювання ринку криптовалют в Україні. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Право. 2021. Вип. 5. С. 32–36.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 02.04.2024).
4. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. ВВР, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. ВВР, 1992, № 6, ст. 56.

Кисельов Вадим Костянтинович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»,

суддя Суворовського районного суду м. Одеси

Науковий керівник – Голубєва Неллі Юрївна

завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого

процесу, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Актуальність проблематики ефективного способу захисту судом права власності набуває особливого значення в умовах зміни законодавства, а так само і для формування єдиної судової практики.

В даному випадку суд повинен виходити з пріоритету захисту права осіб, які звернулись до суду за захистом.

Останнім часом особливого значення у судовій практиці набуває визначення ефективного способу захисту права власності, якій може бути застосований судом під час розгляду справи.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово звертала увагу на те, що право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам [1].

Однак в даному випадку необхідно звернути увагу на певні аспекти, від яких залежить вирішення спору судом.

Для вирішення судом будь-якої справи необхідно врахувати: по-перше, це спосіб захисту, який було обрано особою, яка звернулася за захистом, а по-друге, це наявність у особи права, яке може бути захищено судом.

Початковим моментом реалізації права на ефективний захист є оформлення вимоги особи, яка звертається до суду, тобто обрання виду провадження, дотримання процесуальних вимог щодо форми та змісту поданої вимоги.

Так цивільне судочинство здійснюється за правилами наказного провадження, позовного (загального або спрощеного), окремого провадження.

Основним критерієм, що розмежовує окреме провадження та позовне провадження є спір про право, тобто у разі наявності спору про право, такі справи підлягають вирішенню виключно у позовному провадженні.

В той же час, звертаючись до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, необхідно з'ясувати чи буде дане звернення ефективним способом захисту прав.

Отже, наприклад, якщо особа звертається до суду із заявою про встановлення факту постійного проживання зі спадкодавцем на момент відкриття спадщини, про встановлення факту родинних відносин зі спадкодавцем, але при цьому не має оригіналів правовстановлюючих документів на спадщину, або має відмову нотаріуса у видачі свідоцтва про право на спадщину, то ефективним способом захисту права є саме звернення з відповідним позовом про визнання права власності на спадкове майно.

В судовій практиці наявні непоодинокі випадки подання заяв в порядку окремого провадження, або в порядку позовного провадження щодо встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Однак остання судова практика показує, що подання даних вимог не є ефективним способом захисту прав.

Так висновком Великої Палати Верховного Суду, викладеного у постанові від 23 січня 2024 року у справі № 523/14489/15-ц встановлено: «Вимоги про встановлення юридичного факту не є вимогами, які забезпечують ефективний захист прав у справах про поділ майна подружжя, а лише підставою для вирішення такої справи» [2].

Отже спосіб захисту, який було обрано стороною, повинний реально відновлювати права та відповідати характеру правовідносин, які виникли між сторонами.

Окрім того є багато випадків, коли особа дійсно має право на захист порушеного права, але обрала спосіб захисту, який не зможе відновити порушене право.

В даному випадку, обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав може бути самостійною підставою для відмови у позові.

Важливе значення має саме формування ефективного способу захисту, тобто вимоги, яка відновить порушені права.

Необхідно звернути увагу на те, що у протилежність від критерію «ефективного способу захисту прав», не має суттєвого значення посилення позивача на норму Закону, яке регулює правовідносини, що виникли між сторонами.

Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04.12.2019 у справі № 917/1739/17 визначено: «Саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору» [3].

Важливе значення має не тільки спосіб захисту, який було обрано стороною, але і належне формування кола осіб до яких вимога може бути заявлена.

Отже, якщо особа звернулась до суду з вимогою, яка була заявлена до неналежної особи, то суд фактично позбавлений можливості захистити порушені права.

На підставі викладеного можливо зробити висновок, що неналежне формування ефективного способу захисту прав особами, право

власності яких було порушено, може означати для останніх відмову в задоволенні позову та відповідно втрати часу й ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Постанова Великої Палати Верховного суду від 5 червня 2018 року у справі №338/180/17// Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74963905>.
2. Постанова Великої Палати Верховного суду від 23 січня 2024р року у справі №523/14489/15-ц// Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116920101>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.12.2019 у справі № 917/1739/17// URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86310237>

Кикоть Артем Володимирович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Андронов Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

РОЛЬ УСНИХ ДОКАЗІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ ГЕТЬМАНЩИНИ

Після підписання Зборівської угоди 1649 року та розширення повноважень української влади на територію Київщини, Брацлавщини і Чернігівщини, існуючі суди були припинені, а замість них було встановлено систему козацького судочинства. Ця система існувала до 1763 року, коли останній український гетьман Кирило Розумовський провів судову реформу.

У період Гетьманщини на території українських земель діяли Литовські статuti та Магдебурзьке право, проте вони, будучи іншонаціональними, не могли повністю задовольнити потреби в правовому регулюванні. Це призвело до початку кодифікації українського права в першій половині XVIII століття. Особливого значення набув перший кодекс українського права 1743 року. У цьому кодексі вперше згадується термін «адвокат» в контексті захисту прав сторін. Адвока-

тами могли бути дорослі, християнської віри, ментально та фізично здорові чоловіки світського стану. Повноваження адвоката в суді підтверджувалися документом, виданим клієнтом. Робота адвоката була оплачуваною, але існували випадки, коли він діяв безкоштовно. За порушення своїх обов'язків адвокати підлягали санкціям, включаючи виключення зі списку адвокатів [1, с. 40].

Судовий процес у Гетьманщині розпочинався з подання письмової або усної заяви про злочин чи позову у цивільній справі. У заяві вказувалися причини конфлікту, імена свідків, а також подавалися докази. Суд перевіряв відповідність заяви процесуальним нормам і відправляв виклики обом сторонам на судові засідання. Якщо відповідач не з'являвся двічі, вирок виносився без його участі. У випадку відсутності позивача він автоматично програвав справу.

Суди, які діяли відповідно до магдебурзького права, визначали п'ять видів позовів:

- а) усний або словесний;
- б) письмовий;
- в) публічний для тих, хто ховався від кримінальної відповідальності;
- г) через оголошення на базарі чи на вулиці;
- д) у кримінальних справах, коли суддя наказував негайно арештувати підсудного.

Судовий процес мав характер змагання. Обидві сторони виступали в словесному поєдинку, намагаючись довести свою правоту за допомогою відповідних доказів. Після оцінки усіх поданих доказів суд упродовж трьох днів виносив вирок.

За епохи Гетьманщини застосовувалися такі усні докази як:

Особисті зізнання: ці зізнання, які мали високу доказову силу, могли бути подані однією зі сторін справи.

Свідки: вони ділилися на офіційних та приватних. Можливість свідчити в суді мали особи віком від 14 років у цивільних справах та від 20 років у кримінальних. Відомо, що жінки та нехристияни могли бути свідками лише у випадку, якщо інших очевидців не було.

Присяга: вона застосовувалася у випадках, коли інші докази в справі були відсутні. Сторона, яку суд вважав ближчою до істини, складала присягу, зазвичай на Євангелії в церкві або перед священиком на суді.

Зізнання під час тортур: застосовувалися рідко, переважно у справах про тяжкі злочини. Тортири могли бути використані для отримання зізнань, і їх застосовували з різним ступенем суворості, включаючи биття, припікання розпеченим залізом та інші методи.

Висновки експертів: професіонали різних галузей життя та економіки виступали як експерти, подаючи обґрунтовані висновки за запитом суду. Інститут судово-медичних експертів офіційно з'явився на початку XVIII століття [2].

Отже у добу Гетьманщини усні докази відігравали ключову роль в судових процесах. Вони були основним джерелом інформації для суддів у вирішенні правових спорів та конфліктів. Важливість усних доказів полягала в їхній здатності передати події та обставини з першоджерел. Це сприяло проведенню справедливих судових процесів та забезпеченню принципу відкритості суду перед громадськістю. Усні свідчення відображали культурні, соціальні та правові особливості того часу, роблячи їх важливим елементом судової системи Гетьманщини.

Список використаних джерел:

1. Бандурка С. Судочинство та правовий захист у Гетьманщині. *Наше право*. 2021. № 1. С. 37-45.
2. Віртуальний бібліограф. ХОУНБ ім. О. Гончара. Судоустрій та компетенція судів Гетьманщини. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/ru-sudoustriy-ta-.htm>

Колечко Дмитро Миколайович

аспірант кафедри цивільного нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Стоянова Тат'яна Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ З ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В УКРАЇНІ ТА ПОЗА ЇЇ МЕЖАМИ

В сучасному світі питання стягнення аліментів є однією з найактуальніших та важливих проблем, які стикаються з різноманітними соціальними групами. Особливості виконання рішень про стягнення аліментів становлять складний і багатогранний аспект сучасного правового простору. Порівняльний аналіз даної теми виявляє велику значимість для суспільства, оскільки розкриває різноманітність підходів та практик у виконанні аліментарних зобов'язань у різних країнах та юрисдикціях.

З урахуванням потреб дітей, які є головними бенефіціарами аліментарних виплат, розгляд цієї теми стає необхідним. Відповідно, дослідження особливостей виконання рішень про стягнення аліментів відображає не лише правові аспекти, але й важливі аспекти соціальної, економічної та психологічної природи сімейних відносин.

Порівняльний аналіз даної теми дозволяє виявити ефективні методи та інструменти, які можуть сприяти покращенню системи стягнення аліментів у всіх її аспектах. Такий підхід відкриває можливість взаємного вивчення та впровадження кращих практик із забезпечення адекватної підтримки тих, хто опинився в уразливому становищі через невиконання аліментарних зобов'язань.

Отже, дослідження особливостей виконання рішень про стягнення аліментів за допомогою порівняльного аналізу є актуальним і важливим кроком у розв'язанні проблеми гарантування соціальної справедливості та захисту прав дітей і сімей у сучасному світі.

Слід провести аналіз стягнення аліментів з осіб, які знаходяться на території України, та стягнення аліментів з осіб, які постійно проживають за кордоном.

Перше, стягнення аліментів в Україні, включає в себе аналіз правового та інституційного середовища, процедур та механізмів, які ви-

користовуються для забезпечення виконання рішень суду щодо стягнення аліментів з боржника, що перебуває на території країни.

Друге, стягнення аліментів з осіб, які проживають за кордоном, вимагає дослідження міжнародних договорів, конвенцій, а також національного законодавства країн, в яких проживають боржники. Також важливо вивчити механізми міжнародного співробітництва, що можуть бути застосовані для забезпечення виконання аліментарних зобов'язань.

Порівняння цих двох видів стягнення аліментів дозволить виявити схожі та відмінні аспекти у їх організації, ефективності та впливі на соціальне та економічне благополуччя сімей, а також виявити потенційні шляхи вдосконалення процедур у кожному з напрямків.

Звернення іноземного позивача щодо стягнення аліментів (або зміни їх розміру) від відповідача, який мешкає на території України, є процедурою, що підпадає під відповідні статутні норми та правила. При цьому враховується стаття 175 Цивільного процесуального кодексу України.

У позовній заяві про стягнення аліментів відображаються такі аспекти:

Особисті дані позивача, включаючи повне ім'я, дату народження, громадянство, адресу проживання, поштовий індекс, контактний номер телефону, інформація про законного представника позивача, і фотографія позивача, а також, при необхідності, дані особи, на утримання якої стягуються аліменти;

Особисті дані відповідача, у тому числі повне ім'я, дата народження, громадянство, адреса проживання за останні п'ять років, інформація про його місце роботи, поштовий індекс, контактний номер телефону, фотографія відповідача;

Суть вимоги, пов'язаної з позовом;

Виклад обставин, що обґрунтовують вимоги позивача, включаючи інформацію про фінансове та сімейне становище як позивача, так і відповідача;

Перелік документів, що додаються до заяви;

Довіреність на представлення інтересів позивача в справі про стягнення аліментів, яка надається Міністерству юстиції України.

Аналізуючи наведені вимоги щодо відображення аспектів у позовній заяві про стягнення аліментів у контексті законодавства, виникають питання та проблемні ситуації, які потребують додаткового

розгляду та регулювання. Зокрема, необґрунтоване включення повних особистих даних позивача та відповідача може порушити принцип приватності та право на захист особистих даних, відображене у відповідних нормах конституційного та міжнародного права. Крім того, розкриття чутливої інформації про фінансове становище може викликати ризик стигматизації та порушення права на конфіденційність особистих фінансових відносин. Додатково, обов'язкове надання контактної інформації може викликати загрозу безпеці для сторін у справі, зокрема у випадках конфліктних ситуацій. Необґрунтоване розголошення місця роботи відповідача може також порушувати його право на конфіденційність та захист від вторгнень у приватний сфери діяльності. Урахування цих аспектів вимагає балансування між необхідністю забезпечення прозорості та доступності правосуддя та захистом особистих прав та свобод сторін у справі.

Виконавчий лист, який видається за рішенням про стягнення аліментів, передається для виконання в органи державної виконавчої служби за заявою позивача або його уповноваженого представника.

Звернення з заявою щодо стягнення аліментів з відповідача, що мешкає за кордоном, потребує відповідної процедури відповідно до встановлених норм та правил. У випадку, коли український суд не видав рішення щодо стягнення аліментів з відповідача, який проживає за кордоном, або коли за законодавством країни, де він проживає, питання може бути вирішено, до відповідної держави надсилаються необхідні документи для розгляду справи по суті [1, с. 6].

Стандартна форма заяви про стягнення аліментів має містити такі дані та документи: повне ім'я відповідача (боржника), дата народження, громадянство, адреса проживання за останні п'ять років, рід занять і місце роботи, а також, якщо можливо, його фотографія; інформація про фінансове та сімейне становище відповідача, включаючи відомості про його майно; інформація про фінансове та сімейне становище позивача (заявника), у тому числі довідка про доходи; засвідчена копія документа, що підтверджує ступінь родинних зв'язків між відповідачем та особою, на користь якої стягуються аліменти (наприклад, свідоцтво про народження, рішення суду про встановлення батьківства тощо); фотокартка позивача; будь-яка інша інформація, яка може сприяти встановленню місцезнаходження відповідача або виконанню заяви; нотаріально засвідчене доручення, що дає органу, що приймає заяву, право діяти від імені позивача, або інформація про

будь-яку іншу особу, яка уповноважена діяти від імені позивача; засвідчена копія судового рішення або іншого документа, що визначає розмір аліментів (якщо заява стосується зміни розміру аліментів).

Клопотання про визнання і виконання рішення щодо стягнення аліментів в іншій країні оформлюється відповідно до встановленої форми і містить такі дані та документи:

Повне ім'я відповідача (боржника), дата народження, громадянство та, наскільки це відомо позивачу (стягувачу), адреса проживання за останні п'ять років, рід занять і місце роботи і, по можливості, фотографія.

Інформація про фінансове та сімейне становище боржника, включаючи відомості про його майно.

Будь-яка інша інформація, яка може сприяти встановленню місцезнаходження боржника або виконанню клопотання.

Копія судового рішення.

Довідка про те, що рішення набрало законної сили.

Довідка про часткове виконання або невиконання рішення на території України.

Довідка про те, що відповідач був належним чином повідомлений про день судового засідання, та копії документів, що це підтверджують, якщо він не брав участі в судовому засіданні.

Копія протоколу судового засідання.

Фотокартка стягувача.

Окремо варто зазначити, що заяви або клопотання, а також додаткові документи, подаються українською мовою, разом з перекладом на офіційну мову країни, в якій заплановано стягнути аліменти. Міністерство юстиції України письмово повідомляє позивача про результати розгляду його заяви або клопотання [2, с. 6].

Отже, стягнення аліментів з відповідача, що проживає в Україні, відрізняється від такого процесу у випадку, коли відповідач знаходиться за кордоном. У першому випадку заява про стягнення аліментів подається відповідно до внутрішніх законодавчих вимог та процедур України, і виконання судових рішень здійснюється органами виконавчої влади в Україні. У другому випадку процес може бути складнішим через територіальні та юридичні обмеження, а також вимоги міжнародного співробітництва.

Особливості виконання судових рішень полягають у тому, що в Україні органи виконавчої влади мають можливість безпосередньо

втручатися в ситуацію та здійснювати стягнення аліментів відповідно до вироку суду. У випадку, коли відповідач перебуває за кордоном, для виконання судового рішення можуть знадобитися додаткові документи, які підтверджують рішення у відповідній державі, а також уповноваження відповідних органів цієї держави на його виконання [3, с. 6].

Отже, хоча процес стягнення аліментів має загальні принципи, особливості виконання судових рішень можуть суттєво відрізнятися в залежності від місця проживання відповідача та доступних міжнародних механізмів співробітництва між державами.

Порівняльний аналіз особливостей виконання рішень про стягнення аліментів з відповідачів, які проживають в Україні та за кордоном, виявив різноманітні відмінності у процедурі та підходах. У разі, коли відповідач знаходиться в Україні, органи виконавчої влади мають можливість безпосередньо втручатися та здійснювати стягнення аліментів відповідно до вироку суду. Проте, якщо відповідач проживає за кордоном, процес може бути складнішим через територіальні та юридичні обмеження, а також вимоги міжнародного співробітництва [4, с. 6].

Важливо враховувати, що для виконання судових рішень у випадку стягнення аліментів за кордоном можуть знадобитися додаткові документи та уповноваження відповідних органів держави, де проживає відповідач. Враховуючи ці особливості, необхідно вживати відповідних заходів та співпрацювати з міжнародними установами для успішного виконання судових рішень щодо стягнення аліментів.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном : підпис. 20 черв. 1956 р. Верховна Рада України.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755- VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13, № 13–14, № 15–16, № 17.
3. Про виконавче провадження : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30.
4. Волкова Н. В., Шкорупєєв Д. А. Судовий розгляд і виконання рішень у справах про стягнення аліментів. Видавництво «Фенікс», 2022.

Кракан Руслан Олегович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Андронов Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ВИКОНАВЦЯ

Виконання судових рішень є ключовим етапом у правосудному процесі, що забезпечує реалізацію прав та інтересів сторін. Ефективність цього процесу в значній мірі залежить від діяльності державних виконавців, на яких покладено обов'язок здійснення примусового виконання рішень. Водночас, забезпечення законності, об'єктивності та справедливості в діях виконавців вимагає ефективних механізмів контролю, серед яких важливе місце займає судовий контроль. Цей контроль є необхідним інструментом для запобігання зловживанням, усунення порушень та недоліків у виконавчому провадженні, а також для захисту прав сторін процесу.

Актуальність теми цього дослідження обумовлена зростанням кількості судових спорів, складністю виконавчих проваджень та потребою в удосконаленні механізмів виконання судових рішень. В умовах сучасного правового поля ефективність судового контролю за діяльністю виконавців стає вирішальним фактором у забезпеченні правосуддя, захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб.

У рамках цієї роботи досліджені основні принципи та методи судового контролю за діяльністю державних виконавців, проаналізовані проблемні аспекти та виклики, які виникають у процесі виконання рішень, а також розроблені пропозиції щодо оптимізації цього процесу. Ця робота має на меті не лише визначити недоліки існуючої системи, а й сприяти формуванню ефективних механізмів судового контролю, що забезпечать швидке та справедливе виконання судових рішень.

Право на подачу скарги є одним з ключових принципів, закріплених у цивільному процесуальному законодавстві. Це право забезпечує захист інтересів учасників судового процесу, дозволяючи їм ви-

словлювати незгоду з рішеннями, діями або бездіяльністю офіційних осіб, зокрема державних чи приватних виконавців, у процесі виконання судових рішень. Таке право на звернення зі скаргою є важливою гарантією того, що кожен може вимагати перегляду ситуації у випадку, якщо вважає, що його права були порушені. Цивільне процесуальне законодавство не тільки закріплює це право, але й надає чіткі механізми для його реалізації, забезпечуючи таким чином можливість кожному захистити свої права та інтереси в судовому порядку. У ст. 447 Цивільного процесуального кодексу України зазначено: «Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи» [1].

Строки для звернення зі скаргою в судовому порядку є строго визначеними і мають велике значення для забезпечення правової захищеності осіб. Згідно із законодавством, скарга на порушення прав або свобод може бути подана протягом десяти днів від моменту, коли особа дізналася або мала дізнатися про таке порушення. У випадках, коли скарга стосується постанови про відкладення провадження виконавчих дій, цей строк скорочується до трьох днів. Таке встановлення строків є критично важливим для забезпечення оперативного вирішення спорів та захисту прав учасників процесу. Водночас, закон передбачає можливість відновлення пропущеного з поважних причин строку для подання скарги, надаючи суду право враховувати обставини кожного конкретного випадку. Це забезпечує гнучкість правової системи і робить доступ до правосуддя більш відкритим і справедливим.

Стаття 74 Закону України «Про виконавче провадження» регламентує оскарження рішень та дій виконавців і посадових осіб органів державної виконавчої служби. Згідно з цією статтею, сторони, інші учасники або особи мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вони вважають, що виконавець порушив їхні права під час виконання судового рішення. Також, оскарження може бути подане до адміністративного суду, якщо справа стосується виконання рішень інших органів. Дозвіл на оскарження рішень виконавців до начальника відділу та керівника органу державної виконавчої служби розглядається

відповідно до законодавства. Оскарження рішень виконавця або посадових осіб можливе протягом 10 робочих днів з моменту виявлення порушень прав чи законних інтересів [2].

Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника, державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються. Неявка сторін, які були належним чином повідомлені про розгляд скарги, не перешкоджає її розгляду.

У разі встановлення судом, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади або не здійснює відповідну діяльність, до справи може бути залучена посадова особа, яка має компетенцію у вирішенні питання про усунення порушення права чи свободи заявника.

За результатами розгляду суд ухвалює рішення. Якщо суд визнає скаргу обґрунтованою, він зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення та відновити порушене право заявника. У разі, якщо суд прийшов до висновку, що оскаржувані дії були проведені відповідно до закону та в межах повноважень виконавців і право заявника не було порушено, суд може відмовити у задоволенні скарги. Це регламентує стаття 451 Цивільного процесуального кодексу України: «За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника). Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги» [1].

Отже підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що судовий контроль виконавчого провадження є невід'ємною складовою судової системи, що гарантує дотримання законності та справедливості у вирішенні спорів між сторонами. Важливість цього процесу полягає в забезпеченні ефективного захисту прав учасників виконав-

чого провадження та забезпеченні виконання судових рішень безперешкодно та відповідно до закону. Судовий контроль дозволяє перевіряти правомірність та обґрунтованість дій виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби, а також у разі потреби коригувати неправомірні рішення чи дії, що може запобігти порушенню прав та законних інтересів учасників процесу. Такий контроль має значення як для забезпечення реалізації судових рішень, так і для підтримки довіри до правосуддя та забезпечення правової стабільності в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492..
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст.542.

Кочіашвілі Альберт Давидович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Омельчук Олександр Сергійович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Цивільне процесуальне законодавство визначає процедури вирішення цивільних спорів, включаючи ті, що виникають у зв'язку з кредитними правовідносинами. Кредитні правовідносини включають у себе різноманітні юридичні відносини між кредиторами та боржниками, які виникають у зв'язку з укладанням, виконанням та невиконанням кредитних угод.

У контексті цивільного процесуального законодавства, такі відносини набувають особливого значення, оскільки вони можуть бути основою для подання цивільних позовів, а також виконання судових рішень.

У справах, що виникають із кредитно-правових відносин, залежно від предмета позову відповідачі (за позовами кредиторів) у своїх запереченнях, як правило, посилаються на завищений розмір боргу; недійсність кредитного договору в цілому або окремих його пунктів; припинення дії гарантії; застосування позовної давності; відсутність у позивача права на звернення до суду; підстави застосування Закону України «Про мораторій на блокування майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» тощо, а відповідачі (у справах за позовами боржників та 77 поручителів) обґрунтовують в їхні заперечення правомірність їхніх дій, їх відповідність договірним умовам (кредит, гарантії, іпотека, застава тощо) відповідно до вимог законодавства та волі сторін договору тощо. Окрім подання заперечень до позову закон надає право відповідачу подати заперечення (ч. друга § 31, ч. перша § 123 ЦК) [1].

Як зазначає М. С. Муляр, «вирішальною для вибору того чи іншого способу захисту є мета, яку ставить перед собою відповідач. Якщо відповідачу достатньо відмови від пред'явленого до нього позову, він може скористатися лише запереченням. Якщо відповідач не може скористатись запереченням». вважає за потрібне не тільки домогтися відмови від позову, а й отримати захист шляхом визнання судом його самостійного права, він повинен подати зустрічний позов» [3, с. 141-144].

Варто зазначити, що при вирішенні питання про визнання кредитного договору недійсним суди повинні враховувати вимоги законодавства щодо їх дійсності. Вони встановлені ЦК України (статті 1048 – 1052, 1054) та Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». В основному йдеться про [1]:

- сторони узгодили всі істотні умови договору: мету, суму та строк позики; умови та порядок його видачі та погашення; види (способи) забезпечення зобов'язань боржника; процентні ставки; порядок повернення кредиту; порядок зміни та розірвання договору; відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- договір позики має бути укладений у письмовій формі і недотримання письмової форми тягне його недійсність і не тягне жодних правових наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю;

- сторони кредитного договору повинні мати необхідну цивільну дієздатність;
- волевиявлення сторін повинно бути вільним і відповідати їх внутрішній волі.

Одним із істотних елементів кредитного договору, який має бути чітко прописаний у договорі та на який має звернути увагу суд, є сплата процентів на суму отриманих у кредит. Відсотки, які сплачує позичальник за користування кредитом, за своєю природою є договірною платою за користування коштами, а не санкцією, яка є не тільки способом забезпечення виконання зобов'язань, а й однією з форм т.зв. цивільної відповідальності.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України указом Президента України № 64/2022 з 24 лютого 2022 року в державі запроваджено воєнний стан. Ця обставина суттєво вплинула на результативність цивільно-правові договори. 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України видала документ № 2024/02.0-7.1, який адресований усім зацікавленим особам і в якому підтверджено наявність обставин непереборної сили військової агресії Російської Федерації проти України та введення воєнного стану в Україні [4].

При цьому необхідно звернути увагу на те, що існують окремі особливі підходи до виконання різних контрактів. Особливо коли йдеться про укладення договорів позики, іпотеки та кредиту, єдиною умовою для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань за договором є введення воєнного стану. Чого не можна сказати про інші договори, щодо яких законодавець вимагає довести факт неможливості виконання договору внаслідок настання обставин непереборної сили.

На період дії воєнного стану в Україні та протягом 30-денного строку після його припинення або скасування у разі прострочення боржником виконання грошового зобов'язання з договору, за яким боржнику надано кредит (позику), до звільнення банком або іншим кредитором (кредитором) боржника від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦК, а також від обов'язку сплатити кредитору (боржнику) неустойку (штраф, пеню) за таке прострочення. Крім того, штрафні санкції (штрафи, пеня) та інші платежі, сплата яких визначена відповідними договорами, нараховані з 24.02.2022, у тому числі за несвоєчасне виконання (невиконання, неповне ви-

конання) за такими договорами, підлягають письмовий кредитор (боржник) (п. 2 ч. 3 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону 2120) [2, с. 460-462].

Кредитні правовідносини мають значний вплив на цивільний процес, і їх вивчення в контексті цивільного процесуального законодавства є важливим завданням для правової науки та практики. Розуміння особливостей кредитних правовідносин та їхнього взаємодії з цивільним процесом сприяє ефективній захисту прав та інтересів учасників цих відносин. Для подальшого розвитку цивільного суспільства необхідно постітвивати дослідження в цьому напрямку, розробляти нові методи та підходи до вирішення спорів, пов'язаних з кредитними відносинами.

Зокрема, важливо розвивати альтернативні механізми врегулювання спорів, такі як медіація та конфліктологічні процедури, які можуть сприяти швидшому та більш ефективному вирішенню конфліктів між сторонами. Крім того, важливо продовжувати вдосконалювати законодавство, що регулює кредитні відносини, з метою забезпечення більшої ясності, прозорості та захисту прав усіх учасників цих відносин.

У майбутньому, подальші дослідження у цьому напрямку можуть спрямовуватися на вивчення впливу цифрових технологій на кредитні правовідносини та цивільний процес в цілому, а також на розробку нових правових інструментів для вирішення спорів в цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. ВСУ – Узагальнення судової практики розгляду цивільних справ щодо кредитних правовідносин. *Народный правовой портал «Юрисконсульт» – украинский правовой ресурс, целью которого является повышение юридической грамотности.* URL: <https://legalexpert.in.ua/vsu-uzagalneniya-sudovoi-praktiki-rozgladu-civilnih-sprav-shodo-kreditnih-pravovidosin> (дата звернення: 28.03.2024).
2. Їжаченко Н. В. Особливості виконання кредитного договору в період дії в Україні воєнного стану. *Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (Вінниця, 19 травня 2023 р.).* С. 460-462

3. Муляр М. С. Правовий статус споживача за договором споживчого кредиту в контексті новел Закону України «Про споживче кредитування». *Часопис Київського університету права*. 2017/2. С. 141-144
4. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

Лукашевич Геннадій Олегович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Бут Ілля Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

НОВЕЛИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПРО ПОНОВЛЕННЯ НА РОБОТІ

У світлі постійних змін у правовій системі, новелі виконання рішень суду щодо поновлення на роботі набувають особливого значення в контексті виконавчого провадження. Ця тема відображає не лише сам процес вирішення спорів, але й його реалізацію через механізми виконавчого впровадження.

В реалізації виконавчого провадження судові рішення про поновлення на роботі має свої виклики та особливості. Це стосується як сторін конфлікту, так і органів, що відповідають за його здійснення. Ефективне виконання таких рішень вимагає грамотної організації процесів, врахування прав та інтересів усіх зацікавлених сторін та дотримання встановлених процедур.

У цьому контексті дослідження новел виконання рішень суду про поновлення на роботі допомагає розкрити потенційні труднощі та шляхи їх подолання. Розуміння цих аспектів сприяє покращенню якості виконавчого провадження і сприяє підвищенню довіри до правової системи в цілому.

Прийнятий Верховною Радою України Закон від 5 лютого 2021 року № 1217-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» відзначається як крок у напрямку цифрової модернізації трудових відносин в Україні [1]. Принципові зміни, внесені цим законом, заслуговують особливої уваги, особливо в контексті виконавчого провадження та сфери трудового права.

Зазначені зміни зазіхають на статтю 65 Закону України «Про виконавче провадження», яка стосується порядку виконання рішень суду, а саме внесення відповідного запису до трудової книжки стягувача. Виключення цього пункту із законодавства відображає новий підхід до обліку трудової діяльності працівників. Тепер цей процес має здійснюватися в електронній формі, що сприяє більшій зручності та ефективності у веденні трудового обліку [2]. Наразі стаття 65 Закону України «Про виконавче провадження» визначає, що рішення про поновлення на роботі вважається виконаним боржником з дня видання відповідно до законодавства про працю наказу або розпорядження про поновлення стягувача на роботі, після чого виконавець виносить постанову про закінчення виконавчого провадження.

Такий крок впливає на практику виконавчого провадження, змінюючи традиційний підхід до документування трудової діяльності працівників. Це відображає загальні тенденції в цифровій трансформації сучасного суспільства і вимагає відповідного адаптивного реагування в сфері права та виконавчого процесу.

Зміни, які внесено Законом від 5 лютого 2021 року № 1217-IX, щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі, суттєво впливають на виконавчий процес. Перехід до електронного обліку трудової діяльності має потенціал змінити методи і процедури, що використовуються у виконавчому процесі, а також вплинути на способи виконання рішень суду та виконавчої діяльності.

Одним із важливих аспектів цих змін є скасування обов'язку внесення відповідного запису до трудової книжки стягувача. Це відбувається через перехід до цифрового обліку, що може відобразитися на процедурі виконання рішень суду. Замість традиційних методів документування трудової діяльності у паперовому форматі, електронна система дозволяє швидше та ефективніше відслідковувати інформацію про працівників та їхню діяльність [3].

Проте, перехід до електронного обліку та виконання рішень може породжувати нові виклики у виконавчому процесі. Наприклад, необхідність забезпечення захисту персональних даних працівників та

забезпечення конфіденційності електронних записів. Також важливо вирішити питання сумісності та інтеграції електронних систем обліку з існуючими програмами виконавчого провадження.

Успішна реалізація цих змін залежить від розвитку відповідної інфраструктури та технологічних рішень у сфері виконавчого процесу. Доцільно проводити консультації з усіма зацікавленими сторонами, включаючи представників судової системи, правозахисних організацій та профспілок, для забезпечення широкої підтримки та забезпечення ефективності переходу до нової системи.

Внесені зміни щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі є важливим кроком у напрямку трансформації правової системи та становлення України як цифрової держави. Ці зміни відображають потребу у відповідності законодавства сучасним тенденціям цифрової економіки та вимогам суспільства до ефективності та доступності правових процесів.

Позитивні наслідки включають підвищення ефективності та зручності процесів ведення документації, зокрема швидкість та точність виконання рішень суду. Перехід до електронного обліку також може призвести до заощадження ресурсів, які раніше витрачалися на паперову документацію та робочий час.

В цілому, ці зміни свідчать про рух України до модернізації та цифрової трансформації, що відображається у становленні України як цифрової держави. Важливо забезпечити баланс між позитивними та негативними наслідками цих змін та прийняти заходи для мінімізації ризиків та оптимізації переваг для всіх учасників виконавчого процесу.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі. Закон України від 5 лютого 2021р. № 1217-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 19.
2. Про виконавче провадження. Закон України від 21 квітня 1999 р. № 606- XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 24 (із змінами).
3. Баконіна, О. Закон про облік трудової діяльності в електронній формі набув чинності. *ЮРЛІГА*. 10 червня 2021р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/204147_zakon-pro-oblk-trudovodyalnost-v-elektronny-form-nabuv-chinnost.

Мельниченко Алла Володимирівна
аспірант кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – Волкова Наталія Василівна
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу

ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ДОХОДИ БОРЖНИКА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

У винятково динамічному економічному контексті, де виконання фінансових зобов'язань може становити значні виклики, питання стягнення на доходи боржника виходить на перший план як ключовий аспект процесу відшкодування збитків для кредиторів. Звернення до цього методу виконання зобов'язань стає необхідним для забезпечення ефективного правосуддя та виконання судових рішень.

Особливості звернення стягнення на доходи боржника у сучасних реаліях вимагають глибокого аналізу через постійну змінність економічного, соціального та правового середовища. У цьому контексті особливо важливо врахувати можливості забезпечення ефективного виконання судових рішень в умовах швидко змінюючоїся економічної обстановки. Крім того, розгляд технологічного прогресу є надзвичайно важливим, оскільки він може надати як нові можливості, так і виклики для стягнення на доходи боржника.

Здобуття належного рівня ефективності в процесі стягнення на доходи боржника передбачає інтегрований підхід, який враховує не лише правові аспекти, а й економічні та соціальні наслідки. Тому вивчення особливостей цього питання у сучасних умовах є критично важливим для забезпечення справедливості, ефективності та стабільності у правовій системі.

У сучасних умовах особливості звернень стягнення на доходи боржника стають предметом особливої уваги через ряд факторів. По-перше, індивідуальність кожного випадку вимагає уважного аналізу та підходу з урахуванням конкретних обставин, які можуть вплинути на процес стягнення. Наприклад, тип доходу боржника, його розмір та статус мають суттєве значення при визначенні оптимального шляху стягнення.

По-друге, сучасні реалії, такі як швидкі зміни в економіці та соціальному середовищі, також впливають на звернення стягнення на

доходи боржника. Наприклад, економічні кризи або непередбачувані обставини можуть змінити дохідність боржника, що може ускладнити процес стягнення або потребує перегляду стратегії виконавця.

Стаття 70 Закону України «Про виконавче провадження» регулює порядок відрахувань із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника у процесі виконання судових рішень. Положення цієї статті мають значний вплив на стягнення заборгованості та відшкодування збитків, а також на фінансове становище боржників та їхніх сімей.

Відповідно до положень ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження», процедура визначення розміру відрахувань з доходів боржника, таких як заробітна плата, пенсія, стипендія, та інші схожі виплати, базується на чистій сумі, що залишається після проведення всіх законодавчо передбачених утримань, зокрема, податків, обов'язкових зборів та внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. В контексті виконавчих процедур, частка заробітної плати боржника, яка може бути алокована для задоволення кредиторських вимог до повного погашення заборгованості, диференційована відповідно до характеру вимог: для випадків стягнення аліментів, компенсації шкоди, заподіяної травмуванням, іншим ушкодженням здоров'я, або у зв'язку зі смертю особи, а також у разі відшкодування майнової та/або моральної шкоди, спричиненої кримінальними та іншими суспільно небезпечними діями, встановлюється ліміт у розмірі 50 відсотків від чистого доходу. [1, с.5].

Важливо відзначити, що приписи абзаців четвертого і п'ятого частини другої ст. 70 були визнані неконституційними згідно з рішенням Конституційного Суду України № 3-р(П)/2023 від 22.03.2023 [2, с.5]. «{Припис абзацу четвертого частини другої статті 70 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) в тім, що він унеможлиблює виплату – у розмірі не нижче прожиткового мінімуму – пенсії, що є основним джерелом існування, призначеної в установленому законом розмірі прожиткового мінімуму, згідно з Рішенням Конституційного Суду № 3-р(П)/2023 від 22.03.2023} З пенсії може бути відраховано не більш як 50 відсотків її розміру на утримання членів сім'ї (аліменти), на відшкодування збитків від розкрадання майна підприємств, установ і організацій, на відшкодування пенсіонером шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням

здоров'я, а також у зв'язку із смертю потерпілого, на повернення переплачених сум заробітної плати в передбачених законом випадках.

{Припис абзацу п'ятого частини другої статті 70 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) в тім, що він унеможлиблює виплату – у розмірі не нижче прожиткового мінімуму – пенсії, що є основним джерелом існування, призначеної в установленому законом розмірі прожиткового мінімуму, згідно з Рішенням Конституційного Суду № 3-р(П)/2023 від 22.03.2023} За іншими видами стягнень може бути відраховано не більш як 20 відсотків пенсії».

Перш за все, ці приписи обмежують суму, яку можна відрахувати з пенсії на різні цілі. Наприклад, за зазначеними приписами, не більше 50% пенсійних виплат можуть бути відраховані на утримання членів сім'ї, відшкодування збитків від розкрадання майна підприємств, установ і організацій, а також на відшкодування шкоди внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, а також у зв'язку зі смертю потерпілого. Однак, ці обмеження не враховують необхідність забезпечення достатнього рівня життя пенсіонерів, як визначено в законодавстві та Конституції України.

Зокрема, згідно з визначеними рішеннями Конституційного Суду України, відрахування з пенсійних виплат не можуть перевищувати 50% для перелічених вище цілей, а також не більше 20% для інших видів стягнень. Це створює більш балансоване та гуманне ставлення до пенсіонерів, що дозволяє їм зберігати достатній рівень доходу для покриття основних потреб, таких як харчування, житло та медична допомога.

У світлі цих приписів важливо також враховувати, що обмеження щодо відрахувань з пенсій повинні бути узгоджені з загальними принципами гідності та соціальної справедливості, які закріплені в Конституції України. Таким чином, дотримання цих принципів сприяє забезпеченню гідного життя пенсіонерів і виконанню конституційних зобов'язань перед ними.

Рішення Конституційного Суду України щодо статті 70 є надзвичайно важливим, особливо в умовах воєнного часу. Це рішення має потенціал поліпшити життя пенсіонерів, які вже переживають труднощі через складну соціально-економічну ситуацію в країні. Встановлення максимальних обмежень на відрахування з пенсій на підтримку родини та відшкодування збитків допоможе забезпечити

пенсіонерам достатній рівень доходу для життєво важливих потреб. Однак, виконання цих обмежень може викликати певні труднощі для підприємств та установ, які мають зобов'язання перед пенсіонерами. Тому важливо забезпечити баланс між захистом прав пенсіонерів і здатністю організацій виконувати свої фінансові зобов'язання. У цілому, рішення Конституційного Суду України має значний позитивний потенціал, але його впровадження може вимагати додаткових зусиль для забезпечення його ефективності та стабільності у виконанні.

У висновку можна зазначити, що звернення стягнення на доходи боржника є актуальною та складною проблемою в сучасних умовах. Цей процес вимагає ретельного вивчення та аналізу правових норм, а також розуміння реальних викликів, з якими зіштовхуються учасники виконавчого провадження.

Незважаючи на деякі труднощі, пов'язані зі стягненням на доходи боржника, такий підхід є необхідним для забезпечення виконання судових рішень та захисту прав кредиторів. Правильне визначення розміру відрахувань, урахування специфіки кожного випадку та забезпечення справедливості для всіх сторін є ключовими елементами успішного вирішення цієї проблеми.

Ураховуючи сучасні реалії та виклики, які вони несуть, необхідно постійно вдосконалювати законодавство та практику виконавчого провадження. Це допоможе забезпечити ефективність, справедливість та дотримання прав усіх учасників судового процесу.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження. Закон України від 21 квітня 1999 р. № 606- ХІУ // ВВР. – 1999. – № 24 (із змінами);
2. Рішення Конституційного суду у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України „Про виконавче провадження“, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму) від 22 березня 2023р. № 3-р(П)/2023.

Мумерко Назар Володимирович
*аспірант II курсу кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції*

Національного Університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Харитонова Олена Іванівна
*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права
інтелектуальної власності та патентної юстиції*

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПЕРІОД ВІЙНИ

В умовах війни права та інтереси суб'єктів права інтелектуальної власності можуть бути серйозно порушені. Зокрема, можливі випадки незаконного використання результатів інтелектуальної творчої діяльності, в тому числі порушення авторських прав, а також будь-які інші дії, які порушують майнові та особисті немайнові права відповідних суб'єктів права інтелектуальної власності. У зв'язку з цим, судовий захист прав інтелектуальної власності набуває особливого значення в період війни.

Під час дії правового режиму воєнного стану суди відіграють ключову роль у забезпеченні захисту прав інтелектуальної власності. Судовий захист прав інтелектуальної власності у цих умовах стає важливою складовою забезпечення прав та інтересів правовласників. Суди вирішують спори між правовласниками та порушниками, встановлюють відшкодування за завдані збитки, застосовують санкції до порушників тощо.

Однак, умови воєнних конфліктів можуть ускладнити процес судового захисту інтелектуальної власності через обмежений доступ до правосуддя, знижену ефективність судових установ та інші фактори.

Існує також низка вітчизняних нормативно-правових актів, які регулюють питання захисту прав інтелектуальної власності: Закони України: «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про захист прав інтелектуальної власності», «Про захист прав інтелектуальної власності», «Про захист прав інтелектуальної власності». «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на позначення товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин», а також норми Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Конституції України. Окремі норми Кримінально-

го кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюють відповідальність за порушення у сфері відносин, пов'язаних з правом інтелектуальної власності та авторським правом [1, с. 5-10].

Однак, не зважаючи на наявність значної кількості стандартів, які регулюють використання прав інтелектуальної власності та встановлюють відповідальність за порушення у визначеній сфері, вказаних засобів недостатньо. На практиці ж виявляється, що кількість порушень у сфері інтелектуальної власності не зменшується. Про це свідчить судова статистика щодо конкретних видів правопорушень та практика притягнення до відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності.

З метою забезпечення функціонування механізму правової охорони інтелектуальної власності в безперервному режимі 04.03.2022 на офіційному веб-сайті Укрпатенту оприлюднено інформацію про режим роботи Апеляційної палати НУМДП протягом війни. Цим повідомленням було оголошено, що у зв'язку зі значною загрозою життю та здоров'ю жителів країни розгляд заперечень, у тому числі в режимі відеоконференцій, призупиняється на невизначений термін. Усі клопотання учасників процесу розглядалися лише в письмовій формі за наданими матеріалами [2].

Під час воєнного конфлікту права інтелектуальної власності піддаються значному ризику. По-перше, умови правового режиму воєнного стану можуть призвести до збільшення випадків незаконного використання та копіювання об'єктів права інтелектуальної власності без дозволу власників [3].

По-друге, складні умови воєнного конфлікту можуть сприяти порушенню авторських прав через несанкціоноване використання творів.

По-третє, воєнний час може призвести до зловживання патентними правами, включаючи незаконне виробництво та продаж продукції, що порушує патенти.

Актуальними проблемами захисту прав інтелектуальної власності в Україні є також відносини у сфері реєстрації торгових марок чи позначень. Окрім того, вказано на проблему захисту прав інтелектуальної власності в медіапросторі, особливо в мережі Інтернет. Незважаючи на всі засоби забезпечення законності розповсюдження творів чи інших результатів інтелектуальної творчої діяльності, що захищена

правами інтелектуальної власності, не всі вони ефективні, оскільки відсутній належний контроль за їх розповсюдженням [4, с. 134-137].

Навіть налаштування модераторів веб-сайтів і соціальних мереж щодо обмеження певного контенту, які, тим не менш, запобігають масовим порушенням інтелектуальної власності, не можуть забезпечити дотримання авторських, суміжних та інших прав у повному обсязі. І з кожним роком ризику порушення прав інтелектуальної власності з'являються все більше і більше. І навіть реєстрація об'єкта інтелектуальної власності не забезпечує їх повного захисту [5, с. 192-197].

Також існує проблема, пов'язана з розгалуженістю норм законодавства України, що врегульовує відносини у сфері інтелектуальної власності. Це також ускладнює забезпечення ефективного захисту у досліджуваній сфері. Крім того, необхідно привести вітчизняне законодавство у відповідність із міжнародними нормативно-правовими актами у сфері інтелектуальної власності.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що судовий захист прав інтелектуальної власності у період війни є складним завданням, яке вимагає використання спеціальних підходів та заходів з боку судових органів. Важливо забезпечити доступність судового захисту для правовласників інтелектуальної власності навіть у умовах воєнних конфліктів. Тільки таким чином можна забезпечити відновлення порушених прав та інтересів і зберегти цінність інтелектуальної власності в умовах небезпеки.

Список використаних джерел:

1. Кодинець А. Нормативні засади правової охорони інтелектуальної власності в умовах дії воєнного стану в Україні Теоретичні проблеми права. 2022. № 4. С. 5–10.
2. Повідомлення про діяльність Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. Державна система правової охорони інтелектуальної власності. 2022. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/povidomlennya-ap-032022>
3. Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. No 4(33) (2020).
4. Бондаренко, О. О. (2023). Стан правової охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні під час війни. *Часопис Київського університету права*, (2), 134-137.

5. Колісник А. С. Сучасні проблеми захисту прав інтелектуальної власності (на основі судової практики)/ А. С. Колісник // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага – Ужгород, 2023. –Т. 1. Вип. 78. – С. 192-197

Парфьонов Георгій Володимирович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Андронов Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

СУЧАСНІ НОВЕЛИ В ОБМЕЖЕННЯХ ПРАВ БОРЖНИКІВ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

У світлі сучасних геополітичних та соціальних турбуленцій, що характеризують наш час, питання правової безпеки та захисту прав та інтересів громадян набуває особливого значення. Особливо актуальною стає тема обмежень прав боржників у виконавчому провадженні в умовах воєнного стану. Запровадження воєнного стану породжує складні правові ситуації та вимагає ефективних механізмів, щоб забезпечити баланс між потребами держави у забезпеченні безпеки та захистом прав та свобод громадян. В даному дослідженні здійснено спробу розглянути та проаналізувати сучасні новели в обмеженнях прав боржників у виконавчому провадженні, які пов'язані з введенням воєнного стану, та їх відповідність принципам правової держави та міжнародним стандартам прав людини.

Особливу увагу привертає тема обмежень прав боржників у виконавчому провадженні в умовах введення воєнного стану. Воєнний стан породжує складні правові ситуації та потребує ефективних механізмів для забезпечення балансу між потребами держави у забезпеченні безпеки та захистом прав та свобод громадян.

В Україні з введенням воєнного стану було припинено роботу автоматизованої системи виконавчого провадження (далі – АСВП). Державне підприємство «Національні інформаційні системи» тимчасово заблокувало доступ до АСВП та Єдиного реєстру боржників

для запобігання несанкціонованому використанню інформації, яка міститься в цих реєстрах. Це призвело до припинення виконавчих дій як з боку державних, так і приватних виконавців.

Починаючи з 11 квітня 2022 року, Державне підприємство «Національні інформаційні системи» частково відновило доступ виконавців до АСВП.

У воєнний період обов'язок сплати аліментів залишається невідкладним і несе важливе соціальне значення. Проте введення воєнного стану на території України призвело до певних змін у механізмі стягнення аліментів. Наприклад, відновлено доступ до автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) для державних виконавців, що дозволяє їм здійснювати перерахунок коштів стягувачам. Згідно із Законом України при виконанні рішень про стягнення аліментів, кошти перераховуються на рахунок стягувача або на рахунок відповідного органу державної виконавчої служби, якщо відсутні реквізити рахунка стягувача. Зазначено, що виконавчі дії, включаючи стягнення аліментів, здійснюються в рамках чинного законодавства та принципів правової держави, інколи потребують індивідуального підходу в залежності від конкретних обставин [1].

Разом із цим, уточнено, що під час воєнного стану заборонено відкривати виконавчі провадження та проводити заходи примусового виконання рішень на територіях, що тимчасово окуповані внаслідок військової агресії Російської Федерації.

«До набрання чинності законом щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, зупиняється вчинення виконавчих дій, забороняється заміна стягувачів у виконавчих провадженнях, стягувачами за якими є Російська Федерація або такі особи:

громадяни Російської Федерації;

юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства Російської Федерації;

юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства, відмінного від законодавства України, серед кінцевих бенефіціарних власників, членів або учасників (акціонерів) яких є Російська Федерація, громадянин Російської Федерації або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації.

Зазначене обмеження не застосовується до громадян Російської Федерації, які проживають на території України на законних під-

ставах, та юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до закону України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером) яких є виключно громадяни Російської Федерації, які проживають на території України на законних підставах, або виключно громадяни України та громадяни Російської Федерації, які проживають на території України на законних підставах» [2].

Однак, варто зауважити, що обмеження, що виникають у зв'язку з воєнним станом, не звільняють батьків від їхнього юридичного зобов'язання сплачувати аліменти. Це специфічна ситуація, яка потребує уважного вивчення та забезпечення захисту прав та інтересів усіх сторін.

У зв'язку з військовою агресією Росії та проведенням бойових дій на території України, значна частина українського населення стикається з втратою роботи, бездомністю та необхідністю міграції до інших регіонів чи країн. Додатковою проблемою для деяких громадян є не виплачена іпотека, яка стає важкою ношею, навіть у складних обставинах, оскільки іпотеку не можна уникнути.

З метою захисту іпотекодавців Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2120-IX. Цей закон доповнює розділ VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку» пунктом 52, який стосується дії норм у воєнний період. Закон набрав чинності з 17 березня 2022 року [3].

Відповідно до зазначених змін у період дії воєнного стану та протягом тридцяти днів після його завершення або скасування, зупиняється дія деяких норм законодавства щодо нерухомого майна, яке перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, а саме:

- можливість іпотекодержателя придбати право власності на предмет іпотеки;
- право іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки;
- можливість виселення мешканців з житлових будинків, переданих в іпотеку;
- процедури реалізації предмета іпотеки на електронних торгах [3].

Таким чином, під час воєнного стану та протягом тридцяти днів після його закінчення іпотекодавці не мають можливості бути виселеними з належного їм нерухомого майна, що перебуває в іпотеці, та

це майно не може бути реалізоване чи відчужено. Проте ці зміни не стосуються нових іпотечних угод, укладених після набрання чинності зазначеним Законом України, а також угод, до яких за погодженням сторін були внесені зміни щодо строків виконання зобов'язань та/або зменшення розміру процентів і штрафних санкцій.

Очікується, що введені тимчасові обмеження сприятимуть виконанню іпотекодавцями своїх зобов'язань за умов іпотечних договорів у майбутньому.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна стверджувати, що запровадження воєнного стану породжує складні правові ситуації, які впливають на багато аспектів життя суспільства, включаючи і виконавче провадження та права боржників. У цьому дослідженні було проаналізовано сучасні новели в обмеженнях прав боржників у виконавчому провадженні, які пов'язані з введенням воєнного стану, та їх відповідність принципам правової держави та міжнародним стандартам прав людини.

З'ясувалося, що воєнний стан призводить до призупинення деяких процедур виконавчого провадження, що стосуються реалізації прав іпотекодержателів та інших учасників цього процесу. Ці обмеження є тимчасовими та спрямовані на захист інтересів суспільства в умовах воєнного конфлікту.

Однак, важливо забезпечити баланс між необхідністю забезпечення безпеки держави та захистом прав та свобод громадян, включаючи права боржників. Доцільною є розробка механізмів, які б дозволили уникнути довготривалих обмежень у випадках, коли це необхідно, і одночасно забезпечували ефективність виконання вимог закону.

Отже, наукове дослідження сучасних новел у законодавстві про виконавче провадження, пов'язаних із воєнним станом, підкреслює важливість пошуку компромісу між потребами безпеки та захисту прав громадян у сучасному правовому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст.542.
2. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від 15.03.2022 № 2129-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 1728

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 1722.

Петренко Наталія Дмитрівна

*аспірантка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Господарського суду Одеської області*

Науковий керівник – Голубєва Неллі Юрївна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу*

АСТРЕНТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ БРАЗИЛІЇ

Запозичений із французького законодавства астрент у Бразилії має процесуальний характер і набув поширення з прийняттям Цивільного процесуального кодексу Бразилії 1939 р. а нова редакція Цивільного процесуального кодексу Бразилії (Código de Processo Civil, далі – ЦПК Бразилії) 2015 року посилила роль штрафу за невиконання судового рішення.

Нова редакція ЦПК Бразилії не відобразила пропозиції встановлення щоденного штрафу, встановивши періодичний штраф, що відповідає доктрині та світовій практиці, за якою штраф не обов'язково повинен бути щоденним і може застосовуватися з іншою періодичністю, на розсуд судді та залежно від конкретної справи. ЦПК Бразилії чітко розрізняє санкцією за неповагу до суду за недобросовісну поведінку у вигляді штрафу і примусовим штрафом у формі астренту [1, с. 68].

Якщо судом винесено рішення про зобов'язання вчинення дії або утримання від вчинення дій суддя може, з власної ініціативи ex officio або на вимогу, може визначити заходи, необхідні для задоволення вимог кредитора. Для виконання рішення суддя може визначити, серед інших заходів, накладення штрафу, обшук і арешт, видалення людей і речей тощо, а також може, у разі потреби звернутися за допомогою до поліції.

Боржник підлягає покаранню за недобросовісність у судовому процесі, якщо безпідставно не виконує наказ суду, що не перешкоджає відповідальності за непокору суду.

Розмір штрафу не залежить від клопотання чи бажання сторони і може бути застосований за умови, що він є достатнім і сумісним із зобов'язанням. Суддя може *ex officio* або за клопотанням сторони має право збільшити штраф, якщо його розмір буде визнаний недостатнім для мети, для якої він призначений, зменшити його або навіть скасувати, якщо боржник виконав частину зобов'язання або надав переконливе обґрунтування невиконання зобов'язання. Сума штрафу підлягає виплаті винній особі. Штраф нараховується з дня, коли сталося невиконання рішення, і застосовуватиметься до тих пір, поки не буде виконано рішення, яке його змусило (ст. ст. 536, 537 ЦПК Бразилії). Судова практика позитивно сприймає таке нововведення, оскільки штраф (астрент) доступний судді як спосіб тиску на сторону, щоб вона виконала зобов'язання, покладене на неї рішенням суду. Це те, що називається непрямим заходом примусового виконання, мета якого полягає не в тому, щоб змусити відповідача сплатити суму штрафу, а в тому, щоб заохотити його виконати юридичне зобов'язання вчинити або не вчинити в спосіб, визначений судовим наказом. Завдяки такому припису забезпечується ефективність процесу, оскільки боржник буде заохочений до виконання зобов'язання.

Суддя, враховуючи обставини конкретної справи, повинен з'ясувати, чи дійсно штраф буде здатним примусити відповідача виконати зобов'язання, і визначити розумну величину та періодичність сплати, щоб переконати відповідача якнайшвидше виконати рішенням суду [2].

Суддя також має повноваження скасувати штраф, якщо виконання рішення суду стає неможливим. Однак, «доцільно застосовувати *astreintes* як інструмент примусу для виконання судових рішень, які накладають зобов'язання робити або не робити. Однак слід виключити наявність зазначеного штрафу у випадку неможливості досягнення мети судового наказу» [3]. Тривалий час можливість зменшувати чи скасовувати розмір накладеного астренту розглядалася як прояв процесуального естопелью (*venire contra factum proprium*) та порушення принципу *res judicata*. Пояснювалось це тим, що боржник може вирішити не виконувати рішення суду лише тому, оскільки він усвідомлює, що штраф може бути зменшений у майбутньому. Як зазна-

чає Веверттон Габріель Гомес Флуміньян, встановлення астренту є фундаментальним процесуальним механізмом, щоб примусити сторону виконувати судові накази. Тлумачення правових положень у спосіб, який робить інститут більш гнучким, надаючи переваги стороні-боржнику на шкоду стороні-кредитору, може створити правову невизначеність і перешкоджати виконанню судових наказів [4].

Однак суди вищих інстанцій все ж вказали, що інструмент прямого примусу не стосується матеріального аспекту *res judicata*, і, отже, рішення про застосування астренту може бути змінено на прохання сторони або *ex officio*, щоб збільшити або зменшити розмір штрафу, або скасувати його. Для визначення обґрунтованості та пропорційності стягнень судам не рекомендується використовувати лише порівняльний критерій між вартістю основного зобов'язання та загальною сумою, яка може бути отримана стягувачем при невиконанні рішення. Боржник повинен мати на увазі, що будь-яка непокоря призведе до більш серйозних наслідків, ніж виконання самого наказу, а не розраховувати на зменшення або обмеження накладеного на нього штрафу [5].

Юридична природа штрафу не може призвести до невинуватеного збагачення бенефіціара: штраф має відповідати своїй меті, яка полягає в тому, щоб домогтися конкретної поведінки або стимулювати утриматися від неналежної поведінки. Така санкція не має компенсаційного характеру, тому астрент не вважається заходом подвійної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Cristiane Campos Morata. *As Astreintes : No Processo Civil*. Brasileiro : São Paulo, 2013. 73 p. URL: <https://repositorio.pucsp.br/jspui/handle/handle/29858>.
2. Acórdão 1609992, 07089467920228070000, Relator: DIVA LUCY DE FARIA PEREIRA, Primeira Turma Cível, data de julgamento: 24/8/2022, publicado no PJe: 6/9/2022. URL: <https://pesquisajuris.tjdft.jus.br/IndexadorAcordaos-web/sistj#:~:text=Download%20Inteiro-,Teor,-%2D%20PJE>.
3. José Rogério Cruz e Tucci. *Natureza, compatibilidade e limites subjetivos da multa coercitiva*. Consultor Jurídico. 9 de janeiro de 2018. URL: <https://www.conjur.com.br/2018-jan-09/paradoxo-corte-natureza-compatibilidade-limites-subjetivos-multa-coercitiva>.

4. Wévertton Gabriel Gomes Flumignan. As divergências jurisprudenciais sobre a aplicação das astreintes. Consultor Jurídico. 7 de setembro de 2023. URL: <https://www.conjur.com.br/2023-set-07/wevertton-flumignan-aplicacao-astreintes>.
5. REsp n. 1.819.069/SC, relator Ministro Ricardo Villas Bôas Cueva, Terceira Turma, julgado em 26/5/2020, DJe de 29/5/2020. URL: https://scon.stj.jus.br/SCON/GetInteiroTeorDoAcordao?num_registro=201900530049&dt_publicacao=29/05/2020.

Привиденцев Олександр Геннадійович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Андронов Ігор Володимирович

професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, доктор юридичних наук, професор

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В СУДОЧИНСТВІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Перспективним напрямком реформування судочинства у форматі глобальної діджиталізації є застосування штучного інтелекту (далі – ШІ) в судовій діяльності. В 2019 році Організацією економічного співробітництва і розвитку були розроблені та затверджені рекомендації щодо питань штучного інтелекту, до яких приєдналася і Україна [1]. В кінці 2020 році була прийнята концепція розвитку ШІ в Україні, яка визначила загально-правничі засади та пріоритетні напрямки розвитку ШІ в нашій країні до 2030 року [2]. Згідно з цією Концепцією ШІ визначається як «організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [2]. Застосуванням ШІ пропонується вирішити ряд завдань, зокрема, в сфері публічного управління – вдосконалити процедуру

цифрової ідентифікації та верифікації осіб, роботу державних реєстрів та баз даних, а в сфері правосуддя – модернізацію існуючих інструментів електронного судочинства, впровадження юридичної консультації населення через програми на основі ШІ. Крім того затверджено революційну ідею – здійснення правосуддя за взаємною згодою сторін за допомогою ШІ щодо справ невеликої складності на основі законодавства та судових прецедентів. В жовтні 2023 року Міністерство цифрової трансформації України розробило дорожню карту концепції, за якою передбачено 2 етапи: перший етап являє собою підготовку до запровадження правового регулювання (триватиме приблизно до 2025 року) та другий етап – запровадження регуляторного процесу та імплементація закону Європейського Союзу про штучний інтелект [3], прийняття якого стоїть на порядку денному (в грудні 2023 року прийнято політичну угоду). Згідно проекту закону ЄС про ШІ розроблено класифікацію 4 рівнів ризику впровадження ШІ: 1) неприпустимий, 2) високий, 3) обмежений та 4) мінімальний, до кожного з яких буде запроваджено сукупність вимог. Серед неприпустимих ризиків (заборонені) – не допускається використання ШІ для маніпулювання свідомістю людини та використання його для біометричної ідентифікації в режимі реального часу. Серед високих ризиків зазначено критично важливі сфери життя людини, зокрема, до яких увійшли оцінка достовірності доказів та допомога судовим органам у тлумаченні закону та застосуванні його до конкретної сукупності обставин. До даної категорії будуть висунуті найвищі вимоги до розробників: якісні набори даних для навчання ШІ, забезпечення можливості моніторингу процесу прийняття рішення ШІ, високий рівень надійності та точності обробки інформації та інше [4].

Варто відмітити, що в світі вже зафіксовані випадки використання ШІ в судовій практиці, які допомагали судді ухвалювати рішення. В Англії суддя Апеляційного суду використав ШІ (ChatGPT, розробником якого є компанія OpenAI) для узагальнення вже відомої йому галузі права з метою економії робочого часу, тобто використав ШІ як мовну модель узагальнення інформації для формування тексту судового рішення [5]. В Колумбії суддя використав ChatGPT для отримання відповідей на окремі юридичні питання щодо покриття страховими виплатами лікування особи хворої на аутизм, а відповіді, які сформульовані ШІ та проаналізовані суддею були зазначені в судовому рішенні [6]. ШІ як допоміжний інструмент може бути використаний

суддею для формулювання окремих лексичних конструкцій та аналізу судової практики, проте текст повинен бути детально перевірений, адже недосконалість відповідей сформульованих ШІ у поєднанні з випадками професійної недбалості може вартувати допущенню судових помилок, що є неприпустимим з огляду на важливість завдання, яке покладається на суд як гаранта, що забезпечує справедливість в державі та суспільстві.

Процесуальне законодавство основним критерієм оцінки доказів закріплює внутрішнє переконання суду, однак, таке рішення не повинно бути суто інтуїтивним, а ґрунтуватися на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів [7]. Як справедливо зазначається, окрім дослідження наявних доказів, суддівське переконання формується і під впливом різних інших чинників: життєвого досвіду, громадської думки, виховання, які узагальнює інша категорія вчених як «індивідуальні знання набуті суддею до акту оцінки доказів», а також емоційного стану судді під час дослідження доказів, усвідомлення суддею своєї незалежності [8, С.118-119]. Попри нормативну закріпленість вимоги об'єктивності в прийнятті рішень, суддя як і будь-яка людина, не позбавлена почуттів емпатії, в той час як штучний інтелект керується лише правилами логіки та наукових методів, що може спонукати судову систему до його використання як одного з інструментів рекомендаційної оцінки доказів з метою підвищення рівня об'єктивності та справедливості судових рішень. У випадку апеляційного розгляду справи при наявній великій розбіжності оцінки доказів між суддею та штучним інтелектом, а також відсутності достатньої аргументації прийняття відповідного рішення в мотивувальній частині спонукатиме суд вищої ланки до більш критичного аналізу судового рішення попередньої інстанції.

Автором вважається позитивним широке впровадження ШІ як аналітичного інструменту із забезпеченням контролю з боку людини для швидкого пошуку та узагальнення інформації, зокрема, правових позицій та судової практики, аналізу проекту судового рішення на предмет судових помилок, що допоможе підвищити ефективність та точність роботи судової системи, аналіз доказів (в першу чергу електронних) за допомогою ШІ на факт компрометації та ризиків підробки даних – фактично запровадження попередньої автоматичної судової експертизи доказів, що позитивно відобразиться на динаміці у забезпеченні використання достовірного доказового матеріалу, зни-

зити ризики людського фактору при електронному документообігу та ухвалені рішень, запобігти фактам несанкціонованого втручання в роботу електронних систем та звільнити професійні людські ресурси для виконання більш складних завдань, адже ІІІ не може в повній мірі конкурувати із суддею за якість у прийнятті судових рішень, що вимагає не лише «машинного» аналізу юридичної практики та законодавства, а і «професійно-чуттєвого» аналізу обставин кожної окремої судової справи підвищеної складності, якими якого ІІІ наділений бути не може в найближчій перспективі технічного розвитку. Цифрові технології, зокрема і штучний інтелект, можуть забезпечити вимоги процесуальної економії та зменшити витрати коштів на проведення судових засідань, сприяти підвищенню точності прийняття рішень через уніфіковану (шаблонізовану) процедуру за допомогою ІІІ, підвищити якість та швидкість обробки даних, що зменшить кількість судових помилок у рішеннях, однак, разом із перевагами виникають і певні проблеми та виклики – потреба у посиленому захисті персональних даних, нерівномірна розвиненість ІТ-інфраструктури, недостатній рівень цифрової грамотності серед учасників судових процесів, недосконалість законодавчого регулювання та інше [9, С.148-149]. Розвиток технологій в судочинстві має великий потенціал для покращення роботи судів та забезпечення більш об'єктивного та ефективного розгляду справ, тому важливо продовжувати роботу над цифровою адаптацією судової системи.

Список використаних джерел:

1. OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449. OECD Legal Instruments. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449> (дата звернення: 10.01.2024р.)
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.01.2024р.)
3. Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо дорожню карту. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-dorozhnyu-kartu> (дата звернення: 10.01.2024р.)

4. Реутов І. Правове регулювання штучного інтелекту: міжнародний досвід та українські перспективи. URL: <http://surl.li/pmcvb> (дата звернення: 10.01.2024р.)
5. Горлач П. У Великій Британії вперше використали ChatGPT, щоб написати судові рішення. URL : <https://suspilne.media/culture/576001-u-velikij-britanii-vperse-vikoristali-chatgpt-sob-napisati-sudove-risenna/> (дата звернення: 10.01.2024р.)
6. Леонова О. Штучний інтелект ухвалив вирок: суддя з Колумбії вперше використав ChatGPT. URL: <https://novyny.live/tehnoshtuchnii-intelekt-ukhvaliv-virok-suddia-z-kolumbiyi-vpershe-vikoristav-chatgpt-76403.html> (дата звернення: 10.01.2024р.)
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 №1618- IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-42. Ст. 492.
8. Черновський О. К., Скуляк І. А. Внутрішнє переконання судді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 18 : Економіка і право : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 15. С. 116-121
9. Привиденцев О. Г. Основні етапи адаптації цивільного судочинства в Україні до вимог цифрової ери. *Сучасна цивілістика: тенденції розвитку права під час воєнного стану* : матеріали XVII Міжнародної науково–практичної конференції (м. Одеса, 21 квітня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова; відп. за вип. Д. О. Колодін; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Юридична література, 2023. С.145-149

Сатановська Олена Валентинівна

*аспірантка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»,
асистент*

Науковий керівник – Голубєва Неллі Юрївна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу*

ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЖИТЛОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Житло – це одне з основних потреб людини, а правовідносини пов'язані з ним, мають велике значення як для індивідуального благополуччя, так і для розвитку суспільства в цілому. У цьому контексті фізичні особи виступають як основні суб'єкти житлових правовідносин.

Фізичні особи мають ряд певних прав та обов'язків, пов'язаних із житловими правовідносинами [1]. Основними з яких є:

Право на житло: Кожна людина має право на житло відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Це право включає в себе доступність, прийнятну якість та безпеку проживання [2].

Право на власність: Фізичні особи можуть мати право власності на житло, що дозволяє їм володіти, користуватися, розпоряджатися та розподіляти його згідно з власними потребами.

Право на оренду та користування житлом: Навіть якщо особа не володіє правом власності на житло, вона може мати право на його оренду (найм) або користування за умови відповідної угоди або норм діючого законодавства.

Обов'язок забезпечувати утримання житла в належному стані: Власники та орендарі мають обов'язок підтримувати житло в належному стані та виконувати необхідні для цього ремонтні роботи [3].

Держава, місцеві органи влади, а також інші учасники, такі як будівельні компанії, агенти по нерухомості та інші, відіграють важливу роль у забезпеченні житлових прав фізичних осіб, як суб'єктів житлових правовідносин [4].

Регулювання: Держава встановлює правила і стандарти щодо будівництва, оренди, продажу та утримання житла, щоб забезпечити безпеку та зручність для громадян [5].

Фінансування: Державні програми та ініціативи можуть, а в деяких окремих випадках, зобов'язані надавати фінансову підтримку для доступності житла особам з низьким доходом або іншим уразливим соціально незахищеним групам спрямованих на покращення життя.

Посередництво та консультації: Інші учасники, такі як агенти по нерухомості та правові консультанти, можуть допомагати фізичним особам у вирішенні питань, пов'язаних з житловими правовідносинами.

На думку Лічмана Л. Г. «сучасна житлова політика в державі має базуватися на усвідомленні соціально-економічного характеру права на житло. Така природа даного права свідчить про те, що державне забезпечення його реалізації тісно пов'язане з фінансово-економічними та організаційними можливостями самої держави, а також з особливостями правового статусу осіб, які мають відповідне право. Тобто державна житлова політика має орієнтуватися на створення умов для самостійної реалізації особами свого права на житло. І тільки в тому разі, коли певні категорії осіб у силу соціально значимих поважних чи незалежних від них обставин не здатні самостійно реалізувати це право, держава має вжити заходів для його забезпечення» [6, с. 7].

Фізичні особи є ключовими суб'єктами у житлових правовідносинах. Їх права та обов'язки, а також роль держави та інших учасників, визначають якість життя та розвиток суспільства в цілому. Забезпечення доступного та якісного житла є важливою складовою будь-якої моделі сталого розвитку суспільства.

Попри існуючі законодавчі норми, у сфері житлових правовідносин для фізичних осіб існують деякі проблеми. Однією з них є недостатній рівень доступності житла для певних соціальних категорій громадян, таких як молоді сім'ї, люди з обмеженими можливостями чи малозабезпечені верстви населення. Деякі законодавчі недоліки, наприклад, недостатня ефективність механізмів захисту прав, також потребують уваги з метою їх вирішення.

Проте, є також перспективи для подальшого розвитку системи правового регулювання житлових правовідносин. Це включає вдосконалення законодавства з метою поліпшення доступності житла для всіх верств населення, створення нових механізмів захисту прав та розвиток альтернативних моделей житлового будівництва. Крім того, додаткові заходи можуть бути спрямовані на забезпечення ефективного використання ресурсів та підвищення якості житлових по-

слуг. Переваги правового регулювання в цій сфері виявляються в стабільності, справедливості та забезпеченні соціальної справедливості для всіх громадян.

Питання житла є особливо актуальним для уразливих груп населення, таких як бездомні, мігранти, люди з інвалідністю та інші. Державні програми та неприбуткові організації зазвичай забезпечують підтримку цим групам, надаючи житло за пільговими умовами або надаючи соціальну допомогу у пошуку та утриманні житла [7].

В останні роки все більше уваги приділяється громадським ініціативам у сфері житла. Це може включати спільні житлові кооперативи, екологічні спільноти або інші форми співробітництва, які сприяють доступності та сталості житла, а також зміцнюють соціальні зв'язки серед мешканців (спільноти).

Цифрові технології також впливають на житлові правовідносини. Вони можуть полегшувати процеси пошуку та оренди житла, забезпечувати більш ефективне управління житловими будинками та сприяти сталому енергоспоживанню. Однак разом з цим виникають нові виклики, такі як захист персональних даних та їх забезпечення в доступності для всіх груп та верств населення.

Житлові правовідносини відіграють ключову роль у формуванні якості життя та соціального розвитку. Розуміння ролі фізичних осіб як суб'єктів цих відносин є важливим чинником для забезпечення справедливості та рівності у доступі до житла. Тільки шляхом спільних зусиль уряду, громадянського суспільства та приватного сектору можна та необхідно забезпечити стале, доступне та якісне житло для всіх громадян без винятку [8, с.7].

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 141.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт; ООН від 16.12.1966. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (дата звернення: 01.04.2024)
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV *Відомості Верховної Ради України*. 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>

4. Житловий Кодекс України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* від 30.06.1983 № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5464-10>
5. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 03.10.2019 № 157-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/157-20>
6. Лічман Л. Г. Судовий захист прав і інтересів членів сім'ї власника жилого приміщення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Лічман Леонід Григорович ; Нац. ун-т внутрішніх справ. Х., 2005. 20 с.
7. Державні житлові програми: хто має право на пільги. Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3200846-derzavni-zitlovi-programi-hto-mae-pravo-na-pilgi.html>
8. Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: Збірник матеріалів та доповідей Всеукраїнської науково-практичної Конференції (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко, [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. 216 с. URL: <https://dphs.univ.kiev.ua/files/conference20230422new.pdf>

Снітко Андрій Сергійович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Бут Ілля Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

ДОКТРИНА ЕСТОПЕЛЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Естопель – саме так прийнято називати доктрину заборони суперечливої поведінки, відповідно до якої сторона, яка стверджує про певні фактичні обставини або вчиняє певну дію, не може в подальшому відмовитись від своїх попередніх заяв та дій з метою здобуття процесуальної переваги над опонентом.

В контексті цивільного процесу це означає, якщо учасник справи раніше дотримувався однієї правової позиції і робив це явно або

мовчазно, а потім раптово зайняв протилежну позицію, то такі дії є проявом зловживання правом і вважаються недопустимими.

Доктрина естопеля бере свій початок в часи Візантійської імперії, у епоху панування візантійського імператора Юстиніана I Великого. «Non concedit venire contra factum proprium» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці) – римська максима, що була розроблена при тлумаченні зведення законів римського цивільного права, відомого під назвами «Зведення Юстиніана». На підставі цієї максими було сформовано доктрину *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), метою якої було врегулювання передусім договірних відносин, аби забезпечити правову визначеність та прогнозованість дій учасників цивільного обороту, перешкодити стороні отримати вигоду внаслідок своєї непослідовності в поведінці.

У подальшому доктрина естопеля знайшла свій розвиток в Англії, звідки і походить цей термін. Там естопель спочатку застосовувався в судовому процесі як один із засобів доказування, похідний від принципу добросовісності, а його головною метою було перешкодити іншій стороні подати суду докази, що суперечать попереднім твердженням та вчинкам цієї сторони, так би мовити «закрити їй рота». Згодом його використання поширилося і на сферу договірних правовідносин.

Сам термін «estoppel» походить від слова «stop», а воно – від старофранцузьких аналогів «estoup», «estoupail» або «estouper», що можуть бути перекладені як «зупинитися». Вважають, що термін «естопель» вперше було застосовано у книзі «Джерела права Англії», що була опублікована у 1628 р. [1, 2]

На теперішній час доктрина естопеля в тій чи іншій формі присутня в багатьох країнах світу, при цьому зазвичай можна виокремити такі різновиди естопеля:

Equitable estoppel (естопель, що заснований на праві справедливості). Цей естопель вважають базовим до інших видів естопеля. За своєю сутністю він є формою захисту в процесі доказування, яка позбавляє сторону несправедливої переваги перед іншою особою, яку ця сторона могла б досягнути за рахунок заявлених нею неправдивих відомостей або умисної недобросовісної поведінки, і тим самим убезпечує іншу особу від завдання їй шкоди [3, с. 549]. Прикладом цього виду естопеля може бути ситуація, коли один сусід починає будівництво на земельній ділянці, що належить іншому сусіду. Якщо

сусід, якому належить земельна ділянка, своїм мочанням схвалює це будівництво, то після завершення будівництва він позбавляється права вимагати оформлення на нього права власності на цей об'єкт будівництва;

Collateral estoppel або estoppel by records. У відповідності до цього естопеля стороні заборонено вчиняти певні процесуальні дії, наприклад, повторно звертатися до суду до одного і того самого відповідача із тих самих підстав і з тими ж самими вимогами, заявляти в суді апеляційної інстанції вимоги, змінювати пояснення, які були надані в суді першої інстанції, заявляти про непідсудність спору суду, якщо про це не заявлялося в першій інстанції;

Promissory estoppel. За цим естопелем сторона, яка дала певні обіцянки іншій стороні, в майбутньому вже не може відмовитись від цих обіцянок. Прикладом може бути заборона продавцю, який продає споживачу товар та обіцяє замінити його на інший, якщо той не підходить споживачу по певних параметрах, відмовлятися в майбутньому від своєї обіцянки щодо заміни такого товару;

Estoppel by deed. Цей естопель забороняє особі відстоювати в суді позицію, яка суперечить тому, що ця особа висловила в документі, скріпленому підписом і печаткою. Прикладом цього естопеля є заборона стверджувати, що сторони не досягли згоди щодо усіх істотних умов договору, якщо сторона, яка про це стверджує, прийняла виконання по цьому договору або вчинила інші дії, що свідчать про визнання договору укладеним.

На сьогодні доктрина естопеля застосовуються на тільки на рівні законодавства окремих держав, але на міжнародному рівні. Так, відповідно до статті 45 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. держава не має більше права посилається на підставу недійсності або припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії на основі статей 46-50 або статей 60 і 62, якщо, після того, як стало відомо про факти: а) вона напевне погодилась, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або й далі діє; або б) вона повинна з огляду на її поведінку вважатись такою, що мовчазно погодилась з тим, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або й далі діє.

Згідно зі статтею 1.8. Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА сторона не може діяти несумісно з тим розумінням, яке вона викликала в іншій стороні, якщо остання, розсудливо по-

кладаючись на нього, своїми діями завдасть собі шкоди. В коментарях до ст. III.–1:103 (Good faith and fair dealing) Модельних правил європейського приватного права зазначається, що особливе застосування принципу добросовісності та чесності полягає в тому, щоб запобігти прийняттю непослідовної позиції стороною, на чій заяві чи поведінку розумно покладалася інша сторона.

В Україні нині відсутнє законодавче визначення терміну «естопель». Водночас, аналізуючи норми діючих редакцій статті 3 Цивільного кодексу України (щодо принципу справедливості, добросовісності та розумності), частини 1 статті 241 цього ж Кодексу (щодо дійсності правочину, вчиненого представником із перевищенням повноважень, за умови наступного схвалення такого правочину особою, в інтересах якої він був вчинений) та статті 44 Цивільного процесуального кодексу України (щодо заборони зловживання процесуальними правами), можна дійти висновку, що вони відображають принципи, покладені в основу естопеля.

Більш того, із 2018 року для обґрунтування прийнятих рішень українські суди почали прямо посилалися на доктрину *venire contra factum proprium*, а згодом використовувати в рішеннях і сам термін «естопель».

Так в окремії думці суддів Верховного Суду Журавель В. І. та Крата В. І. від 22 серпня 2018 року по справі № 596/2472/16-ц було зазначено: «Доктрина *venire contra factum proprium* базується на принципі добросовісності. Очевидно, що наймодавець (орендодавець) скористався тим, що з різних причин власноручно не підписав договору оренди земельної ділянки. Звісно, що в такому випадку оспорування договору оренди земельної ділянки наймодавцем (орендодавцем) суперечить його попередній поведінці (отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним» [4].

Згодом в Постанові Об'єднаної палати Верховного Суду від 10 квітня 2019 року по справі № 390/34/17 було зазначено таке: «В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Очевидно, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61, а згодом пред'являє

позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним. Договір оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 є укладеним після досягнення сторонами усіх істотних умов, а це відбулося 19 листопада 2007 року за життя орендодавця і за його підписом і підстав вважати спірний договір неукладним немає» [5].

А в Постанові Верховного Суду від 21 липня 2020 року у справі № 910/24323/16 є така згадка про естопель: *«заперечення позивача своїх попередніх пояснень у відзиві є порушенням принципу «естопель», який застосовується в практиці Європейського суду з прав людини («Хохліч проти України», заява № 41707/98) та означає категоричне заперечення такої поведінки сторони в процесі, якою вона перекреслює те, що попередньо було нею визнано в цьому та/або іншому судовому процесі» [6].*

Станом на 01 квітня 2024 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься сотні судових рішень, де є посилання на естопель та доктрину *venire contra factum proprium*. В ході аналізу цих рішень можна побачити, що перелік правовідносин, до яких українські суди застосовують згадану доктрину в контексті протидії зловживанню процесуальними правами, неухильно збільшується. Тож можна передбачити подальший розвиток цієї доктрини на рівні судової практики і більш активне її застосування сторонами в цивільному процесі.

Список використаних джерел:

1. Колодник Л. Правова доктрина Estoppel як процесуальна норма країн загального права. URL:<https://www.hsa.org.ua/blog/pravova-doktrina-estoppel-iak-procesualna-norma-krayin-zagalnogo-prava>.
2. Denning A. T., *McIlkenny v. Chief constable of west midlands*. URL: <http://www.duhaime.Org/LegalDictionary/E/Estoppel.aspx>.
3. Garner B. A. *Black's Law Dictionary*. St. Paul "West Group". 2009. 549 p.
4. Окрема думка суддів Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Журавель В. І. та Крата В. І. від 22 серпня 2018 року у справі № 596/2472/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76103211>.

5. Постанова Об'єднаної палати Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81263995>.
6. Постанова Верховного Суду від 21 липня 2020 року у справі № 910/24323/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90594521>.

Соколов Дмитро Сергійович

*аспірант кафедри трудового права та права соціального
забезпечення*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Бориченко Катерина Валерівна

*доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри трудового
права та права соціального забезпечення*

ПРЕДМЕТНА ЮРИСДИКЦІЯ СУДІВ ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЗА УЧАСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Право кожної особи на судовий захист гарантується ст. 55 Конституції України [1, ст. 55]. В Україні функціонує розгалужена система судів, яка покликана забезпечити реалізацію цього права. З метою покращення якості судочинства, за загальним правилом, встановленим процесуальними кодексами України, суди розглядають справи, зокрема, в залежності від правовідносин, з приводу яких особа звернулася за захистом (предметна юрисдикція). Не виняток і справи, сторонами яких виступають військовослужбовці.

Право на судовий захист військовослужбовців також гарантується Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ.

Так, згідно статті 20 цього Закону: «військовослужбовцям гарантується право на захист у порядку, встановленому законами України.

Судочинство у справах за участю військовослужбовців, які проходять військову службу на території України, здійснюється відповідно до законів України, а військовослужбовців, які проходять військову службу за межами території України, – відповідно до вимог міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». [2, ст. 20].

При цьому, розгляд категорії справ щодо порушення прав на соціальне забезпечення військовослужбовців, які гарантує та забезпечує держава в особі органів виконавчої влади, здійснюється в порядку адміністративного судочинства, оскільки відповідачем у таких справах виступатиме суб'єкт владних повноважень.

Так, згідно пункту 1 частини 1 статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України: «юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження» [3, ст. 19].

Тобто якщо спір є публічно-правовим, він вирішується в порядку адміністративного судочинства.

Проте, коло правовідносин, учасниками яких виступають військовослужбовці, не обмежується лише їх соціальним забезпеченням. Зокрема, у процесі життєдіяльності виникають обставини, за яких особа змушена звернутися за захистом із цивільних, земельних, сімейних, житлових, майнових питань. У такому випадку вирішення цих спорів здійснюється судом в порядку цивільного судочинства.

Так, відповідно до положень статті 19 Цивільного процесуального кодексу України: «всі спори, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства, повинні здійснюватися в порядку цивільного судочинства» [4, ст. 19].

Також існують випадки, коли військовослужбовцям необхідно звертатися за захистом своїх прав до господарського суду. Найпоширенішою підставою для такого звернення є справи про банкрутство фізичних осіб, якщо військовослужбовець є кредитором іншої фізичної особи, стосовно якої розглядається справа про банкрутство. З метою перевірки предметної юрисдикції щодо спорів, які розглядаються в порядку господарського судочинства, слід звернутися до статті 20 Господарського процесуального кодексу України [5, ст. 20].

У будь-якому випадку, при подачі позовної заяви, суд повинен перевірити правильність визначення позивачем предметної юрисдикції. Процесуальними наслідками порушення стороною предметної юрисдикції є постановлення судом ухвали про відмову у відкритті

провадження із роз'ясненням, в порядку якого судочинства має розглядатися справа.

У такому разі позивач позбавлений можливості повторно звернутися до суду цієї ж юрисдикції з тим самим позовом з тих самих підстав.

Таким чином, у правильному вирішенні питання предметної юрисдикції в першу чергу зацікавлений позивач, оскільки наслідком неправильного визначення, до якого суду слід звертатися з позовом, може бути пропущення строків на таке звернення, що, своєю чергою, призведе до неможливості ефективно скористатися правом на захист, гарантованим законодавством України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст.190
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст.492
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1994 № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст.56

Федорчук Юлія Олександрівна

аспірантка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – Голубєва Неллі Юрійівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ЗА ДОГОВОРОМ, НА ПІДСТАВІ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ НОТАРІУСА

Аліментний договір (договір про сплату аліментів) укладений між батьками та нотаріально посвідчений є інструментом позасудового врегулювання спору. Зручність договору полягає в тому, що за відсутності спору батьки можуть укласти договір про сплату аліментів на утримання дитини визначаючи умови. Договір укладається в письмовій формі та має бути нотаріально посвідчений. Метою вищевказаного договору є матеріальне забезпечення малолітнього або неповнолітнього, що є неодмінною складовою нормального життєзабезпечення дитини. Батьки за взаємною згодою визначають розмір, строки, порядок виплати грошових коштів, а також додатково можуть визначити порядок зустрічей з другим із батьків, або ж іншими родичами (дядько, тітка, бабуся, дідусь). Необхідною умовою договору є визначення місця проживання дитини з одним із батьків, який відповідно до статті 179 Сімейного кодексу України є отримувачем коштів, а сама дитина є власником аліментів [1].

Укладення договору можливе лише за взаємною згодою сторін. Варто зауважити, що наявність договору не звільняє від додаткових витрат на утримання дитини. Важливим при посвідченні такого правочину є те, що права, які виникають після підписання цього договору нерозривно пов'язані саме з особою батька чи матері. Необхідно звернути увагу на відсутність законодавчо закріпленого найменування сторін аліментного договору. В окремих видах аліментних договорів законодавець звертає увагу на сімейно правовий статус осіб, яким надане право на їх укладання – подружжя мають право укласти договір про надання утримання, батьки мають право укласти договір про сплату аліментів [2]. Нотаріальна форма договору дає змогу здійснити примусове виконання стягнення без додаткових складнощів, шляхом вчинення нотаріусом виконавчого напису, про що зазначається в тексті самого договору. Такий договір має силу виконавчого

документа. Сама процедура стягнення є більш зручною та достатньо швидкою на відміну від того, якби одна сторона звернулася до суду з метою захисту прав та інтересів дитини. Основною умовою вчинення виконавчого напису є безспірність заборгованості та дотримання строків звернення [3]. Перелік документів, що надається нотаріусу, на підтвердження факту безспірності вимоги, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 1172 від 29 червня 1999 року [4]. Стягувач, звертаючись до нотаріуса з метою захисту свого порушеного права має довести, що на момент звернення таке порушення існує, крім того, заборгованість боржника перед стягувачем має бути безспірною. Підставою вчинення виконавчого напису є документально зафіксована безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями не більше одного року [5]. Після того, як нотаріусом буде встановлено можливість вчинення виконавчого напису за наявності всіх умов, передбачених законодавством, та вчинивши його, сторона договору може звернутися до виконавчої служби з метою стягнення заборгованості з боржника по аліментах. На жаль, на сьогодні не існує реєстру виконавчих написів нотаріуса, а тільки лише після відкриття виконавчого провадження відповідний запис можна перевірити у Єдиному реєстрі боржників.

Отже, укладаючи, аліментний договір, батьки уникають судового процесу, що є довгою процедурою. Домовленість між батьком та матір'ю дає можливість захистити права дитини, шляхом матеріального забезпечення до його повноліття. Виконавчий напис є дієвим інструментом позасудового врегулювання спору та захисту цивільних прав громадян, у разі невиконання умов основного договору.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України № 2947-III від 01.01.2024// Відомості Верховної Ради України URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/ed20240101#Text>
2. Пономаренко О. М. Проблеми нормативного визначення вимог до сторін аліментного договору//Проблеми цивільного права та процесу. Харків 2019. URL: <https://orcid.org/0000-0001-6394-1834>
3. Про затвердження переліку документів за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі вико-

навчих написів нотаріусів: Постанова Кабінету Міністрів України № 1172 від 29 червня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text>

4. Про Нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
5. Олена Демченко Науково-практичний юридичний журнал// «Підприємництво, господарство і право». Випуск 3/2019. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/3_2019

Наукове видання

**НОВЕЛИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА: ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ,
ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 8 квітня 2024 року

Електронне видання

В авторській редакції

Укладачі:

Неллі Юріївна Голубєва,

Інна Михайлівна Іліопол,

Олена Валентинівна Сатановська

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора

Неллі Юріївни Голубєвої

Ум-друк. арк. 9,72.

Зам. № 2405-10.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net